

H I S T O R I C K Ý

Z Á P I S N I K č. 1 / 1986

na tému :

Dr. Jozef T i s o , prvá hlava po Svätoplukovi
v našich dejinách

O b s a h :

Gorazd Zvonický: Kňaz Tiso	1
Marián Žiar: Prosba za vlasť	1
Slovensko pretrvá všetky povíchrice!	2
Dr. Jozef Tiso /1887 - 1947/	4
Karol Sidor: Zo spomienok na Dr. Jozefa Tisu	14
Rukopis z archívu Alexandra Macha: List, ktorý rozhodol o živote tisícov	15
Paľo Čarnogurský: Spomienky na proces s Dr. Jozefom Tisom	18
Zo stretnutia so žalobcom nebohého prezidenta Dr. Jozefa Tisu, Dr. Jurajom Šujanom....	27
Záznam zo stretnutia s obžalobcom dr. Jozefa Tisu, dr. Antonom Rašlom	28
Katolícke noviny o procese s Dr. J. Tisom	30
Slovenskí biskupi a židovská otázka	56
Svedectvo evanjelického biskupa Ruppelta o Dr. Jozefovi Tisovi	60
Keď sa mi srdce rozhovorilo	62
S.Tomášik, T. Milkin, V.Pauliny Tóth - básne	64

Všetky uvedené citáty z prejavov Dr. Jozefa Tisu sú
prebrané z diela Univ. doc. Dr. Štefana Polakoviča:

"Z Tisovho boja", Bratislava, 1941, vydalo nakladateľstvo
HSĽS v Bratislave, 263 strán.

Gorazd Z v o n i c k ý

K Ň A Z T I S O

Blahoslavený, kto sa nezaknísal
a stál jak Tiso, keď dopíjal kalich
a zatváral svoj mučenícky misál...

Ó, aprílové mraky! Víchory hnali ich
nad naše duše... Kto stál hromozvodom
v tom hromobití veľikášov malých?

Kňaz Tiso! On bol sviecou pred národom,
hromničkou svätou, z ktorej na smrť chorý
nespúšťa zrak... Bol jeho jasným bodom,

o ktorom sa dnes doma nehovorí,
ani nenačím, lebo do srdca vrasť,
je teplom krbu, vatrou na pohorí...

I zaprisahám otcov na kríž: Zčasta
čítajte jeho závet pred obrazom,
nech vaše deti sajú jak med z plásta,
protiľiek na lož, súciti voči plazom
a lásku k pravde o zhanenej snahe,
že bol nám otcom, sprievodcom a knazom...

A čistou žertvou za Slovensko drahé!

- o -

Marián Ž i a r

P R O S B A Z A V L A S Ť

Prosíme Boha, aby milosť dal,
za vlasť ho všetci prosíme.
Aby v nej pokoj opäť rozkvital,
za to ho vierou prosíme.

Daj, Pane, by nás láska spájala,
nikto viac príkoria neznal.
Aby aj viera slobodu mala
a človek svojho Boha znal.

My všetci chceme Božie deti byť.
Vo viere je naša sila.
Chceme aj Boha svorne velebiť,
vlasť naša aby tak žila.

My srdcom patríme vlasti našej,
korenmi v nej spočívame.
Vinieme sa k nej, matke najdrahšej,
v spomienkach ju objímame.

Lebo len jedno máme Slovensko
a tam aj Kristus miesto má.
Voláme vlasťou toto rodisko,
ktoré nás všetkých prijíma.

- o -

Slovenako pretrvá všetky povíchrice !

Malé Slovensko bývalo často bojiskom barbarických vojsk, ktoré ničili európsku kultúru. Svedkami týchto búrlivých čias sú hrady a zámky, ktorých zručaniny ešte dnes vidno po celom Slovensku. K týmto hradom, postaveným mozolnatými rukami slovenského ľudu, viažu sa dejiny Slovenska a Slovákov.

Vpády barbarických národov, hlavne Hunov, Avarov, Vandalov, Tatárov a Turkov zrovnávali mestá a dediny so zemou, ničili majetky i životy obyvateľov a premieňali krásnu a bohatú krajinu na púšť.

Spomeňme si len na prvý štát Slovákov, ktorý založil franský kupec Samo. Táto Samova ríša trvala však iba 34 rokov. Po Samovej smrti Avari znova opanovali územie Slovenska.

Slovenské písmo, ktoré zostavil sv. Cyril, malo veľký kultúrny význam pre Slovákov i pre všetkých Slovanov. To bol základ, na ktorom sa vybudovale vysoká kultúra. Slováci boli zaradení medzi kultúrne národy sveta. Ale ani rozkvet tejto kresťanskej kultúry netrval dlho. Svätoplukova ríša sa rozpadla, Metodovi učeníci boli vypovedaní z krajiny a Slovensko bolo začlenené do štátneho útvaru Uhorska. Priamymi dedičmi veľkomoravskej kultúry sa stali Bulhari, medzi ktorých sa uchýlila väčšina Metodových žiakov.

Trináste storočie bolo zasa dobou vpádu Tatárov, ktorí 12. apríla 1241 úplne porazili uhorského kráľa Belu IV. pri rieke Slanej. Kráľ sa vyslobodil z tatárskeho obkolesenia a dostal sa cez Šariš, Spiš a Liptov do Turca. Po oddychu na nitrianskom hrade sa vrátil do Rakúska. Tatárske vojsko, opojené víťazstvom, nemilosrdne vraždilo nielen uhorské vojsko, ale aj civilné obyvateľstvo. Ženy a mládeňcov brali do zajatia. Mužov zaradili do predvojov, ktoré pred tatárskym vojskom muselo bojovať proti iným. Slovensko, cez ktoré prešli tatárske vojská, sa stalo púšťou. Iba hŕstky obyvateľov sa zachránili útekem do hôr alebo do silných hradov, ktoré sa ubránili, ako napríklad Bratislava, Trenčín, Nitra, Spišský hrad a pevnosť v Komárne. V zime roku 1241-1242 Tatári prekročili zamrznutý Dunaj a vnikli do dnešného Maďarska. Keď však z Ázie dostali správu, že umrel veľký chán Ogotaj, vrátili sa so svojimi vojskami domov.

Hoci veľká časť obyvateľstva Slovenska za tatárskeho pustošenia zahynula, slovenský národ prežil aj túto pohromu a znova sa dal do práce na budovaní svojej krajiny.

Po tatárskom plienení uhorskí králi podporovali stavby kamenných hradov, ktoré by odolávali náporu nepriateľa. Takto sa na území Slovenska postavilo viac hradov ako v ktorejkoľvek inej krajine v Európe.

V 16. storočí sa Slovensko znovu stalo bojiskom proti ďalšiemu nepriateľovi európskej kultúry - proti Turkom. Títo po bitke pri Moháči roku 1526 obsadili dnešné Maďarsko a vtrhli na južné Slovensko, ktoré ako silná bašta odporovalo nájazdom Turkov vyše 150 rokov. Roku 1663 Turci dobyli Nové Zámky, opanovali Levice, Tekov a Nitru. Obyvateľstvo týchto miest odvliekli do zajatia.

Roku 1664 sa turecké vojská pokúsili napadnúť aj Viedeň od Štajerska, ale boli porazené pri priesmyku sv. Gotharda. Cisár uzavrel s Turkami mier. Ale časť južného Slovenska ostala aj naďalej v moci Turkov. Tento ponižujúci mier vyvolal vzburu šľachty proti cisárovi. Sprisahanci sa radili na muránskom zámku a chystali povstanie proti Habsburgovcom. Bolo však prezradené. Časť vodcov sprisahania zahynula na popraviske.

Po potlačení prisahania cisár Leopold zaviedol absolutistickú vládu, čo roku 1673 vyvolalo novú vzburu uhorskej šľachty. Vodcom povstania sa stal Imrich Tököly, sedmohradské knieža, ktorý mal v úmysle nielen brániť náboženské záujmy evanjelikov, ale aj opanovať celé Slovensko. Pomocou Sedmohradska a Turkov sa mu to aj podarilo. Tököly uznal zvrchovanosť tureckého sultána. Keď Turci roku 1683 obliehali Viedeň, Tököly sa im so svojimi "kurucmi" ponáhlal na pomoc. Pri Bratislave bol však porazený Karolom Lotrinským.

Štvrtmilionová armáda tureckých vojsk pod vedením vezíra Kara Mustafu obliehala Viedeň. Bola však porazená 12. septembra 1683 poľským vojskom, vedeným Jánom Sobieskim a cisárskym vojskom. Po tejto bitke pri Viedni nasledovali ďalšie porážky tureckého vojska. Turci boli definitívne porazení pri Belehrade roku 1707.

Slovensko viedlo obrannú vojnu vyše pol druhu storočia. Prinášalo obrovské obete, aby pomáhalo obrániť Európu a kresťanskú kultúru pred útokmi divokých Turkov. A predsa aj v týchto ťažkých časoch si zachovalo svoju kresťanskú vieru, svoj materinský jazyk i svoju kultúru. Za prvej Česko-Slovenskej republiky znova sa robili pokusy odtrhnúť Slovákov od Ríma, začleniť ich do nejestvujúceho "československého" národa a urobiť slovenčinu "nárečím" češtiny. Slovensko sa nepoddalo ani v tomto boji.

Šesť rokov samostatného Slovenského štátu v rokoch 1939-1945 bolo časove veľmi krátke obdobie slovenských dejín, ale pritom bolo mimoriadne významné. Slovensko nielen dosiahlo vytúženú samostatnosť, ale napriek nepriaznivým okolnostiam si zaistilo neodškriepiteľné miesto v dejinách európskej politiky a kultúry.

Po druhej svetovej vojne Slovensko bolo násilne začlenené do socialistického bloku a podrobené krutému náboženskému prenasledovaniu. Komunistický režim, ktorý sa dostal k moci nie slobodnými voľbami obyvateľstva, ale násilným zákrokom mocného suseda, šírením ateizmu chce podlomiť kresťanské korene, z ktorých národ rástol a z ktorých čerpal svoju životnú silu za dlhé stáročia.

Keby sme neverili v Boha, súčasná situácia Slovenska by sa nám zdala beznádejná. My však veríme v Boha a dúfame, že tak ako v minulosti, ani teraz neopustí slovenský národ a nedá mu zahynúť. Zo súčasného utrpenia zrodí sa raz opravdivá sloboda slovenského národa. Malé Slovensko vyjde z tohto veľkého boja víťazne a zaspieva z plného hrdla :

UŽ SLOVENSKO VSTÁVA,
PUTÁ SI STRHÁVA ;
HEJ, RODINA MILÁ,
HODINA ONBILA,
ŽIJE MATKA SLÁVA !

- 0 -

"Pittsburghská dohoda je naším svätým národným zákonom, ktorý nám bol daný za hromobití a blýskania svetovej vojny... V tomto zákone sú obsiahnuté záruky našej národnej samobytnosti a preto koľká bude vernosť, vytrvalosť Slovákov k tomuto zákonu, toľko budeme mať inádeje, že si svoju samostatnosť i zachováme. Ak slovenský národ zabudne na tento zákon, ak sa mu stane neverným a ak zvedený falošnými prorokmi niekedy povie, že ten zákon, Pittsburghská dohoda, je len zdrapom papiera, je len pamiatkou nerozvaživej oduševnenosti s praktickým životom nepočítajúcej, národ sa atratí, vymrie, nebude ho viac!... Pittsburghská dohoda, keďže je naším národným zákonom, musí byť vnesená do stredu povahy, zmýšľania slovenského života." Dr. J. Tiso v čas. "Slovák", 1923, č. 120.

- 0 -

SLOVENSKÝ MUČENÍK, DR. JOZEF TISO.
MODLI SA ZA NÁS A ZA SLOVENSKÝ NÁROD
A VYPROS MU SLOBODU!

Jozef Tiso

Narodil sa vo Veľkej Bytči 18. októbra 1887,
ako obeť justičnej vraždy popravený
v Bratislave 18. apríla 1947.

M O D L I T B A

za blahorečenie slovenského mučeníka Dr. Jozefa Tisu
a za slobodu slovenskému národu.

Bože, ďakujeme Ti, že Tvoja Prozreteľnosť dala slovenskému národu Jozefa Tisu. On svoj národ horlivo poučoval kázaním ako kňaz a vodca. On ho za ťažkých čias múdro a obozretne viedol ako prezident. On za Teba, za svoju vieru a svoj národ veľkodušne podstúpil mučenícku smrť. Prosíme Ťa, povýš na oltár tohto nášho neohrozeného obrancu viery a mučeníka za Boha a za národ. Daj ho nášmu veriacemu slovenskému národu za nebeského patróna.

Modlime sa :

Všemohúci večný Bože, Ty si zapálil srdce Tvojho mučeníka Jozefa veľkou a neohrozenou láskou a vernosťou k viere a svojmu milovanému národu. Ty si od neho žiadal, aby priniesol tú najvyššiu obeť položením svojho vlastného života na oltár Cirkvi a otčiny. Vrucne Ťa prosíme, prinavráť slovenskému národu na orodovanie nášho mučeníka Jozefa našu stratenú slobodu a obráť tých, ktorí prenasledujú náš národ a jeho veriaci ľud.

Prosíme Ťa, obráť aj všetkých tých, ktorí zaslepeno rozsieľajú a rozširujú bezbožný komunizmus. Otvor im oči a priveď ich ku viere. Učín, aby ateistický a neľudský komunizmus bol čím skôr premoznený, aby si Ty nad ním čoskoro definitívne zvíťazil. Daj, aby sa celé poblúdené ľudstvo čím skôr spamätalo a prinavrátili k Tebe, svojmu jedinému a pravému Bohu. Panna Mária, oroduj za oslobodenie slovenského národa a celého sveta od bezbožného komunizmu, ako si to prisľúbila vo Fatime.

Udeľ mi tiež, dobrotivý Bože, na orodovanie nášho mučeníka Jozefa osobitnú milosť, o ktorú Ťa prosím... /prednes svojej prosby/.

Nech ja vyslyšanie mojej prosby na jeho orodovanie dôkazom, že si praješ, aby bol vyhlásený za blahoslaveného a svätého.

Otče náš, Zdravas Mária, Sláva Otcu.

- o -

Seďembolestná Patrónka Slovenska, oroduj za nás i za slovenský národ a vypros mu slobodu!

Svätý Cyril a Metod, orodujte za nás i za slovenský národ a vyproste mu slobodu!

Slovenský mučeník Jozef Tiso, modli sa za nás a za slovenský národ a vypros mu slobodu!

- o -

Plne rešpektujúc dekréty pápeža Urbana VIII. prehlasujeme, že ničím nechceme predísť cirkevnej vrchnosti v jej výlučnom práve rozhodovania ohľadom započatia procesu blahorečenia a svätorečenia, toľko ešte ohľadom ich konečného výsledku. Táto modlitba je preto určená jedine pre súkromnú pobožnosť a nesmie byť použitá pre verejný kult.

- o -

Dr . J o z e f T I S O / 1887 - 1947 / .

Msgr. Jozef Tiso o sebe napísal: "Chystal som sa za kňaza a nie za politika. Sem smerovalo moje štúdium a moja seabavýchova. Ako kňaz chcel som slúžiť Bohu, Cirkvi a národu, z ktorého som sa zrodil a medzi ktorým mám uplatňovať svoje kňazské povolanie. Zásady: za Boha, za národ, s ľudom a pre ľud, neboli teda len heslom, neskoršie nadobudnutým, odpočúvaným, osvojeným, ale vždy a všade platným pravidlom. Len takto sa mohlo prísť i k tomu najvyššiemu cieľu: "Sláva Božia a potom blaho ľudu". Keďže sa stal aj politikom, jeho osoba sa nevyhnutne stala "kontroverziálnou". Nepochybne však patrí k veľkým ľuďom našej doby".

Dr. Jozef Tiso pochádzal zo starej slovenskej rodiny v trenčianskej stolici. Jeho otec Gašpar Tiso bol roľníkom, ale vyučil sa aj másiarskemu remeslu. Matka sa volala Terézia, rodená Budišková. V rodine bolo sedem detí: traja chlpci a štyri dievčatá. Otec bol typ prísneho človeka. Jeho prísnosť vo výchove detí vyvažovala matka svojou láskavosťou. Tisova rodina bola solídna a nábožná. Svoju životnú filozofiu čerpała z čítania životopisov svätých, z Radlinského Nábožných výlevov a zo spoločných modlitieb. Táto filozofia živila v nich optimizmus aj v životných búrkach.

Raz sa ho ktosi spýtal, či pochádza z bohatej rodiny. Usmial sa a povedal: "No pravdaže pochádzam z bohatej rodiny. Bolo nás sedem. Viete, miera bohatstva na Slovensku je veľmi zaujímavá. Raz, keď som bol ešte kaplánom, prišla ku mne istá žena s plačom, že tí a tí jej čosi vykonali. Vraj, taký boháč, a mne chudobnej že urobili takú škodu!" Ale - hovoril som - veď on nie je boháč, veď má len dve kozy". "No, hej - odpovedala žena - ale ja ich nemám!"... Mali sme slušnú strechu nad hlavou, mali sme čistý, pekný dedinský domček a pecen chleba vždy na stole, prikrytom obrusom. Mali sme to, čo človek k slušnému životu potreboval. To bolo to naše bohatstvo. A čo bolo, bolo z práce".

Na adresu tých, čo si radi spomínali na zásluhy svojich rodín, hovorieval: "U nás niet rozdielu medzi remeselníkom a roľníkom a robotníkom. Ukáž, čo si ty - radím mladým - a neodvolávajú sa na otcovské zásluhy!"

Narodil sa 13. októbra 1887 vo Veľkej Bytči. Vyrastal pod opaterou starého otca po matke. Dečko Budišek bol kostolníkom. To je povolanie, ktoré veľmi imponuje svojou autoritou dedinským chlapcom. Ľudovú školu vychodil v miestnej trojrečovej slovensko-maďarsko-nemeckej rímsko-katolíckej škole. Jeho učiteľmi boli povelomí Slováci, odchovaní na modranskom učiteľskom ústave, Pavol Trusina a Alojz Brunner. Malý Jožko stále sedával v prvej lavici. Býval najlepším žiakom v triede a bol známy tým, že rád pomáhal susedom "šuškaním". Po skončení 6. triedy odišiel na stredoškolské štúdiá do Žiliny s úmyslom, že bude študovať za kňaza. Neskoršie prešiel do nitrianskeho seminára. Tam na piaristickom gymnáziu dokončil vyššie triedy s výborným prospechom. Na Slovensku bolo zvykom, že biskupi posielali nadaných študentov do viedenského seminára Pazmaneum. Tam študovali viacerí národne uvedomelí slovenskí kňazi. Tam si osvojil sociálne učenie Cirkvi, ktoré knihami a prednáškami šírili zvlášť profesori Schindler a Ignác Seipel.

V lete roku 1910 biskup Fischer-Colbie vysvätil Tisu vo Viedni za kňaza. Primície mal vo svojom rodisku za účasti veriacich z celého okolia. Náš ľud hovorieval, že za novokňazské požehnanie

sa vyplietť do toho, čo sa robilo na katedrách. Po primíciách sa znova vrátil do Viedne, kde bol po roku promován za doktora teológie.

Môže sa zdať divným, že mladého doktora teológie poslal biskup za kaplána do chudobnej dedinky Čičadnice. "To bola moja druhá univerzita" - povedal Tiso neskoršie. S dekanom Krautnerom kaplán Tiso založil svojpomocný hospodársky spolok, ktorý dvíhal životnú úroveň i sebavedomie dedičanov. Po roku sa Tiso dostal do Rajca. Tu si usilovne zbieral životné skúsenosti. Tam nazrel po prvý raz do najchudobnejších chalúp a zoznamoval sa s potrebami robotníkov rajeckého okolia. Založil filiálku Slovenskej banky a remeselnícky krúžok, v ktorom učil mládež slovenský pravopis, lebo v škole ich učili len po maďarsky. Po dvoch rokoch ho biskup preložil do Bánoviec nad Bebravou, ktoré sa stali "Tisovým mestom", lebo v ňom pôsobil dlhé roky. Ešte aj ako prezident Slovenskej republiky nevzdal sa svojej fary, ale prichádzal do nej skoro každú nedeľu. Komunista Dominik Tatarka, ktorý neskoršie vytriezvel zo svojich náhľadov, napísal román Farská republika, v ktorej zosmiešňoval Slovenskú republiku a jej prezidenta. V kapitole "Nedeľa na bánovskej fare" opisuje Tisu, ktorý ako prezident slúžieval omšu, kázal veriaci a našiel si čas porozprávať sa s jednoduchými dedičanmi, ktorí prichádzali k nemu s rozličnými problémami. Táto jednoduchosť nebola Tisovi na hanbu, ako to myslel Tatarka. Skromnosť a jednoduchosť je ozdobou naozaj veľkých ľudí.

Počas prvej svetovej vojny sa Tiso stal vojenským kaplánom trenčianskeho pluku. Po roku na bojisku dostal zápal obličiek a odišiel domov na liečenie. Biskup ho potom poslal do Nitry za špirituála bohoslovcov. Okrem toho vyučoval aj na gymnáziu a bol súkromným tajomníkom biskupa.

V Nitre bolo usadených veľa Maďarov, ktorí ju pokladali za maďarské mesto. Po prevrate začali v nej vyrastať rady Slovákov, ktorí potrebovali vedcov. Prozreteľnosť im poslala dvoch kňazov a profesorov: Dr. Jozefa Tisu a Dr. Eugena Filkorna. Títo vzdelaní Slováci s vodcovským nadaním vycitili, že nitrianski Slováci potrebovali solídny časopis, ktorý by im pomáhal v meste s takou bohatou slovenskou tradíciou položiť základy slovenského života. Založili časopis "Nitra", do ktorého oni sami najviac prispievali.

"Slováci, plesajme!" - napísal Tiso v 2. čísle. "Prestaňme sa hanbiť za to, že sme sa ako Slováci narodili, prestaňme byť občanmi druhej triedy iba preto, že nám matka slovenskú pieseň spievala pri našej kolíske."

Tiso ako špirituál preložil do slovenčiny Avanciniho dielo "Život a učenie Ježiša Krísta" pre kňazov a bohoslovcov. Založil a redigoval časopis pre kňazov "Dobry pastier".

13. februára 1921 boli v Nitre vysvätení prví traja slovenskí biskupi: Dr. Karol Kmetko pre Nitru, Marian Blaha pre Banskú Bystricu a Ján Vojtaššák pre Spiš. V tejto udalosti slovenskí katolíci právom videli oživenie cyrilometodskej tradície. Ženičky z Cífera a Vajnora vyšli biskupom nitry s nápisom: "Slovenským biskupom - národ slovenský". Tiso sa stal tajomníkom biskupa Kmetka. Hoci mali rozdielne povahy i politické zmysľovanie, predsa príkladne spolupracovali. V politike sa Kmetko viac klonil k Msgr. Šrámkovi, Tiso zasa k Hlinkovi. Na súde v Bratislave biskup Kmetko vydal krásne svedectvo o Tisovi: "Keď ako špirituál prišiel ku mne a žiadal založiť literárno-slovenský spolok pre kňazov, a to už za biskupa Battányiho, z toho vysvitá, že musel byť

tičným, nie otvoreným Slovákom... Prijal som ho za sekretára. On túto funkciu svedomito vykonával ako muž vzdelaný, a čo sa týka slovenčiny, usiloval sa podporovať slovenských knazov. Nebol spriatelnený s maďarskými knazmi, a práve preto môžem povedať, dokiaľ tam bol, bol mojou pravou rukou".

O Tisovom politickom presvedčení biskup Kmetko vyhlásil: "Myslím, že u neho politické presvedčenie je toto: Som v prvom rade Slovákom a budem hájiť Slovákov voči druhému, ale natoľko budem s ním spojený, nakoľko to bude osožiť národu slovenskému."

Tiso hneď na začiatku svojej politickej činnosti bol odsúdený na 6 týždňov za svoju reč. Dva týždne si odsedel v Trenčíne, na zvyšok dostal amnestiu. Roku 1924 sa vzdal miesta biskupského tajomníka a šiel za farára do Bánoviec. Tam začal naplno svoju politickú činnosť. Ale už 29. júna toho istého roku na orolskej slávnosti v reči spomenul, že bol odsúdený preto, že hovoril proti Čechom. "Nehovoril som ja vôbec o Čochoch, ale teraz budem". A potom ironickým tónom pokračoval: "Nie je pravda, že nám Češi berú chlieb, ale je pravda, že nám ho prinášajú... Češi sú naši najlepšie bratia, oni uprednostňujú Slovákov v úradoch, na Slovensku sa úraduje len po slovensky, českého slova na univerzite, v školách a úradoch nikdy ani nepočujete. Nie je pravdou, že Slováci sa sťahujú preto, že nemajú na Slovensku chlieb a robotu, ale len preto, lebo z dobrej vôle chcú vidieť svet a chodia po výletoch". Za túto reč dostal sa na dva týždne do väzenia.

Tiso nepatril do skupiny radikálnych politikov, ale do skupiny najumiernenejších. Usiloval sa rokovaním, prípadne ústupkami dosiahnuť to, čo iní chceli dostať útokom, radikalizmom, bojom. Veľa ráz, zvlášť mladým, hovorieval, že radikalizmus rúca, ale aktivizmus buduje a tvorí.

"Musíme sa brániť dvoch krajností - povedal na adresu mladých v Žiline.- Sú ľudia, ktorí milujú svoj národ. Zabarikádujú sa za heslá, za kulisy zásad a nevyjdú von, aby videli, čo sa tam robí. Práve preto život ide vedľa nich a oni do neho nezasahujú. Sú dobrí, upevňujú úzadie a zásady nielen zdôrazňujú, ale ich aj milujú. Proti nim stoja ľudia samého pohybu. Stále pohotoví vyraziť, neoddychnu si, ale preto si aj veci dostatočne nedomyslia. Žijú len z toho, čo sa deje pred nimi, neopierajú sa o minulosť. Treba nám spojiť oba druhy ľudí. Spojením oboch vzniká sľubná aktivita".

V jeseni roku 1922 boli druhé voľby na Slovensku, po ktorých sa dostalo 23 poslancov z ľudovej strany do pražského parlamentu. 18. decembra Dr. Tiso po prvý raz prehovoril v parlamente: "Týmito voľbami slovenský národ chce dať výraz svojmu želaniu, že v republike Česko-Slovenskej má svoj vlastný domov, má svoju krajinu, ktorú si ako svojrázny národ chce sám spravovať. Žiaľ, musíme konštatovať pred verejnosťou celej republiky, ale aj celého kultúrneho sveta, že tento hlas slovenského národa bol nielen nepovšimnutý, ale že sa ním úplne pohrdá. Žalovať musíme pred verejnosťou celého sveta, že v republike tejto brat brata vyslyšať nechce, brat bratovi odopiera tie najprimitívnejšie práva"

Dr. Tiso po druhý raz prehovoril v parlamente 19. júna 1926, keď socialistické strany útočili proti knazom :

"Dejiny knazstva a charakter jeho sú nám zárukou, že zbraň túto vám vyrazí z ruky povedomé a majestátne vystupovanie knazstva. Vrstva, ktorá sa môže vo svojich radoch honosiť martýrmi a prenasledovaniami, vrstva, ktorá vie trpieť, biedu znášať, a to nielen za seba, ale aj za druhých a zvlášť za Cirkev a za národ, tá vrstva sa

zotročiť nedá. Volí radšej újmu trpieť ako sa zriecť samostatnosti. A zotročiť sa nesmie dať, to od nej očakáva dvetisícročná tradícia minulosti a neprehľadná budúcnosť Cirkvi a národa."

24. novembra 1926 Dr. Tiso vo svojej tretej reči vyhlásil, že ľudová strana, ktorá od roku 1920 bola v opozícii, je ochotná ísť do vlády nového režimu, aby tam uskutočňovala svoj program autonómie Slovenska :

"Program autonómie, to nie je volebné heslo, to je naša duša a srdce, a preto za žiadne osobné ani stavovské výhody ho nesmieme zraďiť. Vyjednávame a vstupujeme do vlády iba preto, aby sme autonómiu mohli uskutočniť."

15. januára 1927 prezident Masaryk menoval Dr. Tisa za ministra zdravotníctva.

Z príležitosti 10. výročia ústavy Dr. Tiso poukázal na to, že už prišiel čas, aby Pittsburgská dohoda bola privtelená do ústavy; v parlamente povedal :

"Môžete nás nevyslyšať, môžete hlas svedomia umelými dôvodmi potlačiť, jedno však nám nemôžete vziať: právo hlásiť sa o splnenie daného slubu! Veríme, že Prozreteľnosť bdie nad osudmi národov. A preto aj slovenský národ si je istý toho, že aj jeho pravda zvíťazí".

Dr. Tiso bol veľký optimista, ktorý sa nedal znechutiť nijakými ťažkosťami a prekážkami. Na otázku, čo je prameňom jeho optimizmu, povedal:

"Mám zázračnú knihu, breviár. Keď sa cez ňu človek hodinku porozpráva s Bohom, nuž si uvedomí, že život je utrpenie, že prináša kríž a že ho treba trpezlivo niesť. Uvedomí si, že je tu Boh a že on riadi naše kroky!"

Keď išlo o tzv. "katolícky blok", t.j. o spoluprácu s českým katolíckym kňezom Msgr. Srámkom, roku 1936 Dr. Tiso povedal :

"Sme za katolícky blok, ale pod rúškom katolíckeho bloku národnej jednoty československej slúžiť nebudeme. Pokladali by sme to za zradu národa i katolicizmu. Chcieť katolícky blok, robiť ho a pritom Slovákov utláčať, to nie je katolícka politika... Deliť svoju dušu celú nedáme!"

Dr. Tiso bol vytrvalý v rokovaní až do úmoru. Jeho celá politická činnosť bola poznačená úsilím o dohodu, pravda nie dohodu za každú cenu. Jej podmienkou bolo "dosiahnuť, aby slovenský ľud voľne dýchal a aby sa nemusel schovávať pod iné meno, aby sa mohol nazývať tak, ako ho Pán Boh stvoril".

Keď sa roku 1935 Masaryk ako 85-ročný vzdal prezidentskej funkcie, Beneš, ako hlavný uchádzač o prezidentstvo, slúbil Tisovi, ktorý vyjednával v mene ľudovej strany, že Slovensko dostane za rok autonómiu, ak ľudová strana bude hlasovať na neho v prezidentských voľbách. Beneš sa stal prezidentom len preto, že na neho ľudová strana hlasovala. Ale s v o j s l u b o h l a d o m a u t o n ó m i e S l o v e n s k a, ako aj iné sluby, n e d o - d r ž a l .

V jeseni roku 1937 Dr. Tiso ako člen delegácie Spolku sv. Vojtecha navštívil amerických Slovákov. Pred odchodom do Ameriky povedal, že svojho národa sa nezriekne "ani za cenu republiky". Tieto jeho slová vyvolali veľké polemiky. Tisovi však boli príležitosťou vyjasniť pochopy, čo je národ a štát. Národ je cieľom politických snažení, štát je prostriedkom :

"Národ je nám takou vysokou hodnotou, že tú v protiváhu s inými hodnotami nikdy a ničím prevážiť nedovolieme..."

29. marca 1938, kedy bolo v Európe napäté ovzdušie, Dr. Tiso prečítal v parlamente vyhlásenie klubu poslancov Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ktorí žiadali rešpektovanie osobitnosti slovenského národa a zmenu centralistického režimu :

"Popieranie existencie slovenského národa a zaznávanie reči uráža národné presvedčenie Slovákov a vyvoláva nutné spory, ktoré znemožňujú bratské spolunažívanie Čechov a Slovákov. To, že slovenský národ je nútený vo svojom štáte už 20 rokov bojovať za uznanie svojej národnej individuality, za výlučné právo reči slovenskej na území Slovenska a za existenčné zaistenie Slovákov, je najvyššou obžalobou u nás panujúceho režimu... Je to skutočnosť, ktorá nás v 20. roku trvania Republiky naplňuje hlbokým bôľom v srdci, ktorá žaluje pred celým vzdelaným svetom a v záujme samého štátu volá po radikálnej náprave".

16. augusta 1938 umrel Andrej HLINKA. Stalo sa to uprostred veľkej politickej krízy, vyvolanej sudetskými Nemcami. Tiso, ako Hlinkov nástupca v ľudovej strane, navštívil Beneša 8. septembra a upozorňoval ho na vážnosť situácie. Vrátil sa na Slovensko sklamaný. Manifest Predsedníctva ľudovej strany, vydaný 18. septembra vyjadroval aj Tisovu mienku :

"Ako kresťanský národ odsudzujeme všetky pokusy násilného a krvavého riešenia problému národností v štáte. Vyjadrujeme hlboké presvedčenie, že sa konečne dosiahne uspokojivý vzťah medzi Čechmi a Slovákmí a s ním aj posilnenie česko-slovenského štátu doma i za hranicami. Túžime po slobodnej a pokojnej Česko-Slovenskej republike. Nech nám Pán Boh pomáha!"

Spád udalostí bol veľmi rýchly. Ľudová strana zvolala svoj výkonný výbor na 5. a 6. októbra 1938 do Žiliny. Na schôdzu boli pozvaní aj zástupcovia iných politických strán okrem komunistov. Osem politických strán, pôsobiacich na Slovensku, sa dohodlo na spoločnom postupe dosiahnuť autonómiu Slovenska. Utvorila sa slovenská autonomistická vláda s piatimi ministrami a s Dr. Tisom ako ministerským predsedom. Centrálnej vláde v Prahe nič neostávalo ako schváliť žilinské rozhodnutie. Po 20-tich rokoch ťažkých bojov slovenská autonómia sa stala skutočnosťou a republika bola zachránená.

Keď sa iní tešili a oslavovali, Dr. Tiso myslel na prácu, ktorá čakala na národ. Povedal :

"Čo sa dnes deje, je vlastne revolúcia. Prichádzame z revolúcie, ale nevyhodili nás na povrch sily revolučné. 6. október je ovocím historického vývoja, ovocím snáh všetkých slovenských národných buditeľov... Toto skvelé ovocie nesmie byť zneuctené a znesvätené nijakými známkami anarchie a rozkladu. Svoju slovenskú revolúciu sme uskutočnili nie prelievaním krvi, ale so spevom na perách. Tým sme sa zaradili medzi najvyspelejšie národy... Naša pravda zvíťazila, naše právo je už v našich rukách, nedajme si ho vyrvať nepremysleným počínaním, čo by iste nastalo, keby sme sa svetu predstavili ako rušitelia občianskeho poriadku a znášateľnosti... Náš nacionalizmus nikdy neznamenal nenávisť proti iným, a preto i v budúcnosti si budeme brániť svoje, cudzie nechceme a každému dožičíme, čo je jeho. Ale ako malému národu tým viac nám záleží na každej slovenskej duši a na každej piadi slovenskej zeme... Malý národ, ako je náš, môže svetu imponovať len mravnou silou, kultúrou a charakterom... Kresťanského režimu sa nikto nemusí báť. Nebude

siahť k retorziám, bude milosrdný, nebude sa opierať po cudzích teóriách a vzoroch, ale keby sa mu prihodilo brániť, bude vedieť aj útočiť a vyženie zo skryš všeliakých potutelníkov. Kresťanstvo je láska k blížnemu, ale kresťanský režim bude vedieť aj zahnať všetko, čo pre národnú vospolnosť znamená nebezpečenstvo. Toto sme urobili, keď sme zakázali komunistickú stranu, lebo sme chceli ukázať, že rozvrat nebudeme trpieť."

Udalosti okolo vyhlásenia samostatnosti 14. marca 1939 sú každému známe... O 11. hodine Dr. Tiso bol na historickej schôdzke snemu Slovenskej krajiny, v ktorej sa zúčastnilo 57 poslancov a všetci členovia vlády. Tiso podrobne referoval o svojej návšteve v Berlíne. Referát zakončil slovami :

"Skladám tu pred snem zhrnutý materiál svojej berlínskej návštevy, ktorý ste tu vypočuli a prosím vás, uvažujte, rozhodujte!"

O 12. hodine, 7 minútach a 30 sekundách Dr. Sokol, predseda snemu, vyhlásil :

"Zisťujem, že snem slovenskej krajiny ako jediný kompetentný orgán politickej vôle suverénneho slovenského národa sa uzniesol, že je za samostatný slovenský štát".

Dr. Tiso sa stal predsedom slovenskej vlády, ktorú za krátky čas uznalo 27 štátov. 26. októbra 1939 bol jednohlasne zvolený za prezidenta Slovenskej republiky. Na ústavu Republiky zložil túto prísahu :

"Prisahám na Boha všemohúceho a vševedúceho, že ako prezident Slovenskej republiky budem verným strážcom ústavy a zákonov, že budem mať vždy pred očami mravné a hmotné povznesenie ľudu a povediem štát tak, aby sa v nom upletňoval duch kresťanskej lásky a spravodlivosti. Tak mi Pán Boh pomáha!"

Biskup Kmetko o týchto udalostiach svedčil pred súdom:

"Môžem povedať, že Slovensko a Slováci v tom čase na 90 % s tým súhlasili, keď oznámili, že máme samostatný štát. Ja myslím, že málo takých Slovákov bolo, ktorí by boli povedali: Nám sa nelúbi ten samostatný štát... Záruku sme videli v osobe Tisovej, že je skutočne charakterný muž a že z cirkevných ohľadov nemusíme sa obávať hroziaceho nebezpečenstva zo strany nemeckého nacizmu... On svojím knazským poslaním, svojou učenosťou a rečníckym talentom bol považovaný za prvého rečníka Slovenskej republiky. Môžeme povedať, že u nás mu mnohí závideli. My sme vedeli, čo na neho čaká... My, tak katolíci ako aj evanjelickí biskupi, všetci sme prijali jeho voľbu s radosťou".

Préd koncom vojny Rusi nadviazali styk s Dr. Tisom pomocou agentov ruskej armády a navrhovali mu, aby vyhlásil "slovenskú sovietskú republiku". V tom prípade by mohol ďalej ostať prezidentom. Poukazovali na rumunský prípad: Michal zostal na tróne, hoci krajina bola okupovaná Červenou armádou. Dr. Tiso túto ponuku odmietol a povedal vyjednávateľom, že nechce robiť kompromis s komunizmom: "Môžu nás okupovať, obsadiť, môžu tu robiť, čo chcú, ale to bude násilie, súhlas k tomu dať nesmieme. Ukradnutá sloboda je naša sloboda, ale tá, ktorej sme sa zriekli dobrovoľne, tá nám už nepatrí..."

Cez Veľký týždeň Dr. Tiso so svojou vládou odišiel z Bratislavy do Rakúska. Ubytoval sa v benediktínskom kláštore v Kremsmünsteri. Plánovali odísť do Mníchova a tam cez kardinála Faulhabera dostať sa do styku s americkými úradmi, ale už bolo neskoro. Americká vojenská polícia ho zatkla a odvieďla do koncentračného tábora. Tam Dr. Tiso veľa trpel, zvlášť od maďarských Židov, prepustených z nemeckých koncentračných táborov.

Benešovi ľudia pracovali na tom, aby Dr. Tiso bol deportovaný a súdený na Slovensku. "Bol to najväčší nerozum ťahať Tisu domov - povedal evanjelický biskup Čobrda. - Keď ho privezú, musia ho súdiť; keď ho budú súdiť, musia ho odsúdiť a keď ho odsúdia, bude na Slovensku zle".

Tak sa aj stalo, hoci kardinál Faulhaber urobil všetko, čo mohol, na Tisovu záchranu. Na Benešov priamy rozkaz Tiso bol sputaný a tak privezený do Bratislavy. Aj "Ľudová demokracia" sa pýtala: "Ktorý propagačný génius radil Čechom, aby Česi dali retiazky na Tisove ruky?"

Dr. Ečer, ktorý v októbri roku 1938 v mene brnenského obyvateľstva ďakoval Dr. Tisovi za žilinské rozhodnutie a záchranu republiky, keď sputnával Tisu, povedal: "Tu mám sputnané samostatné Slovensko!"

V lete roku 1946 Beneš v Topolčiankach povedal :

"Tiso musí byť obesený. Nie som krvilačný, ale bezpodmienečne Tiso musí byť popravený". Keď mu povedali, že je to politicky na Slovensku neúnosné, odpovedal: "Ale je to potrebné. Dvaja prezidenti nemôžu byť na území jedného štátu. Jeden musí padnúť. Tiso padne".

Márne hľadali nejakého katolíckeho sudcu. Našiel sa iba Dr. Igor Daxner, potomok známej evanjelickej rodiny. Prísediaci súdu boli všetci kumunisti: POLÁK, PÁTEK, BENADA, STAUNDINGER, STRUHÁRIK, DEMJAN. Žalobu zastupovali: ŠUJAN, RAŠLA a RIGAN. Úradne menovaní obhájcovia boli: Dr. Martin Grečo a Dr. Ernest Žabkay.

Tisov proces bol politický proces. Práve vtedy, keď sa pripravoval, mladý slovenský učenec Dr. Manca uverejnil v "Novej práci" štúdiu, v ktorej zhrnul charakteristické črty politických procesov v staroveku a počas Francúzskej revolúcie: V politickom procese rozsudok je už v o p r e d u r č e n ý. Víťazom je ten, čo má policajnú moc v rukách. Obžalovaný si nesmie voliť obhájcu, ten sa mu prideli. Nemá možnosť dostať sa k spisom a k prameňom, ktoré by dokázali jeho nevinu. Svedkov obhajoby súd nepripúšťa. Obžaloba narába s falošnými svedkami a s falošným materiálom. Verejnú mienku robia tí, čo súdia a robia ju proti obžalovanému.

Toto všetko sa doslova splnilo pri Tisovom procese. Sám na začiatku svojej obhajobnej reči povedal: "Nebol ešte na svete politický proces, ktorý by sa nebol začal bez toho, aby sa vopred nebol ustálilo, že sa musí skončiť takto a takto. Inak by sa nebol nikdy začal... Tri dni pred ukončením môjho predbežného vypočúvania formálne mi bolo povedané: Musíte byť odsúdený, aby ste nemohli viac politizovať".

Záverom opíšem poslednú noc prezidenta Tisu podľa rozprávania slovenského kapucína P. Hilária PÁRIKA, ktorý zomrel v Timminse, v severnom Ontariu.

Rozprávanie opísal P. Fridrich Osuský v súkromnom liste, ktorý máme v archíve.

Dr. Tiso si želal mať pri sebe kapucína. Predložili siedmich pátrov, z ktorých Národná bezpečnosť schválila troch, medzi nimi P. Hilára. V kláštore medzi troch hodili los a ten padol na P. Hilára, ktorý sa vybral do väznice večer okolo šiestej hodiny. Dr. Tisu našiel v hovorni, kde sa lúčil so svojimi sestrami. Bol nezvyčajne spokojný, potešoval druhých, hlas sa mu vôbec netriasol, ani neplakal, hoci návštevníci vzlykali. Neprijal nijakú večeru. Potom vstúpili docely na tretom poschodí. Cela bola otvorená, ako je zvykom pred popravou. Na chodbe pred celou bola lavica,

na ktorej sedela stráž troch mužov: dvaja z nich boli katolíci, veliteľ evanjelik. Toho poslali spať a tí dvaja katolíci si boli priniesli modlitebné, celkom nové knihy, aby bdeli s Dr. Tisom. Do deviatej hodiny čas sa minul rozhovorom. P. Hilár rozprával, čo bolo vonku počuť a ako sa pán prezident mal v Rakúsku a tuná. Na Slovensku s ním slušne zaobchádzali. O desiatej zišiel do horyne, lebo sa s ním prišli rozlúčiť obhájcovia Dr. Grečo a Dr. Žabkay. Potom sa prichystal na spoveď. P. Hilár zatvoril dvere. Vtedy tam bol aj ten evanjelický veliteľ, ktorý chcel vstúpiť a načúvať. P. Hilár a dvaja strážnici ho zahnali. Dr. Tiso potom pokračoval v spovedi po latinsky. Po spovedi bol čas modlitby. Chvilami sa modlili ústne, potom Dr. Tiso meditoval a zasa sa modlili nahlas. V tom čase sa začalo aj podpisovanie. Tí katolícki dozorcovia si dali podpísať nové modlitebné knihy. P. Hilár doniesol mnoho obrázkov, ktoré Dr. Tiso podpísal. Boli to sväté obrázky. Na dva obrázky P. Hilár napísal heslá: "Idea mučeníctvom víťazí". Na druhom "Všetko do času- Boh je naveky!" Tieto heslá krásne charakterizujú Tisovo vnútro niekoľko hodín pred popravou. Potom si P. Hilár spomenul na odkaz. Poprosil Dr. Tisu, aby mu nadiktoval odkaz slovenskému národu. Dr. Tiso diktoval, P. Hilár ho potom čítal. Potom Dr. Tiso opravil jedno slovo "Cirkvi katolíckej" na "Cirkvi Kristovej", aby zahrnul aj evanjelikov. Potom podpísal odkaz. Bolo to o tretej hodine ráno. Tisov "Odkaz slovenskému národu znie takto: " V DUCHU TEJ OBĚTY, KTORÚ PRINÁŠAM, ODKAZUJEM SLOVENSKÉMU NÁRODU, ABY BOL SVORNÝ A JEDNOTNÝ V SLEDOVANÍ VEĽKEJ ZÁSADY "ZA BOHA, ZA NÁROD", VŽDY, VŠADE A V KAŽDOM OHĽADE. JE TO NIELEN JEDNOZNAČNÝ ZMYSEL SLOVENSKÝCH DEJÍN, ALE AJ VÝSLOVNÝ PRÍKAZ BOHA, KTORÝ PRIRODZENÝ ZÁKON STVORIL A DO DUŠE NÁRODA A KAŽDÉHO JEHO PRÍSLUŠNÍKA VŠTEPIL.

TOMUTO ZÁKONU SLUŽIL SOM CELÝ ŽIVOT A PRETO SA POVAŽUJEM ZA MUČENÍKA V PRVOM RADE TOHTO ZÁKONA BOŽIEHO.

V DRUHOM RADE CÍTIM SA BYŤ MUČENÍKOM OBRANY KREŠŤANSTVA PROTI BOĽŠEVIZMU, KTORÉHO SA MUSÍ NÁROD NIELEN V DUCHU SVOJHO KREŠŤANSKÉHO CHARAKTERU, ALE AJ V ZÁUJME SVOJEJ ĎALŠEJ BUDÚCNOSTI VŠEMOŽNE CHRÁNIŤ.

AKO SI PROSÍM OD VÁS, ABY STE SI V MODLITBÁCH SVOJICH SPOMENULI NA MŇA, TAK SĽUBUJEM, ŽE I JA BUDEM ZA VÁS PROSIŤ VŠEVLÁDNEHO BOHA, ABY NÁRODU SLOVENSKÉMU V ŽIVOTNEJ BÔRBE "ZA BOHA - ZA NÁROD" ŽEHNAL; ABY NÁROD SLOVENSKÝ BOL VŽDY VERNÝM A ODDANÝM SYNOM CIRKVI KRISTOVEJ!

/Dr. Tiso chcel, aby sa páter Hilár naučil tento odkaz naspamäť, lebo bolo nebezpečné vyniesť z väzenia nejaké pismo. P. Hilár však nedôveroval svojej pamäti a navrhol napísať ten odkaz rýchlopisom, ktorý bol iba jemu zrozumiteľný. Takto sa mu podarilo prepašovať odkaz z väzenia a neskôršie ho uverejniť v slovenskej tlači v zahraničí/.

Poprava mala byť ráno o 4,30. Nastala príprava na svätú omšu. Zostúpili na druhé poschodie do väzenskej kaplnky. Dr. Tiso slúžil svätú omšu. P. Hilár ministroval. Po omši sa rozlúčil s P. Hilárom, lebo nechcel robiť nijaký cirkus pred ostatnými. Potom si urobil poďakovanie. To sa predĺžilo do 5,15, lebo len vtedy bolo všetko

prichystané na popravu. Dr. Tiso rezko zostúpil na dvor. Podľa predpisov mali ho dať do okov, ale tí katolíci to ani nemienili, aj P. Hilár sa upieral. Potom veci šli veľmi rýchlo. Pod šibenicou prečítali zamietnutie milosti. Potom nastala poprava. O 5,30 bolo všetko skončené. Pri poprave bol štátny zástupca, sudca, asi 20 vojakov, dvaja pomocníci, dozorcovia a P. Hilár. Smrť nastala rýchlo. Keď lekár konštatoval smrť po druhý raz a odchádzal, P. Hilár s ním odišiel. Katí boli v otrhaných šatách, partizáni. P. Hilár podľa ich reči nemohol zistiť, či boli Záhoráci alebo Česi. Dozorcovia mu povedali, že to boli Česi.

Toto je pravý odkaz Tisov - končí list O. Osuský, ktorý vypočul P. Hilára koncom septembra 1948.- Môžete si predstaviť, aký som bol dojatý. P. Hilár, krásna Serafinská duša, mi to tak jednoducho porozprával a tým potvrdil, čo som vždy hlásal: **n e m o d l i ť s a z a T i s u , a l e k T i s o v i : z o m r e l a k o s v ä t ý ! "**

Dr. Tisu azda najviac kritizujú pre "riešenie židovskej otázky" počas Slovenského štátu. V tejto súvislosti treba povedať, že Nemci v židovskej otázke boli radikálni vo všetkých krajinách, ktoré boli pod ich vplyvom. Malé Slovensko sa nemohlo spod tohto vplyvu úplne oslobodiť. Dr. Tiso v deportáciach Židov videl zlo, ktoré sa usiloval aspoň zmierňovať, keď mu nemohol celkom zabrániť. Sú hodnoverné dôkazy, že sa o to usiloval. P. Pares, britský konzul v Bratislave, referoval svojej vláde, že Tiso "nebol radikálny" v riešení židovskej otázky. Sám Tiso ne podpísal "židovský kódex" v septembri 1941. Je síce pravda, že niektorí na Slovensku mysleli, že Tiso sa mal vzdať prezidentstva. Boli to však sami Židia, ktorí ho žiadali, aby ostal. Vieme to aj zo svedectva biskupa Kmetku: "Viem, že Židia aj mne povedali, že je potrebné, aby Tiso zostal naďalej prezidentom, lebo že ak on tam nebude, všetci Židia zahynú do posledného".

Dr. Tiso počas procesu povedal :

"Nevzdal som sa preto, lebo som cítil mravný záväzok funkcie, ktorú som prevzal, plniť dotiaľ, kým z tej funkcie nebudem oslobodený zákonitými ústavnými činiteľmi. A bol by som sa považoval za zbabelca, ktorý uteká od ťažkej úlohy, ktorú má plniť a bol by som robil egoisticky, že vtedy, keď je národ v ťažkých chvíľach, že práve vtedy ho nechám a idem do súkromného života..."

Obhajca Dr. Žabkay poukázal na to, že súd nedovolil ani zistiť, koľkým Židom Tiso zachránil život tým, že si v židovských nariadeniach vynútil udeľovanie výnimiek. Súd odmietol vypočuť Dr. Neumana, ktorý v prezidentskej kancelárii viedol práve toto oddelenie. Bolo by sa zistilo, že Tiso dal vyše 9 000 výnimiek Židom a tak ich zachránil.

Podľa svedectva Alexandra Macha, ktoré napísal krátko pred svojou smrťou 15. októbra 1980, keď v máji 1944 už bolo známe, čo sa deje so Židmi, slovenská vláda žiadala od Nemcov vyšetrovaciu komisiu. Keď to nedosiahla, "ostro odmietla Hitlerove zákroky" a zastavila deportácie Židov zo Slovenska. Slovenskému vyslancovi v Budapešti dala príkaz, aby umožňoval cestu Židom na Slovensko, kde boli chránení.

Vďaka je zriedkavá čnosť. Sám Kristus sa divil, keď z desiatich malomocných, ktorých uzdravil, vrátil sa len jeden, a to cudzinec, aby sa mu poďakoval. Jeden zo Židov, Haviv Schieber mal odvahu napísať na obranu Slovákov redaktorovi The World Almanach roku 1968. Medziiným napísal v liste :

"Je skutočnosťou, že nielen Slováci, ale aj ich vláda cez vojnu pomáhali tisícom židovských utečencov utiecť z Poľska na Západ cez svoje územie. Ďalej tisícky židovských študentov študovalo na univerzite v Bratislave, hlavnom meste Slovenska, keď v iných krajinách východnej Európy skusovali "numerus clausus". Cezú druhé svetovú vojnu slovenská vláda, ktorej stál na čele Msgr. Tiso, chránila Židov a ostro sa postavila proti ich masovej deportácii, ktorú požadovali národní socialisti z Berlína. Nerez sme sa divili, prečo vtedy, keď tlač a komunikačné prostriedky spomínajú demokraciu, vždy sa používa meno Československa, ale keď sa hovorí o antisemitizme a netolerancii, komunikačné prostriedky vždy obviňujú Slovákov, že sú vinní".

Podľa správy v Horizonte /č. 1-2/1983/ v Atlase o osude Židov sa píše, že v Dánsku sa zachránilo do 8 000 Židov, vo Fínsku okolo 2 000 a v Belgicku 25 000 Židov. V tej istej publikácii sa spomínajú iba zberné tábory v Novákoch, Seredi, Vyhniach a na východnom Slovensku, ale sa mlčí o 9 000 Židoch, ktorých zachránil Dr. Tiso a o ďalších tisícoch Židov, ktorých zachránili obyvatelia Slovenska. Zamlčanie pravdy môže niekedy práve tak škodiť ako výslovná lož.

Dr. Tiso povedal na svoju obranu:

"V politike som robil len to, čo mi blaho a záujem národa slovenského diktovali. Čo som robil, robil som vždy podľa najlepšieho svojho vedomia a svedomia, že tým slúžim blahu a prospechu národa slovenského, riadiac sa vždy predpismi mravouky tak pri chápaní samotného záujmu národa, ako aj pri zvolení prostriedkov na jeho dosiahnutie; zlu som vždy všemožne odporoval a ustúpil som zlu len vtedy, keď národu hrozilo väčšie zlo, lebo som chcel tomu väčšiemu zlu zabrániť".

Počas Tisovho procesu sudcovia sa nepekne vyjadrovali o amerických Slovákoch. Dr. Tiso sa ich zastal vo svojej reči, ktorá trvala deväť hodín a mala vyše 200 strojom písaných strán.

"Obrana cti našich amerických bratov Slovákov vyžaduje tiež od mňa slovo. Táto naša menšina amerických Slovákov vykázala toľko kladu, toľko porozumenia a toľko úprimného snaženia, aby vypomáhala svojej otčine pod Tatrami, že si nijako nezaslúži, aby sa o nej hovorilo, že oni vlastne nie sú ani Slováci, že sú orientovaní viac cirkevne, že sú ovplyvňovaní vo svojom národnom povedomí cirkevnou orientáciou, že niektorí nevedia, kde sa narodili, nemajú teda spojitosti s tou slovenskou zemou a slovenskou krajinou. Ja som tam bol a iste vidím v tom akýsi zásah Prozreteľnosti do mojej politickej činnosti, že hoci som sa celý rok bránil pre domácu zaujatosť, aby som tam šiel, napokon doslova ma vytrhli z domova, posadili na vlak, aby som tam šiel roku 1937. Mal som to osobné šťastie skúsiť, čo naši americkí Slováci robia, čo všetko podnikajú, nielen aby sa udržali, ale aby všemožne pomáhali tomu koreňu, z ktorého vyšli. Preto ja im musím vzdať len svoju česť a musím im poslať svoj úprimný bratský pozdrav a vďaku za to, čo doteraz vykonali a čo v prospech slovenského národa aj v budúcnosti budú vykonávať..."

"Tento proces je naším národným nešťastím", povedal obhájca Dr. Žabkay. -- Tiso má zásluhy na nerušenom rozvoji národného života v čase, keď všade naokolo zúrila vojna a národy trpeli obrovské škody... To bolo jediné, čo Nemcov nezaujímalo, ale čo je pre náš mladý národ hodnotou, ktorú nemožno vyjadriť číslom".

Karol S i d o r

Zo spomienok na Dr. Jozefa T i s u .

... V politických zásadách boli sme s Tisom zajedno, v taktike nie. Dr. Tiso bol za umiernený boj, ja za radikálny a ostrý zápas o autonómiu Slovenska. Držal som sa zásady, že len radikálnym bojom a nekompromisnosťou sa dostaneme k cieľu a preto nesmíme ísť s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou do vlády, ktorá nebude mať kreslá futrované aspoň autonómiou. Dr. Tiso bol presvedčený, že sa autonómia dá dobyť aj v múroch vlády. Ja som tvrdil, že naším najväčším nepriateľom je Beneš a jeho čechoslovakizmus. Dr. Tiso mal väčšiu dôveru voči dr. Benešovi, udržiaval s ním priateľské styky. Veril mu a bolo to jedine jeho zásluhou, že sa roku 1935 Beneš stal prezidentom ČSR. Ostatne, všetko čo s touto voľbou súviselo, je podrobne zaznamenané v zápisoch, ktoré sa našli v tajnom Benešovom archíve.

Dr. Tiso vedel svoj postup odôvodniť. Mal obavy pred prílišným zosilnením agrárnikov na Slovensku. Veril, že Dr. Beneš, ktorý mu slúbil, že dá roku 1936 Slovákom autonómiu, tento sľub aj dodrží.- Hoci som zastával celkom opačné stanovisko a hoci som považoval Beneša za najzákernejšieho nepriateľa slovenského národa, podvolil som sa rozhodnutiu väčšiny a nikdy som Dr. Tisovi nevytykal prezidentskú voľbu.

Keď bol potom Dr. Tiso aj napriek upozorneniu svätého Otca, ktoré som mu tlmočil, vyvolený za prezidenta Slovenského štátu, môj pomer k hlave štátu a osobe Tisovej ostal aj naďalej slušný a korektný. Odišiel som zo Slovenska za vyslanca do Vatikánu, aby som svojou prítomnosťou neudrážil Nemcov a nestažoval situáciu Dr. Tisu vo vnútornej slovenskej politike, kde som zanechal veľa svojich prívržencov.

Všetci títo ľudia v bojoch Tiso - Tuka - Mach stáli na strane Dr. Tisu z môjho príkazu. Podporovali tú snahu Tisovu, aby Slovensko dokázalo byť hospodársky a finančne sebestačným a aby nebolo znacizované, ale aby sa vyvíjalo na podklade národnom a kresťanskom, ako to bol Andrej Hlinka ustanovil. Toto pripojenie sa mojich ľudí k Tisovi mi Dr. Tuka neraz vytykal tónom veľmi roztrpčeným. Ale tu šlo o princípy, a tie bránil Tiso. Preto sympatia moja a mojich priateľov bola na jeho strane.

Na svojom diplomatickom úseku staral som sa o udržanie dobrej pozície pre Dr. Tisu vo Vatikáne. Celú svoju silu som rozvinul, keď šlo o zachránenie jeho života. Predpokladal som, že sa Dr. Tiso pokúsi dostať roku 1945 do Ríma a do Vatikánu. Naš vatikánsky šofér dostal rozkaz, aby bol stále v pohotovosti, lebo som čakal, že jedného dňa dostanem z niektorej pohraničnej stanice telefonickú výzvu, z ktorej sa dozviem, že Dr. Tiso už prekročil hranice. Mal som preňho pripravené dokumenty a bezpečné miesto, odkiaľ by Dr. Tisu neboli vydali. Pravda, neprišiel z Rakúska, hoci boli autá naporúdzi i ochotní sprievodcovia.

Ešte nebol Dr. Tiso doylečený na Slovensko, a ja som už zakročoval na jeho záchranu. Dňa 25. júna 1945 prijal ma svätý Otec v Tisovej veci na audienciu, kde som prosil o zákrok. Podal som v tej záležitosti memorandum, doslovný text ktorého uverejňujem vo svojej knižke "Šesť rokov pri Vatikáne".

Keď potom Dr. Tiso stál pred Národným súdom v Bratislave, všetky svedecké výpovede, vyznievajúce v jeho prospech, prekladal som do taliančiny a informoval Vatikán. Tak je v taliančine aj celá svedecká výpoveď Dr. Karola Kmetku. Okrem toho som sa staral o

~~zásobenie americko-slovenskej tlače vo výmni článkami o Tisovi.~~
Msgr. Duboshovi som napísal dlhý list o Tisovej novine vo veci deportácie slovenských Židov. Urgoval som aj vo Washingtone o zakročenie za Dr. Tisu. Msgr. Dubosh, reverend Lach a predseda Slovenskej ligy Jurchák tam boli ešte v marci 1947. Na Státnom departemente im povedali, že za Dr. Tisu Washington zakročiť nemôže, lebo "Tiso podpísal vyhlásenie vojny Spojeným štátom americkým".

Už keď bol známy rozsudok, odsudzujúci Dr. Tisu na obesenie, hovoril som s najbližším spolupracovníkom svätého Otca a ten ešte v to isté ráno referoval svätému Otcovi o rozhovore so mnou a žiadal zakročiť. A Vatikán aj zakročil, ale všetko bolo bezvýsledné. Bezvýsledné bolo vo Washingtone a bezvýsledné bolo cestou Vatikánu v Prahe.

Dr. Jozef Tiso, prvý občan Slovenskej republiky, bol popravený.

Som medzi tými, ktorí v Tisovi vidia národného martýra, martýra, ktorý položil život za slovenskú a za katolícku vec. A sklánam svoju hlavu pred veľkosťou tejto obety.

Karol Sidor: Dve cesty.

Čas. Prameň č. 1, Montreal, 1951.

- o -

Rukopis z archívu Alexandra M a c h a , bývalého ministra vnútra Slovenského štátu :

List, ktorý rozhodol o živote tisícov.

Bol to list spišského biskupa Vojtaššáka. A bol to otrasný list.

Pán biskup mi písal, že slovenskí Židia, vyvezení Nemcami do Poľska, boli vyvezení vlastne na smrť. Nie sú osídľovaní - ako znela zmluva - ale vyvražďovaní. Má o tom informácie, ktorým musí veriť, i keď je to neuveriteľné.

List bol úctivý, ale neobyčajne energický. Plný roztrpčenia, rozhorčenia. A bolesti, najmä bolesti.

Informátor alebo informátori pána biskupa tvrdili, že Židov, vyvázaných do Poľska z celej Európy, postupne vraždia. A tento osud hrozí i Židom zo Slovenska. Väčšina už zahynula. A smrť, istá smrť hrozí aj tým, ktorí majú byť vyvezení. Nie je to vysídľovanie, je to vyvražďovanie! A preto sám biskup žiadal, aby sa ohlásené pokračovanie vo vyvázaní odvolalo. Viac nesmie byť vyvezený ani jeden Žid. Keby sme pokračovali vo vyvázaní Židov, išlo by o zločin, o spoluvraždu, o zodpovednosť za vraždu. Treba zastaviť! A vyslať komisiu na miesta, kde boli vyvezení slovenskí Židia, aby zistila celú pravdu.

Toho dňa, keď som dostal biskupov list, mala byť ministerská rada a ja som jej mal predsedieť, lebo Tuka bol chorý. Tuka bol nielen predsedom vlády, ale i ministrom zahraničia a ja som ho zastupoval i v takých veciach, ako bola židovská otázka, hoci jeho ústavným zástupcom bol minister spravodlivosti dr. G. Fritz. Otázka židovská, presnejšie vysídľovanie Židov, bolo vecou môjho rezortu. Preto bol list adresovaný mne.

No hlavne preto, že som vyhlásil: Príde marec, príde apríl a vlaky pôjdu ďalej. Totiž transporty so Židmi.

Vyvážanie Židov má svoju dlhú a smutnú históriu. Mne je trpké každé slovo o tejto veci. Ja som bol a chcel som byť dôsledný v

~~otázke židovskej. Po Tukovi ja som sa exponoval najviac za "vyriešenie" židovskej otázky. /To len teraz dávam do uvodzoviek, keď už viem, čo sa stalo, keď už vieme o Oswienčime/. Preto som bol taký otrasený a zhrozený nad biskupovým listom. Dosiaľ som nechcel, pretože som nemohol som veriť rečiam o plynových komorách. Prichádzali zprávy, boli reči o tom, ale kto by mohol niečo podobného veriť. Až teraz.~~

Biskup hovoril ako človek, ktorý vie. Nevieť odkiaľ, neviem, ako bolo možné, že dostal také informácie. Veď prvý útek z Oswienčima - ako je známe - bol až o rok neskôršie. Vtedy už platilo naše rozhodnutie, že viac ani jeden Žid vyvezený nebude, práve zásluhou listu biskupa Wojtaššáka - a ani nebol.

A tak potom, keď zo všetkých zemí Hitlerom ovládaných, teda aj z Maďarska, šli najväčšie transporty so Židmi do plynových komôr, zo Slovenska neodišiel ani jediný, lebo tu bol biskup Ján Wojtaššák!

Od Hitlera prišli tri veľmi dôrazné intervencie a interventi boli vysokopostavení nacisti z kruhu Himmlerovho, ale neustúpili sme. Z toho vyplýva, že by nebolo došlo k vyvážaniu, keby sme boli predpokladali Oswienčim. To sa dostalo i do rozsudku naďo mnou: Dal zastaviť vyvážanie Židov, akonáhle sa dozvedel, čo sa s nimi deje. /Necitujem, uvádzam obsah/. Pokladám za pravdepodobné, že táto skutočnosť rozhodla o mojom živote. Reči o tom, že niektorí moji priatelia-komunisti ma zachránili vraj za to, že ja som zachránil životy komunistických činitelov, sú iba rečami. Rozhodlo zastavenie vyvážania Židov.

Naskytá sa otázka, prečo bol teda popravený prezident Dr. Jozef Tiso? Veď prezident Židov zachraňoval a vítal zastavenie. Obhajoba prezidentova /dr. Žabkay/ však nárne operoval týmto argumentom. Predseda súdu Daxner odpovedal: "Stále dokazujete, že Tiso s tým vyvážaním nemal nič spoločného, to znamená, že nemal nič spoločného ani s jeho zastavením". Bola to rabulistika /=prekrucovanie pravdy, práva- pozn. pisateľa/zlomyselnosť, lož. Ale nie táto otázka rozhodla o poprave. O tej bolo už dávno predtým rozhodnuté a to na najvyššom mieste, najvyšším činiteľom štátu!

- o -

"Kto len koľko toľko pozoroval boj ľudovej strany, musí vedieť, že ľudová strana nie na sľuboch zakladala svoje účinkovanie a nie prázdny sľubom môže ďakovať svoju príťažlivosť. Silou ľudovej strany je to, že je verným tlmočníkom slovenskej duše a že s neohrozenou silou vynáša pred svet trpkosť, žiaľ a žiadosti slovenského národa. A pretože hovorí zo srdca slovenského národa, preto ju národ prijal do svojho srdca a do svojej lásky a preto ju obdaril svojou dôverou! ... Ľudová strana nič nesľubovala, ale žiadala. Žiadala a žiada od národa obetavosť, vytrvanlivosť a hrdinskosť vo vydobývaní svojich práv. Nie ľudová strana sľubovala voličom, lež voliči dávali ľudovej strane slávnostný sľub, že v tomto posvätnom boji vytrvajú čo i hladní a smační, otrhaní a ožobráčení, žiaľovaní a potupení!... Nesvornosť členov, pohrdanie jednej triedy druhou, vyvyšovanie sa bohatších nad chudobných, gazdov nad robotníkov! Dajme si ruku na srdce a uznajme, koľko škody tento zjav už narobil Strane... Čo nezmohol nepriateľ zovňajší, to dosiahla táto vnútorná rozdzvojenosť. Preto ak nám záleží na víťazstve Strany a ide nám o to, aby sme autonómiu svoju čím prv dobyli, budme svorní v zmýšľaní a v pôsobení. Odstráňme túto ranu z organizačného života Strany /HSĽS-pozn./, lebo táto nesvornosť nie ani kresťanská ani slovenská". Dr. Jozef Tiso, "Slovák-týždenník", 1924, č.2.

- o -

"Dobré to vidí každý Slovák, že od istého času komunisti sa začínajú veľmi oháňať autonomiou. Po zhromaždeniach rečia tak autonomisticky, ako my ľudáci; vo svojich časopisoch sa rozpisujú v zmysle autonomistickom. Ba púšťajú kedy-tedy i také chýry do sveta, že zo samej Moskvy dostali rozkaz, aby bojovali za autonómiu Slovenska.... Heslo autonómie je v ústach komunistov i ohavným podvodom. Dobré to vie tiež každý kolko-toľko rozmyšľajúci človek, že Česi, sociáldemokrati, komunisti a argaláši /príslušník agrárnej strany, bohatý sedliak v I. ČSR-pozn./ naoko sa kedy-tedy i považia, ale idú vlastne vždy spolu a vzájomne sa podporujú, aby udržali dnešný stav v republike a na Slovensku zvlášť" Dr. J. Tiso, "Slovák-týždenník", 1924, č. 38.

Na adresu falošne chápanej demokracie a nesprávneho parlamentarizmu poslal Dr. Jozef Tiso viac ostrých poznámok:

"Úlohou demokracie bolo pritiahnúť k práci za spoločný cieľ všetkých občanov. Rovnosť v právach a rovnosť v povinnostiach. To je správne. Ale je tento systém demokracie na úrovni takej, na akej má byť? Nie. Tento pilier štátu je ohrozený. Keď demokracia je bežným heslom našich zhromaždení, na jej koreňoch ju čosi rozrýva. Všetci sme si rovní. To je princíp demokracie. Medzi nami niesme byť rozdielu. Dobré. To hlásal už aj Nový zákon. Ale chybou našej demokracie je, že nivelizuje.

Všeobecná rovnosť je nezmyslom. S rozdielmi sa už rodíme. Naš systém demokracie nám bráni vychovať a vychovávať individuality. Vytvára iba predpoklady pre tvorenie davu. A dav nikdy nebudoval, dav vie iba rúcať. Hej, sme rovní, ale nie sme jednaki. Ak chce naša demokracia splniť svoju historickú úlohu, musí sa obrátiť k jednotlivcovi. Musí zaviesť kult individuality. Ak chce byť pravou demokraciou, musí byť kvalitnou! Aj v demokracii len ten má právo kritizovať, kto vie pracovať.

Druhým osudným omylom je téza, že tam je pravda, kde je väčšina. V tomto bola chyba aj pri tvorení mnohých ústavných listín. Lebo etická pravda zostane pravdou i vtedy, keď ju dav i tristo ráz zaprie. Sokratova pravda ostala, i keď mu súčasníci pre ňu podali jed. Kristova pravda ostala. A takisto Galileiho. Pravda má iné korene, ako relatívnu väčšinu alebo volebné výsledky. Tá nie je závislá od väčšiny. A tu musí demokracia hľadať spôsob, ako prísť k tým pravým základom pravdy. Demokracia musí vychovávať jednotlivcov, individuality, ľudí, ktorí vedú myslieť, a správne myslieť". "Slovák", 1936, č. 87.

"Z roka na rok skúsujeme pravdivosť slov: Pán Boh vysoko a Praha ďaleko. Praha Slovensku nielen nerozumie, ale ani mu nechce rozumieť. Praha reaguje na zradný hlas janičiarov, ktorý denuncuje v Prahe tlmočníkov večných požiadaviek Slovenska, zachycuje a odmeňuje ruku rozbiehačov, ktorí sa ponúkajú, že jej budú prinášať skalpy politických protivníkov, ale na združený hlas lojálnych pracovníkov nemá Praha odpovede ani povšimnutia... Praha nám nerozumie. Praha nám nechce uznať, preto, Slováci, prebúdme sa a spojme sa v znamení svornej lásky k svojmu národu! Autonómia Slovenska, posvätný to symbol národa slovenského v minulosti, stáva sa v týchto bojoch o hospodárske potreby a práva Slovenska jediným východiskom a jediným prostriedkom odčiniť krivdu, zamedziť zanedbávanie Slovenska". Dr. J. Tiso, "Slovák", 1931, č. 271.

"Zbabelý národ si nikdy nič nevydobyje. ale keď budeme nepoddační, i toto prenasledovanie osoží našej veci a znamená, že víťazstvo je už blízko. Aby sa však stalo skutkom, musíme byť všetci ako jeden. Prvou podmienkou je jednota v národe..." Dr. J. Tiso, "Slovák", 1935, č. 199.

Paľo Č a r n o g u r s k ý

Spomienky na proces s Dr. Jozefom T i s o m .

Dňa 15. mája 1948, na vigíliu Svätého Ducha, Štátny súd v Bratislave, ktorému predsedal povestný dr. Bedrna a žalobcom bol ešte terajší generálny prokurátor ČSSR dr. J. Feješ, vyriekol nado mnou rozsudok vo výške trestu 18 mesiacov väzenia. Rozsudok sa opieral o nasledovnú podstatu trestného činu :

"Obžalovaný Pavol Čarnogurský, narodený 22. januára v Malej Frankovej, bývalý poslanec Slovenského snemu, zamestnaním redaktor Katolíckych novín v Bratislave, obstaral obhajobu dr. Jozefovi Tisovi a zbieral peniaze na jej financovanie, čím spáchal trestný čin schvaľovania viny".

Aká bola skutočnosť?

Čoskoro po privezení spútaných členov vlády Slovenského štátu dňa 7. októbra 1945 z okupovaného Nemecka do Bratislavy, vyhľadali ma v redakcii Katolíckych novín sestry prezidenta dr. Jozefa Tisu, pani Dobiášová a pani Tureková a poverili ma obstarat' obhajcu pre ich brata, keďže okolnosti nasvedčovali tomu, že súd s prezidentom Slovenského štátu sa má konať čo najskôr, aby sa predišlo nečakaným udalostiam z obrovského napätia a demonštrácií, ku ktorým došlo na Slovensku po jeho potupnom dovezení v putách.

Spolu s niekoľkými z mála priateľov, ktorí v nových štátoprávnych pomeroch zostali a pracovali vtedy v Bratislave, dr. Jankom Kempným, vtedy poslancom v Revolučnom národnom zhromaždení v Prahe za demokratickú stranu a s dr. Imrichom Kružliakom, redaktorom Národných novín v Bratislave i advokátom Barnabášom Lojekom sme sa dohodli na osobe mladého žilinského advokáta, dr. Ernesta Žabkaya, dokonca organizovaného v komunistickej strane. Povest' o jeho odvahe a smelosti, i právnej rutinovanejosti pri obhajovaní bývalých činiteľov Slovenského štátu v Žiline a okolí, sa rozšírila aj poza Žilinu. Poverili sme vtedy dr. Lojeka získať dr. Žabkaya pre neľahkú a zodpovednú úlohu Tisovho obhajcu. A to sa aj podarilo.

Aj vec financovania obhájcov pre prezidenta dr. Tisu bola plne zákonná. Z poverenia Tisovej rodiny som sa obrátil na jeho príbuzného, nitrianskeho kanonika Jula Rancíka. On prispel najväčšou sumou a tiež vzal na seba starosť obstarat' aj ďalšie obnosy v kňazských a cirkevných kruhoch. Vysoký príspevok dal biskup Ján Vojtaššák.

Oď prvej chvíle, keď brat prezidenta dr. Jozefa Tisu, tiež kňaz - profesor Ján Tiso - podpísal dr. Žabkayovi za rodinu plnú moc ako obhájcovi, začala sa rozvíjať zložitá a napínavá stránka Žabkayovho života, ktorá pokračovala aj po poprave dr. Tisu.

Po Gottwaldovom útoku na zasadnutí Národného frontu v Prahe sa roztočili kolesá proti akcii zorganizovať vecne i finančne Tisovu obranu. Štátna bezpečnosť siahla na obidvoch advokátov - dr. Barnabáša Lojeka a dr. Ernesta Žabkaya. Prvého odvieďli do vyšetrovacej väzby v Bratislave, druhého predvolali do Bratislavy na výsluch.

Skončilo to tak, že dr. Lojek podpísal prehlásenie, že sa vzdáva účasti na ďalšej spolupráci pri zaistení obhajoby dr. Tisu. Nie však dr. Žabkay. Veľmi rázne sa ohradil proti zásahu, namierenému proti jeho stavovským právam a povinnostiam. Žiadaný výsledok docielil. Bolo mu ponechané voľné pole advokáta-obhajcu, samozrejme s podmienkou, že proces nepovedie po linke obrany

~~Slovenského štátu, ale výlučne v medziach trestného pokračovania~~ proti obvinenému dr. Jozefovi Tisovi za trestné činy, žalobou uvedené.

Keďže čoskoro poznal takmer nezvládnuteľné množstvo materiálov, s ktorými sa bude musieť oboznámiť, po mnohých poradiach a rozhodoch rodina Tisova súhlasila s pribratím ďalšieho obhajcu, dr. Martina Greču, advokáta, ktorý bol známy aj literárnou činnosťou.

Obhajobu obžalovaného bývalého ministra vnútra a hlavného veliteľa Hlinkovej gardy /HG/ prevzal mladý, ale výbojný obhajca dr. J. Kšíhan /?- zle čitateľné meno na origináli/.

Po podaní obžaloby sa udalosti začali kopíť rýchle za sebou. A zauzľoval sa aj politický vývoj na Slovensku. Vo voľbách 26. mája 1946 na Slovensku vyhrala Demokratická strana, ale v Čechách a na Morave vyšla z týchto volieb víťazne Komunistická strana. Vedenie Demokratickej strany už hneď od júna 1946 ustupovalo na každom kroku komunistickému nátlaku, v dôsledku ktorého prichádzalo k postupnému okliešťovaniu právomoci Slovenskej národnej rady /SNR/. Postupne rozhodovala vo všetkom vôľa Komunistickej strany v Prahe, na čele s útočným Klementom Gottwaldom. Ostatné české strany, najmä Benešova, akoby naozaj uverili komunistickému tvrdeniu, že na Slovensku vyhrali voľby vlastne ľudáci a tak je jestvovanie obnovenej republiky ohrozené. Táto domnienka privádzala najmä prezidenta dr. E. Beneša do chorobného stavu odporcu každého národného prejavu slovenského.

Takto sa uberajúce udalosti ovplyvnili predovšetkým ustanovenie Národného súdu v Bratislave. Súd sa postupne začal statožnosťovať s osobou najvyššieho sudcu dr. Igora Daxnera, ktorý sa netajil tým, že dr. Tiso "musí visieť". Najmä po návšteve zástupcov Protifašistických bojovníkov Slovenska koncom septembra u dr. Beneša, ktorý vtedy prišiel na svoj letný pobyt do Topoľčianok. Pri rozlúčke si medzi zástupcami prítomný dr. Igor Daxner vyžiadaval u dr. Beneša ešte osobitný rozhovor.

V rozhovore vysvetlil Benešovi, že jemu, dr. Daxnerovi sa pravdepodobne dostane úloha súdiť dr. Tisu senátom Národného súdu, ktorému bude predsedáť. A preto by rád počul z úst prezidenta štátu, ako má proces v konečnej fáze dopadnúť. Na takto položenú otázku dr. Beneš prudko vstal z kresla, udrel päsťou o stôl a vzrušene zakričal: "Tiso musí visieť!"

Takisto nenávisťou voči dr. Tisovi naplnený dr. Daxner uradosnene vstal, potriasol prezidentovi ruku a povedal: "Pán prezident, len toto som chcel od Vás počuť!"

A hneď ráno na druhý deň už všetci na Záhradníckej ulici v Bratislave o tom vedeli, lebo Daxner sa tým pochválil svojej sekretárke pri vyzliekaní kabáta po príchode do úradu. Táto príhoda a jej zverejnenie samotným Daxnerom mali potom svoj zložitý priebeh až v predsedníctve vlády v Prahe, ako sa o tom možno dozvedieť v známych, ale dosiaľ neuverejnených "Spomienkach obhajcu" z pera druhého, práve taká nepričítne voči dr. Tisovi zaujatého obžalobcu dr. Juraja Šujana.

Súdny proces proti dr. Jozefovi Tisovi začal v Bratislave dňa 4. decembra 1946. Všetko prebiehalo tak, ako si to komunisti žiadali. Predsedom senátu bol dr. Igor Daxner, žalobcami dr. Jiří Šujan a major Rašla. Súdne pojednávanie trvalo až do prerušenia pred vynesením rozsudku dňa 15. marca 1947. V záznamoch dr. Žabkaya je podrobne zachytené. Je to hotové historické dielo, ktoré

~~bude oporným bodom historickej pravdivosti o tom, ako sa uberali~~
slovenské dejiny v najpohnutejších časoch. A v nich zostane, ba
bude postupne rásť osobná, štátnická, národná a ľudská veľkosť
i dokonalosť historickej osobnosti dr. Jozefa Tisu.

Táto veľkosť Tisovej osoby v Žabkayových procesných materiáloch
je cenná a pravdivosťou prerážajúca práve v tom, že v nich niet
subjektívnych pohnútok obhajcu k obhajovanému. Ako som zdôraz-
nil už na začiatku, dr. Žabkay sa počas svojich vysokoškolských
štúdií hlásil k ľavičiarom, ktorí mali ku slovenskému nacionaliz-
mu negatívny postoj.

Teda neobhajoval v osobe dr. Tisu svoje vlastné životné zame-
ranie a presvedčenie. Usiloval sa jedine konfrontovať pravdu a
skutočnosť, ako mu vyplynula zo súčtu tých skutočností, ktoré
obhajovaný dr. Tiso predstavoval.

Zapôsobila naň predovšetkým Tisova istota a pevnosť, s ktorou
vysvetľoval a zdôvodňoval každý svoj krok, počin, či len úmysel
alebo slovo, dostávajúce sa teraz na tapetu napádaného a súdeného.
Ako mi hovoril dr. Žabkay, nemal nikdy predtým ani potom klienta,
v ktorého postoji by vyrážala taká jedinečná sila a istota. Lebo
sa nestal jediný prípad, v ktorom by sa bol dr. Tiso dostal pri
pojednávani do úzkych, do situácie, keď by musel pripustiť, že si
dôsledky svojho rozhodnutia vopred jasne neuvedomil, prevedenie
dostatočne nepremyslel, svoju zodpovednosť nedoviedel.

Istotou obhajoby každého svojho politického a štátnického roz-
hodnutia nadobudol dr. Tiso už v počiatkoch pojednávania autoritu,
s ktorou napokon takmer absolútne ovládal situáciu. Získal si
taký rešpekt, že čoskoro aj zaujatý a v prvých fázach doslova su-
rový Daxner, ako aj bezočivý a spoločensky nevychovaný Rašla ako
obžalobca, začali byť uváženejší, aby sa nedostali do osobných
konfliktov, v ktorých ich súdený Tiso s jemnou, ale aj otvorenou
ironiou porážal.

"Sám som sa pod vplyvom Tisovho vyrovnaného a nenaštrbeného
vystupovania menil zo skúseného a istého advokáta na obdivujúceho
diváka osobnosti, z ktorej sálala odvaha, ako znak národného vod-
cu toho národa, ktorý bol dovtedy v mojich očiach len čímsi menej-
cenným, neschopným zápasit' s mocnejšími" - vysvetľoval nám dr.
Žabkay pri stretnutí v Rajeckých Tepliciach 23. októbra 1982,
36 rokov po tomto procese. Pripomenul mi tým v živej plnosti zá-
žitok, ktorého som bol svedkom pri súdnom pojednávaní dr. Tisu
dňa 6. januára 1947.

Bolo to na sviatok Troch kráľov. V živote katolíckeho sloven-
ského národa mal tento sviatok osobitný ráz, ako zakľúčenie cyklu
vianočných sviatkov. Štátne povojnové zriadenie ho už za sviatok
neuznávalo. Preto aj súdne pojednávanie s dr. Tisom v tento deň
prebiehalo, a to ešte so zvláštnym zvýšením. Obžaloba si predvo-
lala troch osobitných svedkov práve z prostredia výrazne katolíc-
keho. Bol to arcibiskup dr. Karol Kmetko - nitriansky biskup, dr.
Ondrej Škrábik - banskobystrický biskup, a ja, vtedy redaktor Kato-
líckych novín.

Dr. Karol Kmetko, vtedy už 72 ročný, ťažkými podmienkami naj-
vyššej cirkevnej autority v tak zložitých a náročných podmienkach
prihrbený vo svojej pomerne vysokej postave, v tvári veľmi vážny,
zamyslený, až s bolestným nádychom, považoval svoje svedecké pred-
volanie k súdu práve v takýto deň za druh osobnej urážky a zrej-
mého zneváženia svojho vysokého cirkevného úradu. A predsa si
bol vedomý veľkej závažnosti svojho svedectva pre osobu dr. Tisu,
knaza jeho biskupstva, ktorého pôsobenie v duchovnej sfére bolo

~~tak výrazné nielen ako kňaza v pastoračii, ale aj ako politika v dobe, bezohľadnej voči duchovným hodnotám.~~

Pri všetkých svojich funkciách -- či už ako mladý poslanec v pražskom parlamente od roku 1925, či ako minister zdravotníctva od roku 1927, či predseda prvej autonómnej slovenskej vlády od 6. októbra 1938 alebo konečne ako prezident Slovenského štátu od októbra 1939 ostával dr. Tiso od roku 1924 farárom v Bánovciach nad Bebravou a ani najzávažnejšie udalosti mu nezabránili každú nedeľu vykonávať svoje dušpastierske povinnosti: spovedať, kázať, svätú omšu slúžiť a udeľovať sviatosti. Slovom, pri všetkých štátnych a verejných funkciách ostával starostlivým duchovným otcom svojich veriacich.

Preto si ho kňazi vysoko vážili. Ale predovšetkým si ho vážil sám jeho arcipastier dr. Karol Kmetko.

Obžaloba sledovala predvolaním dvoch biskupov, teda cirkevného prostredia, ktorému dr. Tiso bezprostredne podliehal, veľmi nekalý zámer. Chcela dosiahnuť, aby rokovanie postavilo obžalovaného do takého svetla, v ktorom by sa ho musela zriecť aj sama Cirkev, odsúdiť jeho počínanie, ako napr. pri riešení židovskej otázky, vyvážania Židov do Gubernátu roku 1942 a pod. A súčasne pokúsiť sa urobiť Cirkev zodpovednú svojim súhlasom a podporou politiky dr. Tisu za údajné zločiny jeho politiky, ktorým nezabránila, ani verejne ich neodsúdila. Osoby svedčiacich oboch biskupov chcela obžaloba dostať do svetla tzv. klérifašizmu. Týmto pojmom chceli vtedy ubíjať každý prejav vzráňajúceho sa uvedomenia katolíckych nás národa.

Svedectvo dr. Karola Kmetku v Tisovom procese zo dňa 6. januára 1947 vo svojej úplnosti, sile, presvedčivosti, ale hlavne v nezmerateľnej hĺbke a v historickom dosahu zostane najvýraznejším svedectvom celého procesu.

Osobne som ho sledoval v súdnej sieni z lavice pre obecnstvo. A hneď na druhý deň som si vyžiadal jeho plné znenie na Povereníctve informácii a rozmnožené som ho poslal všetkým ordinárom Slovenska.

Keď odznelo Daxnerovo stereotypné, povedané však podráždeným hlasom, s nevôľou nad Kmetkovou výpoveďou: "Sú ešte dotazy na svedka? Niet ich, svedok sa môže vzdialiť", zo svedeckej stoličky umiestnenej pred predsedníckym stolom súdu, sa pomaly zdvihla mocná postava svedka, arcibiskupa dr. Kmetku. Narovnal sa a odrazu energickým pohybom dvihol hlavu. Obrátil tvár k napravo sediacemu dr. Tisovi. Nečakane, namiesto aby odišiel dozadu, urobil rezké tri kroky k obžalovanému. Natiahol pravicu, aby do nej pojal Tisovu. Všetko stíchlo nezvyčajnosťou chvíle a výjavu. Dr. Kmetko, držiac pravou rukou dr. Tisu, ľavú ruku vystrel smerom k predsedajúcemu dr. Igorovi Daxnerovi, pomaly ňou zakýval, aby naznačil, že to platí nielen Daxnerovi, ale všetkým prísediacim súdu, žalobcom, obhajcom, zapisovateľom i obecnstvu. A veľmi pomaly, ale výrazne preriekol:

"Povážte, že je to prvá hlava po Svätoplukovi v našich dejinách!"

A hlboko, pomaly, ale veľmi vážne sa dr. Tisovi poklonil. Zavládlo vzrušené prekvapenie. Akoby sa bolo všetko ocitlo v neskutočnom svete.

Až predseda Daxner sa prvý vrátil do skutočnosti. Akoby sa prebral z neskutočného spánku na otrasný výbuch. Vyskočil zo stoličky, obidvoma rukami akoby lapal vzduch. Potom s vytreštenými očami zakričal:

"Ale toto, pán svedok! Čo si to dovoľujete?!"

~~Vznešený arcikňaz však na výkrik Daxnerov nereagoval. Opäť sklonil hlavu, akosi ceremoniálne sa obrátil a pomaly kráčal k bočnému východu.~~

V tej chvíli zareagoval obžalovaný dr. Jozef Tiso. Jeho posunky, sprevádzané plnou silou a vedomím nám pripomenuli dr. Tisu, akého sme vidávali na zhromaždeniach, zasadnutiach, schôdzach. Prudko vstal, ľavá ruka sa mu zahla za široký chrbát, pravá však namierila ku predsedníckemu stolu a jeho hlas zazvonil jasom:

"Ďakujem za tento výrok svojmu arcipastierovi. Mne on stačí natoľko, že na ďalšom súdnom pokračovaní a jeho zakončení mi ani nezáleží".

Nervózny a vzrušený Daxner narýchlo prerušil súdne pojednávanie. Moja svedecká výpoveď už toho dňa neprišla na rad. Stalo sa tak až o tri dni.

Keď sa po dlhých týždňoch skončilo dokazovacie pokračovanie, došlo ku rečiam obhajcov. Žabkay hájil obžalovaného dr. Jozefa Tisu pred nepravdami, zlobou a vykonštruovanými zámernosťami. Z tejto vecne-právnej obhajoby sa nám dnes dvíha veľký a živý dr. Tiso, taký, aký tam sedel a počúval svoju obhajobu.

Dal svojej spokojnosti so Žabkayovou, ale aj Grečovou obhajobou výraz vo vzácnej listine, o ktorej sa ešte zmienim.

Že výrok dopadne tak, že dr. Tiso bude odsúdený na smrť a popravený, to žiaden, čo i do politiky vôbec nezasvätený človek nepredpokladal, kto žil v dobrodení Slovenského štátu počas druhej svetovej vojny. Aj to, že Šaňo Mach zostal živý, bolo pri skončení súdu obrovským prekvapením. Vyvolalo príval dohadov a úsudkov dobrých i zlomyseľných. Veď aj sám Šaňo Mach si bol už v prípravných fázach procesu istý, že ho odsúdia na smrť. Napokon, vulgárny žalobca major Rašla mu povedal už pri prvom stretnutí v cele obžalovaného:

"Je jasné, že kohosi musíme odsúdiť na smrť. Keďže odsúdiť dr. Tisu by bolo neúnosné, musíte to byť vy!"

A Šaňo mu to svojím takmer výrečným úsmevom a prikývnutím potvrdil. Takto to podával v spoločnosti Rašla, ktorý neskôr, keď sa ocitol sám na cele, urobil pokus samovraždy. Na tej samej súdnej linke, v ktorej na začiatku tak bohorovne hovoril o tom, koho odsúdiť a koho nie. Ešte pred začatím súdu. Vziať niekomu život bolo pre žalobcu dr. Rašlu vtedy čímsi, ako si vypiť s ním pod viechou liter dobrého vína.

Vidieť záchranu Šaňa Macha len v tom, že sa počas Slovenského štátu stretával priateľsky s Lacom Novomeským a že komunistom vlastne umožňoval ilegálnu činnosť, neobstojí. Konečne, komunistov nepoznáme vo vlastnosti vďačných ľudí. Naopak, kruto siahajú a vraždia aj svojich najbližších.

Musím už tu zdôrazniť skutočnosť, ktorá svedčí o tom, že dr. Tiso mal oveľa väčšie zásluhy, než je známe, na tom, že všetci vedúci komunisti Slovenska i s vedúcim Vilom Širokým, ktorý bol dokonca zhodený ako diverzant za nemeckou frontou, zostali nielen nažive, ale sa takmer všetci voľne pohybovali v kaviarni Metropol, kde mali svoj stôl, pri ktorom kuli prevratové a odbojové plány.

Po udalostiach roku 1942, spojených s vyvážaním Židov zo Slovenska vznikla pre prezidenta dr. Jozefa Tisu osobne veľmi nepriaznivá situácia. Mala svoj pôvod nielen v cirkevných kruhoch na Slovensku, ale i na najvyššom mieste, v samom Vatikáne. Na týchto miestach silnelo presvedčenie o morálnej neúnosnosti, aby na čele štátu zostával i naďalej katolícky kňaz a s jeho zodpovednosťou aby bola táhnaná aj sama Cirkev.

Osobne som o ~~tom doniesol prezidentovi dr. Tisovi~~ takýto náhľad z Vatikánu v októbri roku 1942. On, sám už dostatočne znepokojený tým, že odsun Židov sa neuberá tak, ako znela dohoda s Ríšou, prejavoval známky podráždenosti pri zmienkach a jednaniach o židovskej otázke. Aj vtedy zareagoval s výbuchom:

"Nech mi vo Vatikáne otvorene povedia, aby som sa vzdal svojho úradu a v tej chvíli tak urobím. Ale dôsledky toho uvidia až potom, kto príde na moje miesto!"

Správa o tom, že sa prezident vzdá svojho úradu, šírila sa Slovenskom až neuveriteľne rýchlo. A samozrejme mala svoj ohlas všade. Aj medzi komunistami.

Laco Novomeský, vtedy šefredaktor hospodárskeho orgánu vlády "Budovateľ", začiatkom októbra 1942 ma zavolať ku svojmu stolu v bratislavskej kaviarni Luxor a takmer plačlivo povedal:

"Paľo, počúvame, že vraj robíte v sneme akciu, aby sa pán prezident dr. Tiso vzdal svojho úradu. Preboha, ja ako komunista vás veľmi prosím: Zabráňte tomu! Veď kto príde na jeho miesto? Vy najlepšíste viete, že Nemci chcú na toto miesto dostať dr. Tuku a do ďalších miest jemu podobných. To akoby ste vydávali všetkých nás komunistov na smrť. Ale nielen nás, hoci predovšetkým nás. Len osoba Tisova nás všetkých zachráni. Hovorím to menom všetkých, ktorí sú takto ohrození na životoch!"

O tomto záchrannom pôsobení dr. Tisu na Slovensku počas vojny vedel každý, kto porovnával pomery v Slovenskom štáte s pomermi v ostatných európskych priestoroch ovládaných Hitlerom. Z toho dôvodu životne lipli na osobe dr. Tisu vo funkcii hlavy štátu Židia, Česi, komunisti, čechoslováci, luteráni a iní. Ani na chvíľu nepripustili možnosť napr. zámenny na prezidentskom stolci s osobou Šana Macha.

A napriek tejto tak známej skutočnosti bol dr. Tiso odsúdený na smrť a Šano Mach - zachránený.

Vysvitá z toho iba jedna skutočnosť:

Réžia celej drámy procesu s prezidentom Slovenského štátu bola vopred pripravená a smerovala k historickému zločinu.

K poprave dr. Jozefa Tisu na malom dvore Krajského súdu v Bratislave došlo ráno 18. apríla 1947. Od chvíle, keď 16. apríla 1947 Daxner prečítal na Krajskom súde verdikt s rozsudkom smrti nad prezidentom Slovenského štátu, ostal snáď len jediný obyvateľ slovenskej zeme, ponad ktorú sa v dejinách prevládalo toľko otrav, nevzrušený a pevný, až akoby kamenný.

Sám na smrť odsúdený dr. Tiso.

Jeho žiadosť o milosť, adresovanú prezidentovi dr. E. Benešovi, koncipoval a podal dr. Ernest Žabkay. Odsúdený dr. Jozef Tiso do nej nevložil ani jedinou vlastnú vetu. Len ju podpísal. Nebol by ani to urobil, keby nebol kňazom a k tomu ešte bývalým profesorom mravouky na teologickom učilišti v Nitre. Človek si nesmie siahnuť na vlastný život, ba v prípade jeho ohrozenia musí urobiť všetko na jeho záchranu. Inakšie by to bol smrteľný hriech.

Dr. Tiso to konečne povedal súdu jasne, keď sa ho Daxner pýtal, či použije právny prostriedok a podá si žiadosť o milosť?

"Áno, ale len z dôvodov morálnych" - znela prostá, pokojná a sebavedomá odpoveď odsúdeného.

Dr. Žabkay bol prítomný odpoľudnia dňa 17. apríla, keď odsúdenému prečítali zaistenie jeho žiadosti o milosť a oznámili, že poprava odsúdením sa prevedie na dvore väznice ráno druhého dňa o 5. hodine v prítomnosti úradných osôb.

Obhajca si od tej chvíle značil každú udalosť i okolnosti, viažuce sa k poprave a sám sa starostlivo staral o to, aby odsúdený mohol použiť všetky práva, aké bývajú vo zvyku a sú i nepísaným právom pre odsúdeného v posledných hodinách života.

Tiso bol vyrovnaný a pevný, takže aj normálna sklúčenosť väzňa, akým bol od chvíle v júni 1945, keď ho uväznili v bavorskom pútnickom mieste Altöttingu, teraz sa bez stopy stratila z tváre, pohybov a reči.

Lekári hovoria, že odsúdenci na smrť, od chvíle, keď zmizne i posledná nádej na život, dostávajú sa do stavu agónie, počiatku umierania, kedy sa ich zmysly začínajú zatemňovať a prestáva jasné chápanie reality.

Žabkayov opis všetkých tých momentov večera pred popravou a ranného popravného aktu podáva prezidenta Slovenského štátu nie v obraze umierajúceho, v agónii jednajúceho, ale naopak, v úlohe až neskutočného veliteľa, ktorý z veliteľského stanoviska riadi s plnou zodpovednosťou, umom, sebaovládaním, sústredenosťou najdôležitejšiu operáciu dejín: operáciu, z ktorej bude do dialky slovenských dejín na posilu každému svietiť sila a pevnosť. Popravu prvej hlavy štátu, ktorá obetou vlastného života ocenila hodnotu štátnej samostatnosti "toho nášho kusu zeme pod Tatrami, z ktorého nám patrí výnos celý".

Pevne, s postojom kňaza, ktorý toľkokrát dával posilu umierajúceму, rozlúčil sa prezident so svojou staručkou, 80 ročnou matkou, bratmi, sestrami, nie s deprimujúcim sebaapremáhaním, ale s konaním víťaznej postavy, ktorá tým momentom odchádza do dejín a súčasne odovzdáva svojmu národu dar a pomník nehynúci - mravnú, hospodársku a politickú schopnosť spravovať svoje veci vlastnou vôľou a byť rovnocenným partnerom všetkým európskym národom, ba prevyšovať ich v podmienkach najťažších pre riadenie štátu, ako sa to dokázalo práve v čase jeho vedenia.

Svojich obhajcov, dr. Žabkaya a dr. M. Greču prijal odsúdený medzi poslednými. Po nich zostal už len so svojím spovedníkom, kapucínom otcom Hiláriom.

Dr. Žabkay nám pri našej návšteve uňho v Rajeckých Tepliciach v októbri 1982 predložil hárok, rokmi už nesúci určitý stupeň zažlknosti, ale aj tak ešte výrazne odrážajúci pevný Tisov rukopis, urobený atramentom.

Je to celostránkové Tisovo poďakovanie obidvom obhajcom, ktorí ho k jeho najväčšej spokojnosti a uznaniu obhajovali počas celého procesu. Akt má vonkajšiu i vnútornú formu dokonalého, so všetkými náležitosťami vypracovaného úradného rozhodnutia. Jeho slová sú volené tak, aby čo najvýraznejšie, až úsečne podali podstatu rozhodnutia. Vety stručné, ale obsah ľudsky veľký, obsažný.

A ťahy písma vyrovnané, pevné, kaligrafické. Akoby písané ľudským strojopisom, ktorého nervy sú tak pevné a pravidelne nastavené, že písmená čo do veľkosti a vzájomnej vzdialenosti sú až strojovo presné, rovnaké vo všetkých rozmeroch.

Akt poďakovania a uznania uzaviera podpis. Tisov podpis tak rozšírený a známy, s pretiahnutím písmena "T" ponad všetky písmená v ničom sa nelíši od iných podpisov, tých, ktoré dával na najdôležitejšie akty výkonu štátnej moci, hlavne zákonodárnej.

Ten istý vlastnoručný Tisov podpis sme potom videli aj na kúsku papiera, vytrhnutého z malého diára. Bol na nom Žabkayovým rukopisom obyčajnou tužkou napísaný Tisov odkaz, ktorý mu tento povedal a vlastnoručne podpísal pri rozlúčkovom odchode z cely odsúdenca na smrť :

" SVORNOST' NÁRODA NECH JE POKRSTENÁ MOJOU OBEŤOU . CÍTIM SA BYŤ MUČENÍKOM SLOVENSKEHO NÁRODA A PROTIBOLŠEVICKÉHO STANOVISKA. 18. spr. Dr. Jozef Tiso ".

Ako je známe, podobného obsahu, len širšieho podania odkaz Tisov mal aj iný účastník jeho posledných chvíľ, bratislavský kapucín otec Hiláriu, ktorý ako Tisov spovedník doprevádzal odsúdeného až na popravisko. Aj tento odkaz som mal v rukách už niekoľko hodín po poprave, lebo nám ho, ukrytý v záhyboch šedej mníšskej kapucne, doniesol do Ústrednej katolíckej kancelárie v Bratislave na Kapitulskej ulici sám otec Hiláriu. Pred nami ho rozlúštil z tesnopiseckého originálu a prepísali i rozmnožili sme ho na stroji. Aj tento odkaz má taktiež len Tisov originálny podpis.

A teraz prichádzam k podaniu najťažšiemu: k trúčlivému, ale Tisom triumfálne prežitému aktu popravy. Robím tak s vedomím, že pre dejiny nebude prameňom moja terajšia reprodukcia poznatkov z 23. októbra 1982, ale originál Žabkayho záznamu z 18. apríla 1947.

Dr. Ernest Žabkay bol prítomný toho pochmúrneho, aj s prebúdajúcou sa prírodou plačlivého rána. Spolu s ostatnými činiteľmi úradne pozvanými na popravu, čakal na príchod odsúdeného v bezprostrednej blízkosti šibenice. Všetko tam stálo v napätí, ešte aj ozbrojení partizáni, ktorých tam vo väčšom množstve nastavali.

Ale skôr ako sa sprievod z cely na druhom poschodí, vo zvláštnom a uzavretom oddelení väznice, objavil na dvore so šibenicom, zaznel vzduchom srdcervúci výkrik hrôzy a bolesti. Ako sa potom objasnilo, to dozorkyňa, stojaca pri vchode o poschodie nižšie sa nachádzajúceho ženského oddelenia väznice, sa s výkrikom hodi-la pred odsúdeného dr. Tisu, idúceho okolo nej na smrť. Krčovite mu zovrela nohy pod kolenami a s vytrešteným, strhaným pohľadom, doprevádzaným až neľudským bedákaním a plačom kričala:

"Nie, nie, nedám vás, pán prezident! Bože, zmiluj sa a pomôž, zachráň nám pána prezidenta!"

Stráže husto rozostavané po všetkých priestoroch, ktorými sa sprievod uberal, vrhli sa na nešťastnicu, aby ju len s námahou odtrhli od odsúdeného. Ale on sám sa nachýlil ku kričiacej žene a dvíhal ju k sebe, iste prerývajúc Dávidov Žalm 150:

"Miserere mei Deus er secundum magnam misericordiam dele iniquitatem meam".

V takom vzrušení sa potom sprievod dostal na vyvýšené pódium, na ktorom stála drevená šibenica s katom a jeho dvoma pomocníkmi.

Ďalšie podrobnosti vlastnej popravy už ani nepodávam, lebo necítim dost' síl zopakovať to, čo má napísané dr. Žabkay. Opakujem len to hlavné a podstatné :

Dr. Tiso sa po vypočutí rozsudku výrazne a pevne postavil pod šibenicu. Dal sa pokojne zviazať na rukách a nohách, hneď po tom, čo sa vážne a pomaly prežehnal kovovým krížikom, ktorý držal v pravej ruke.

Na vyvýšenom podstavci obidvaja katovi pomocníci pripevnili popruhy popod pazuchy cez prsia odsúdeného a spútaného vytiahli

do bezpodpornej výšky, kde mu kat pripelnil slučku na krk. Zo všetkých strán väznice sa niesli modlitby ostatných väzňov, lebo chvíľa a osoba popravovaného boli známe všetkým väzňom. Preto sa na všetkých celách väzni spoločne modlili.

Kat uvoľnil popruhy a telo padlo celou váhou do prázdneho priestoru.

Nastal neopísateľný smrteľný zápas tela, ktoré stratilo vedomie a zmietalo sa už len v krčoch, akoby v prejave vykonaného aj najťažšieho zápasu tých, čo až do posledného dychu bránia dobro národa a ľudské hodnoty najvyššej ceny.

Katov pokus zlomiť umierajúcemu väz sa zrejme nepodaril. Tiso-va postava s výraznou hlavou mala pevný krk, lebo to bola hlava, ktorá sa nevedela skloniť pred žiadnou ľudskou mocou, ak sa táto moc priečila mravnému zákonu a dobru národa.

Preto smrteľný zápas trval neobyčajne dlho. Prešli takme tri minúty, kým prítomný lekár konštatoval smrť zadusením.

A len málo okamihov predtým zaznel tajomný zvuk na dlážku dopadnutého kovového kríža, ktorý umierajúci do poslednej chvíle telesného reagovania držal v ruke. Zvuk kríža, ktorý nijako nemal podobu umieračika, lebo všetci počuli zvláštny, neobyčajne silný zvuk, ktorý sa ničomu dovtedy počutému nepodobal.

Bol to zvuk pre každého, do všetkých kútov slovenskej zeme a všetkým, ktorí po veky budú na nej žiť a niešť povinnosť brániť jej dobro a práva aj za cenu vlastného národa.

Zhora sa potom ozval ešte jeden výkrik, bolestný a protestný. Z okien väzenskej cely, na ktorej boli nemocní väzni. To kričal a mrežami trhal bard slovenského národa, väzeň, básnik Andrej Žarnov, takisto v putách privezený do Bratislavy ako dr. Jozef Tiso.

Dr. Žabkay neskoro večer dokončil svoje rozprávanie. Prelisto-val desiatky, viac ako stovku počítajúce strany spisu obhajcu dr. Jozefa Tisu.

Odnášal potom do noci dokumenty, ktoré sa stanú cennou podstatou národných písomných dokladov a drahých pamiatok.

A nám, ktorí sme zostali, sa v tmavých dialľavách našich dní rysovala veľká, mohutná postava prvého prezidenta Slovenského štátu. Nie nad krížom, ktorý mu vypadol z rúk, ale pod krížom, ktorého ramená sme videli až nad najvzdialenejšími koncami slovenskej zeme.

- 0 -

"Z Rakúska priniesli si ako hriechne dedičstvo vládnuci centralisti rozkladné heslo "divide et impera" a usilovali sa rozbiť slovenský národ na náboženské a stavovské skupiny, aby ich tak dráždením jedného proti druhému mohli ovládnuť. Niemenej záhuby prinieslo slovenskému národu uplatňovanie sa povestnej zásady Kollonichovej, ktorý chcel mať ľud monarchie, teda aj Uhorska, ožobráčený, aby ho tak dostal úplne do svojho "habsbursko-štátnického" područia. Od-búraný slovenský priemysel, ožobráčené roľníctvo, nezamestnané robotníctvo a existencie pozbavená slovenská inteligencia dokazu-jú, že aj toto heslo bolo, bohužiaľ, hodne uplatňované u nás. Preto niet iného východiska z dnešnej neutešenej situácie, ako chopiť sa zase Štúrových ideálov, pamätať na krásne časy minulos-ti, keď evanjelik Štúr chodieval na katolícku faru do Maduníc, ako "do svätyne národnej" k Hollému. Vtedy nebolo revnivosti medzi povedome zmýšľajúcimi Slováckmi.." Dr. J. Tiso v "Slovák"-u, 1932, č. 190.

Zo stretnutia so zalobcom nebohého prezidenta dr. Jozefa Tisu, dr. Jurajom Š u j a n o m v Bratislave, dňa 2. decembra 1982.

Na stretnutí s dr. Šujanom mi záležalo najmä preto, aby som sa dozvedel o osude telesných pozostatkov popraveného dr. Jozefa Tisu. Odpovedal :

"Viem len to, čo mi povedal Ladislav Benada, ktorý bol poverený ich pochovaním. Povedal mi, že Tisovo telo pochovali do jedného zo siedmich hrobov, ktoré boli vtedy vykopané na Martinskom cintoríne v Bratislave. Obrad urobili v noci bez prítomnosti obecenstva. Polícia však už na druhý deň zbadala na hrobe nejakého človeka, ktorý tam zapálil sviečky, modlil sa a plakal. Polícia ho zadržala a odvieďla na výsluch. O iných okolnostiach neviem".

Zopakoval som Šujanovi, čo mi hovoril čoskoro po nočnom pohrebe Tisových pozostatkov môj známy, pán Kováč, ktorý bol vtedy riaditeľom Pohrebneho ústavu rím. kat. cirkvi v Bratislave. On sa zúčastnil obradu. Kedysi okolo druhej v noci doviezli truhlu. Výkrop previedol väzenský kňaz Staško, salezián. Prítomný zástupca súdu pred spustením truhly do jamy dal otvoriť jej vrchnák. Jasne bolo vidieť Tisovu mŕtvolu, ešte s väzenskou páskou na rukáve kabáta.

Všetci sme boli vtedy presvedčení, že Tisov hrob je známy. Tým viac, že čoskoro potom sa stal hromadným pútnickým miestom, najmä mládeže, vysokoškolákov, ktorí na každom mieste a pri každej príležitosti demonštrovali za pamiatku Tisu ako národného mučeníka. Z toho sa zvyšovalo napätie nielen v Bratislave, ale aj po ostatnom Slovensku. V kostoloch sa odbavovali zádušné sväté omše za popraveného dr. Tisu v preplnených priestoroch.

Za toho napätia sme dostali od neznámeho odosielaťľa do redakcie Katolíckych novín list s výpisom jedného bodu zo zápisnice zasadnutia ministerskej rady v Prahe kedysi okolo 22. mája 1947.

Výpis obsahoval správu ministra Václava Noseka, že pozostatky popraveného dr. Tisu boli po prechodnom pochovaní na bratislavskom cintoríne dodatočne exhumované a spopolnené.

Chceli sme si overiť pravdivosť nepodpísanej správy v samotnom protokole zo zasadnutia uvedenej ministerskej rady v Prahe, preto sme cestovali do Prahy: šefredaktor Katolíckych novín, dr. Justín Štibrány, riaditeľ Ústrednej katolíckej kancelárie Dr. Anton Botek a ja.

Dostali sme sa k ministrovi unifikácie dr. Mikulášovi Franekovi, ktorý bol členom vlády za katolícku zložku Demokratickej strany. Ukázali sme mu výpis. Hoci to bolo v krátkom čase po zmienenom dátume zasadnutia ministerskej rady, povedal, že on sa na takú udalosť v ministerskej rade nepamätá. Ale pre istotu sám nám priniesol zápisnicu, lebo v udaný deň sa naozaj zasadnutie ministerskej rady konalo.

Uvedeného bodu však v zápisnici nebolo. Bol to dôkaz, že výpis bol fingovaný. Spolu s ministrom sme usúdili, že je to pravdepodobne opatrenie polície, aby oklamala návštevníkov Tisovho hrobu.

Po tomto výklade som sa so Šujanom rozlúčil.

Pavol Čarnogurský.

Záznam zo stretnutia s obžalobcom dr. Jozefa Tisu,
dr. Antonom Rašlom v Bratislave dňa 5. decembra 1982.

Dr. Rašla mi sám potvrdil, že to bol súd s výnimočnou osobnosťou, nie s niekým, kto pred súdom stojí ako zločinec. Zdôraznil tiež historický fakt, že Československá republika už v roku 1938 nejestvovala, bola v stave likvidácie. Veľká Británia vtedy poslala svojho pozorovateľa lorda Runcimana iba na potvrdenie pre seba skutočnosti, že toto územie je neodvratnou korisťou Hitlerovou.

Pre zánik Československa sa vojna v Európe nezačala. Scvrknúť tento obrovský problém na osobu dr. Tisu je viac ako hlúpa, nepodarená komédia! Keby sa bol vtedy ktosi do tohto bodu oprel právne a historicko-politicky, celá obžaloba by sa bola rozpadla!

To čo mi dr. Rašla ďalej prezradil len potvrdilo, že súd s dr. Tisom nebol súdom osoby, ale mal výlučné poslanie zabiť ideu slovenskej štátnosti.

Preto bolo na najvyšších politických miestach obnovujúcej sa Československej republiky rozhodnuté, aby hlava Slovenského štátu dr. Jozef Tiso zahynul skôr, ako by ho postavili pred akýkoľvek nimi spoľahlivo pripravený súd s vopred pripraveným výrokom, lebo každý súd v právne usporiadanom štáte sa koná za pozornosti a súde verejnosti. A bolo samozrejmé, že súd s Tisom bude sledovať celý národ s vypätou pozornosťou.

Rašla mi povedal toto :

Už v Košiciach v apríli 1945, keď tam sídlila vláda na čele s prezidentom Benešom, zrodil sa plán zorganizovať atentát na dr. Tisu tak, aby pri ňom prišiel s určitosťou o život. Vychádzalo sa pritom zo všeobecne známej skutočnosti, že Tiso ako hlava štátu sa pohyboval vo svojom okolí bez akýchkoľvek bezpečnostných opatrení. Doprevádzal ho nanajvýš jeho osobný strážca Flakinger. Bolo treba iba nájsť človeka-atentátnika, čas a vhodné miesto.

Vyhliadli atentátnika, čas a miesto.

Partizánsky veliteľ jednotiek, operujúcich na území Slovenska, Jegorov, dostal z Košíc vysielacskou príkaz, aby partizáni previedli tento čin v čase, keď sa vláda Slovenského štátu spolu s prezidentom dr. Tisom zdržiavala v druhej polovici apríla po evakuácii z Bratislavy v Skalici na Slovensku.

Partizánska jednotka, operujúca v Bielych Karpatoch niekde nad Myjavou, plán prevzala. Skalický rodák, či vlastník obchodu v tomto meste, Zlámal, prijal úlohu uskutočniť atentát. Zistili, že prístup ku dr. Tisovi je aj v Skalici taký, ako bol v Bratislave, alebo po soboty a nedele v Bánovciach nad Bebravou, kde sa pohyboval ako dekan-farár. Každý občan mal k nemu bezprostredný prístup. Teda aj Zlámalovi nerobilo väčší problém dostať sa do Tisovej blízkosti a to ešte na miesta, kde by pre únik atentátnika nebolo väčšieho rizika.

A predsa sa atentát neuskutočnil. A to preto, že ako medzi partizánmi bývalo, plán prevedenia nebol natoľko dôverný, aby o ňom vedelo čo najmenej ľudí. Zrejme ho Zlámal prejednával aj s niektorými skalickými činiteľmi. A tí sa postavili proti. Nie preto, že by sa boli riadili vyššími mravnými či politickými zreteľmi. Uvažovali o vlastnej bezpečnosti. V Skalici neboli len členovia vlády, jednotky pohotovostných oddielov, ale aj jednotky nemeckej armády s útvarmi Gestapa a poľného žandárstva. Atentát na dr. Tisu by bol vyvolal odvetné represálie, o ktorých všetci vedeli, že by boli nemilosrdné a ďalekosiahle.

A tak dezignovaný atentátnik Zlámal určený plán nepreviedol. Ale tým plán zabiť Tisu nepadol, len ho oddialil.

V druhom prevedení sa mal uskutočniť v cele bratislavskej väznice na Záhradníckej ulici ešte pred začatím procesu alebo v jeho priebehu spôsobom, ktorý by navyonok vylučoval násilie a vyvolával by dojem infarktu.

Dr. Rašlu pozval do Prahy - už v čase, keď sa pripravoval na proces vo funkcii žalobcu - veľmi vysoký politický činiteľ. Stretnutie sa konalo kdesi na Malej strane pod Hradom. Prítomný bol aj odborný lekár, kapacita v toxikológii. Na tomto stretnutí Rašlovi predložili nasledujúci plán:

Vo väzenskej cele v Bratislave sa nachádzajúci dr. Jozef Tiso má od väzenskej správy povolenú výhodu, že mu jeho sestry v Bratislave bývajúce, najmä staršia Alžbeta Dobiášová, majiteľka obchodu s potravinami v prízemí bratislavskej tržnice, nosia jednoduchú večeru, ktorej hlavnou súčasťou je mlieko, a to najčastejšie kyslé mlieko. Jedlo odovzdávajú bratovi cez väzenskú stráž.

Do takto prineseného mlieka zvlášť vybraný dozorca vsype prudký jed, pripravený tak, aby od neho mlieko neodstalo ani podozrivú farbu, tým menej chuť či zápach.

Jed mal účinkovať veľmi rýchlo, s privedením náhlej smrti. Ale jeho účinok či prítomnosť v organizme otráveného mal pomerne rýchlo vyprchať, aby pri pitve už nebol zistiteľný.

V Bratislave bolo potom všetko pripravené podľa plánu. I dozorca, ktorý mal prevziať večeru, bol nájdený a uzrozmnený. Šlo už len o to, aby z Prahy priniesli jed, ktorý mal vykonať svoje dielo.

Prečo neprišiel, kto do toho v poslednej chvíli zasiahol, to mi už dr. Raša nevedel povedať.

Na moju otázku, kde sa nachádzajú telesné pozostatky dr. Jozefa Tisu mi Raša odpovedal :

"PODĽA MŮJHO NÁZORU A PRESVEDČENIA SA ONY DOTERAZ NACHÁDZAJÚ NA MARTINSKOM CINTORINE".

Tak sme dokončili svoje stretnutie. Už potme som odprevadil Rašlu k jeho bytu, ktorý je bezprostredne pod hradbami bratislavského "Olympu", vystavaného a stráženého pre potreby domácich i zahraničných bohov a bôžikov.

Paľo Čarnogurský

- o -

"Dnes stojí slovenský národ pred imperatívom 'spojiť' sa všetci na spoločnom podklade slovenčiny ako základe národnej kultúry, ktorá nám súčasne zaistuje existenčnú postać. Vidíme dnes jasne, že materializmus, hlásaný našimi zapredancami, neobstál pred vedeckou kritikou a neobstál ani pred kritikou politickou. Nestačí nám starať sa len o hmotu, lebo nám ide predovšetkým o charaktery a túto zásadu si musí osvojiť hlavne mladá slovenská generácia".
Dr. J. Tiso v "Slovák"-u, 1932, č. 190.

"Krv naša drahá slovenská, roztečená svetom, milí naši rodáci, vyhnaní zo svojej rodnej zeme krutým žitia osudom, spomíname si dnes vo Zvolene i na Vás /16.10.1932-pozn./ Najmä spomíname si v duchu s láskou na svojich krvných bratov v Amerike, ktorí dávali a obetovali všetko, čo len mohli za oslobodenie svojho národa. tvrdo ujarmeného... Národ slovenský v spoločnej republike nie je rovnoprávny s národom českým, nemá svojich politických práv, nevládne, ale je ovládaný..." Dr. J. Tiso, "Slovák", 1932, č. 237.

Katolícke noviny o procese s Dr. Jozefom Tisom

2. február 1947, č. 5, str. 3 :

Svedecká výpoveď arcibiskupa Dr. Karola Kmetku v procese s Dr. Jozefom Tisom.

"Katolícke noviny" z pochopiteľných príčin dosiaľ nepísali o priebehu procesu proti Dr. Tisovi a spol. Ale nakoľko v súvisi so svedeckou výpoveďou najvyšších predstaviteľov slovenského katolicizmu vyskytli sa vo verejnosti rozličné nesprávne dohady a uzávery, nútení sme o tejto veci aj my písať.

V procese proti Dr. Jozefovi Tisovi vypovedal dosiaľ i pán arcibiskup Dr. Karol Kmetko a banskobystrický pán biskup Dr. Andrej Škrábik. Obidvaja vypovedali na žiadosť obžaloby.

Pán arcibiskup bol nútený svedčiť práve 6. januára t.r., t.j. na sviatok Zjavenia Pána /Troch kráľov/, hoci telegraficky žiadal, aby Národný súd odložil jeho vypočúvanie na iný den, keďže sviatok Zjavenia Pána chcel riadne zasvätiť. Spomíname to preto, že mnohí katolíci sa nad tým pozastavili, že pán arcibiskup vypovedal práve na uvedený den.

Ďalej sa stalo, že rozhlas i niektoré časopisy uverejnili svedecké výpovede obidvoch arcipastierov v takom duchu a znení, ktoré ich skresluje. Takto sa narušila pravda, ktorú mali obidvaja vysokí cirkevní činitelia pri svojich svedeckých výpovediach výlučne na zreteli. Preto došlo v katolíckej verejnosti k rozličným nesprávnym dohadom a poznámkam, ktoré nútia príslušné katolícke kruhy, aby sa svedecké výpovede obidvoch menovaných arcipastierov doslovne v Katolíckych novinách uverejnili. Toto sa stáva nevyhnutným najmä preto, lebo podľa komentára bratislavského rozhlasu zo dňa 6. januára t.r. vysielaného v aktualitách po večerných správach o 19. hodine bol daný výpovedi p. arcibiskupa Dr. Karola Kmetku taký zmysel /ide o závažnosť subjektívneho presvedčenia/, ktorý je v priamom rozpore s učením katolíckej Cirkvi.

Svedecké výpovede pred Národným súdom obidvoch menovaných našich arcipastierov uvádzame v znení, ako sme ho dostali z príslušného úradného miesta :

Výpoveď arcibiskupa Dr. Kmetko.

Po otváracích formalitách na pojednávaní Národného súdu proti obžalovanému Dr. Tisovi a spoločníkom vypovedal 6. januára 1947 ako svedok arcibiskup Dr. Karol Kmetko, 71-ročný, slovenskej národnosti, bývajúcí v Nitre.

Obhájca Dr. Žabkay predostrel Národnému súdu dôkazný návrh na okolnosť, ako prejavoval obžalovaný Dr. Jozef Tiso slovenské presvedčenie pred rokom 1918 a ako zakročoval v prospech Slovákov, ktorých maďarské úrady znemožňovali. Predseda na podaný návrh oznámil, že súd o ňom rozhodne.

Svedok arcibiskup Dr. Karol Kmetko po zákonom poučení predsedu a po otázke, či nemá nenávisť voči osobe obžalovaného, udal toto :

Naopak, podľa cirkevného zvyku každý biskup je duchovným otcom svojim veriacim a knazi, keď píšu biskupovi ordináriusovi, oslovujú ho ako duchovného otca. Ja mám vlastne vzťah duchovného príbuzenstva, ako je napríklad pri krste alebo pri birmovke, čo v tomto zmysle býva niekedy aj prekážkou podľa cirkevného zákona, napr. pri uzavretí manželstva. Teda keby sme to per analogiam

~~vzali do povahy, čo sa týka svätenia, mohlo by sa to aplikovať,~~
keď sa to i nestane, že otec nemôže svedčiť vo veci obžalovaného
syna, alebo naopak. ~~Týmto nepopieram právo svetskej vrchnosti,~~ že
ma môže vypočuť, hoci som jeho duchovným otcom, aby som povedal,
čo je skutočne pravda, čo o nom viem. Isté je, že nakoľko moja pa-
mäť už nie je taká bystrá, moje rozpomienky nie sú rozsiahle. Ale
hotový som vydať svedectvo o všetkom, na čo sa určite pamätám, a
na kladené otázky odpoviem.

Predseda: Slovom, vy sa týmto duchovným príbuzenstvom necítite
nijak hatený v tom, aby ste vypovedali pravdu.

Svedok: Necítim sa hatený.

Predseda: Musím Vás upozorniť, že ako svedok pred súdom nielen že
musíte vypovedať čistú pravdu, ale nesmiete ani nič zamlčať, čo je
vám známe. Keby ste tak urobili, dopustili by ste sa nielen faloš-
ného svedectva ale i ťažkého trestného činu. Ináč môžete neodpove-
dať ako svedok na také otázky, ktoré by Vám osobne alebo Vaším naj-
bližším krvným príbuzným spôsobili ťažkú ujmu alebo škodu. Na ta-
keto otázky môžete neodpovedať. Rovnako nemožno Vás vypočuť na
otázky a fakty, ktoré ste sa dozvedeli pri spovedi, alebo ináč
cirkevným spôsobom, v ktorých ste zaviazaný mlčanlivosťou.

Svedok: Prosím, som povinný vypovedať také veci, ktoré som sa do-
zvedel od svojich priateľov s tým, že to pokladám za dôverné ta-
jomstvo?

Predseda: Áno, podľa svojej prísahy, ktorú zložíte, že nezamlčíte
nič, musíte to povedať. Už ste bol vypočutý, trváte na výpovedi?

Svedok: Trvám, ale ako som aj vtedy povedal vyšetrojúcemu sudcovi,
niektoré veci sa mi štylárne nepáčia; ale keď to bolo naklepané,
nechal som to tak, nechcel som meniť. V podstate trvám na tom.

Kedy sa zoznámil arcibiskup Dr. Knetko s Dr. Tisom

Predseda: Kedy ste sa zoznámili s obžalovaným Dr. Tisom?

Svedok: Zoznámil som sa s ním v Žiline, vtedy som bol farárom v
Tepličke. On prišiel vtedy z Pázmánea vysvätený za knaza a rozprá-
vali sme sa o teologických veciach. Potom som sa s ním stretol a
bližšie som ho poznal, keď ma koncom prvej svetovej vojny navští-
vil v Tepličke ako profesor a keď mi predložil návrh, žeby sme
mohli založiť slovenský literárny spolok pre kňazov a slovenský
duchovný časopis. Medzitým som s ním nemal nijaké styky, ani ko-
rešpondenčné. On potom neskôr založil kňazský časopis "Duchovný
pastier" a redigoval ho. Ako môj sekretár bol aj redaktorom tohoto
časopisu. A mal ako redaktor veľkú vážnosť, najmä medzi duchoven-
stvom. Tento časopis sa zaoberal otázkami čisto duchovnými. Časo-
pis bol jeden a pol roka spoločným úradným časopisom biskupského
zboru, takže sa v ňom uverejňovali všetky cirkevné veci.

Predseda: Akou rečou bol písaný?

Svedok: Slovenskou. A kde-tu aj latinskou, keď sme dostali z Ríma
encykliku, a to aj preto, aby to každý biskup nemusel dať tlačiť.
Tým sa usporilo. Bolo to pre celé Slovensko.

Účinkovanie Dr. Tisu v Nitre.

Predseda: Viete niečo o jeho pôsobení ako špirituála?

Svedok: O jeho pôsobení ako špirituála nemôžem nič povedať, lebo
ako dedinský farár zaujímal som sa vtedy o veci pastorácie. Len to
som počul, že je špirituálom a predpokladal som, že za duchovného
správcu bohoslovcov vyberali si vždy najschopnejšieho. Myslel som,
že musí byť schopný na to.

~~Predseda: Nebrale to úlohu okolnosť, akej bol národnosti?~~

Mohol byť u Batthyányho otvorený Slovák špirituálom?

Svedok: Otvorený Slovák nemohol byť, tichý Slovák mohol byť. Môžem povedať, 10 % bolo otvorených Slovákov. Slovenská časť duchovenstva tvorila tzv. tichých Slovákov. Niektorí sa pokladali za Maďarov. O ňom určite neviem, do ktorej triedy patril. O to som sa nezaujímal, ale keď prišiel ku mne a žiadal založiť literárno-slovenský spolok pre kňazov už za Batthyányho, z toho vysvitá, že musel byť tichým Slovákom. To toľko znamená, že nebol spokojný s maďarizačnými plánmi. Batthyány o tom nevedel. Neďal to najavo. Batthyány otvorených Slovákov nemal rád, ale predseda nebol taký agresívny proti nim, ako iní biskupi. To usudzujem aj z toho, že ma v jednej veci podporoval, lebo vraj nestrpí, aby každého kňaza, keď ho chcú znemožniť, biľagovali z panslavizmu.

Predseda: Vedeli ste o pôsobení a článkoch obžalovaného v Nyitra-megyei Sezmle?

Svedok: Vtedy som nebol v Nitre. Prišiel som až roku 1921. Čo písal v maďarských časopisoch neviem povedať.

Predseda: Ráďte vypovedať o konsekrácii.

Svedok: Keď ma vymenovali za nitrianskeho biskupa, dozvedel som sa, hovoril mi to aj Cvinček, že tam nebudem mať na ružiach ustlané. Všeobecná mienka je proti slovenskému biskupovi. Mnohí vyhlásili, že tí traja noví biskupi sú vlastne husitskí biskupi. My sme sa usmiali a vtedy som počul, že obžalovaný Dr. Tiso, keď sa české vojsko blížilo k Nitre, na biskupskom koči s vedomím Batthyányho išiel vítať české vojsko. Nitra odsúdila tento čin, a bola mienka, že Nitre Čechov na krky priviedol Tiso, a to s tým, že vítal české vojsko. Teda to som počul o ňom. Keď som v januári 1921 tu prišiel, veľmi ma prekvapilo, že vtedy on konal prípravu na vysviacku troch biskupov. Mal som tam málo priateľov, zvlášť Slovákov medzi kňazmi, a kapitula nebola tiež priaznivá. Prišiel so mnou aj Micara a on sa divil, keď počul, že ma chladne prijala kapitula i mesto. Ja som bol milo prekvapený, že obžalovaný sa dal úplne do služby slovenskej veci a že pripravil, aby každý mohol byť uhostený a ubytovaný. Prihlásilo sa len úradných hostí vyše 200. Bolo ich treba primerane ubytovať. Všetku prácu vzal na seba on. Keď som videl, že sa exponuje za slovenského biskupa, prijal som ho za sekretára. On túto funkciu svedomite vykonával ako muž vzdelaný. Čo sa týka slovenčiny, usiloval sa podporovať slovenských kňazov. Nebol spriatelený s maďarskými kňazmi a práve preto môžem povedať, že dokiaľ tam bol, bol mojou pravou rukou.

Politická činnosť Dr. Tisu.

Predseda: Zaoberal sa politikou?

Svedok: On začal politizovať spôsobom, ktorý sa nezrovnával s mojím politickým a cirkevným presvedčením. Ja som potreboval úradníka, ktorý pracuje predovšetkým v kancelárii.

Predseda: Nebolo to azda - to, že sa tak zachoval voči Čechom - nebolo to azda len preto, že ako politik mal zmysel pre politické nevyhnutnosti?

Svedok: To neviem. To bolo veľké exponovanie a preto stratil dôveru nitrančanov.

~~Predseda: Neskôr vitál Nemcov. Azda to bolo preto, že ako človek~~
so širokým obzorom a politickými úsudkami videl o čo ide. Potom
zaujal politické stanovisko nepriaznivé voči Čechom, a preto sa
dostal do konfliktu so zákonom. Museli ste ho zbaviť miesta sekre-
tára.

Svedok: Myslím, že u neho politické prevedenie je: Som predovšet-
kým Slovákom a budem hájiť práva Slovákov voči druhému, a len
natolko budem s ním spojený, nakoľko to bude osožiť slovenskému
národu. Ráčili ste spomínať, že on prišiel do protivy so zákonom.
Myslím, že tam nebola protičeská nenávisť, ale cirkevná láska.
Už vtedy boli v protive telocvičné organizácie Sokol a Orol. Štá-
topravne boli za rovnaké uznané, s tým rozdielom, že Orol bol na
katolíckom základe a Sokol bol skôr voľnomyšlienkový. Mnohí
pokladali výchovu Sokola za proticirkevnú.

Predseda: Bolo to tak aj v Nitre?

Svedok: Aj v Nitre pokladali Orla za katolícku organizáciu a Soko-
la za proticirkevnú organizáciu.

Predseda: Tu sme mali svedka Rozima, ktorý bol tiež kňazom a bol
starostom Sokola v Nitre. Môžno povedať, že aj v Nitre bol ten
Sokol proticirkevný?

Svedok: Áno, môžem povedať. Okrem pána Rozima ho za takého pokla-
dali. Už aj medzi kňazmi sa našli takí, že boli členmi Sokola a
aj takí katolíci boli. Keby bol mal tendenciu protičeskú, bol by
vyháňal aj Orlov. On celý svoj slobodný čas venoval Orlu. Bol na
slovenských divadelných hrách, pripravoval ich, chcel, aby sa
mládež tam zoskupila. Teda nie protičeská zášť, ale záujem cirkvi
ho nútil, že podporoval tú československú telocvičnú organizáciu,
ktorá zodpovedala aj cirkevnému duchu.

Predseda: Nakoľko sa venoval aj politike?

Svedok: Ja neviem, čo povedal v tých rečiach, za ktoré ho zatvo-
rili.

Predseda: Keď ho odsúdili, aký dôsledok ste vyvodili?

Svedok: Ten dôsledok som vyvodil, že som mu dal priateľsky na ve-
domie, že nemožno odo mňa očakávať, aby som mal práve sekretára
takého, ktorého odsúdili. On to prijal bez všetkého odporu. Vyme-
novali ho za profesora a potom žiadal faru. Dal som ho do Bánoviec.
Od biskupského úradu sa žiada nestrannosť a preto nemožno expo-
novaných politikov držať v úrade. V tom bol rozdiel politický, že
on sa až veľmi exponoval za stranu autonomistickú, Hlinkovu, a ja,
hoci som bol spoluzakladateľom tejto strany, keď som videl, že
prevláda tam istý smer, takzvaný tukovský, ktorý sa mi nepáčil,
ani mojím priateľom, potom som sa utiahol. Tým, že bol už vtedy
exponentom v strane Hlinkovej, neprežrádzal protičeskoslovenské
tendencie, lebo tá strana bola povolená práve tak ako sociálno-
demokratická strana, alebo strana agrárna, alebo komunistická.
Hlinkova strana bola povolená, mala poslancov. Ba, že ho pokladali
za štátotvorného politika, toho dôkazom je, že ho vymenovali za
československého ministra zdravotníctva. Videl som, že mohol sa
previniť, mohli ho odsúdiť, avšak len polovicu trestu odsedel.
Ale zato ho rozhodne pokladali za štátotvorného.

Predseda: Veď sme mali aj nemeckých ministrov za Československa,
sudetských. No, prosím, tuná ste povedali, že Tiso to nemilo zná-
šal a dotklo sa ho to.

Svedok: Áno, ale nedal to najavo. Videl som dozaista na ňom nie to,
že by sa mu to bolo páčilo.

~~Predseda: Potom ste dodali, Tiso sa správal s rezervou. Prerušil všetky styky okrem cirkevných.~~

Svedok: To je prirodzené, že sa neobracal na mňa s takou dôverou ako predtým. To vidieť aj z toho, že ma nenavštívil, keď prišiel do Nitry. Ale zato v cirkevných veciach bol korektný natoľko, že som ho vymenoval za dekana, lebo som videl, že cirkevné povinnosti si konal.

Predseda: Z toho by sa dalo usudzovať, že on nehonoroval vaše cirkevné stanovisko, ale bral to osobne ako krivdu, ktorá sa mu stala z vašej strany.

Svedok: Myslím, že on bol vtedy aj toho presvedčenia, čo hovorili panslávski kňazi oproti biskupom Maďarom, že v politických veciach biskup kňazovi nerozkazuje a že do toho sa nemieša ani pápež.

Predseda číta z výpovede: Dekanom-farárom bol vymenovaný roku 1924 v Bánovciach.

Svedok: Na rok sa nepamätám.

Predseda: Tu ste nám to povedali.

Svedok: V Nitre sa to dá zistiť, ja sa na roky nepamätám.

Predseda: Roku 1925 bol vymenovaný za inšpektora škôl, roku 1927 bol delegovaný za ministra.

Svedok: V Nitre som mohol dať tieto dáta, mal som poruke schematizmus. Povolenie som dal, keď si to československá vláda žiadala. Aj on podal žiadosť a prišlo aj povolenie z Ríma. Ja som bol potom členom Československej strany lidovej.

Vzťahy Dr. Kmetku a Dr. Budayho.

Predseda číta: Tiso sa riadil samostatne a nikdy sa u mňa v politických veciach neradil. Naproti tomu viem, že sa radil s Dr. Budaym. S týmto aj spolupracoval. Buday sa na bytke dosť často radil v politických veciach a bol som s ním v politických veciach v dôvernejšom pomere.

Predseda: Prečo tu nebolo toho pomeru aj s Dr. Tisom?

Svedok: Keď išiel na to zasadnutie slovenských poslancov v parlamente, kde sa rozhodovalo o odtrhnutí Slovenska od Československej republiky, na to sa pamätám. Prišiel s tým, že máme rozhodnúť v Bratislave, či zostaneme v štáte alebo nie. My poslanci, ako viem, sme za to, že na nijaký prípad nebudeme trhať tieto zväzky. Ja som hovoril: Celkom správne. Každý Slovák očakáva neodtrhnúť sa. Aj on povedal vo svojej reči, že naše zväzky navyky sú s Čechmi. Veľké bolo moje prekvapenie, keď sa vrátil a oznámil, že všetko bolo márne. My sme prišli s tým rozhodnutím, že vytrváme, ale prosím, keď nás začal prehovárať a dával nám najavo, že Slovensko alebo bude roztrhané, alebo zanikne, teda sme hlasovali...

Predseda: Počkejte, to neskoršie. Otázka znela tak, ako ráčite vysvetliť, že Dr. Buday, ktorý bol členom Hlinkovej strany, chodil sa k vám radiť aj v politických veciach a Dr. Tiso nechodil. Aký tu bol rozdiel medzi dvoma kňazmi, príslušníkmi Hlinkovej strany?

Svedok: Rozdiel bol asi ten, že Dr. Tiso býval v Bánovciach, to je vzdialenosť asi 80 km a Buday býval na 80 krokov a chodil každý deň, keď bol doma, do hradu na služby božie a potom prišiel

~~referovať alebo opýtať sa na niečo. Príčina bola tá, že on bol~~
vlastne mojím spolužiakom a boli sme spolu aj ~~vyššatení~~. Ako
starí Slováci, písali sme si. Rozhodne bol lepší pomer medzi na-
mi. Videl som, že je v ňom slovenský a slovanský duch. A že sta-
rých Slovákov si viac vážim ako tých mladých, to je prirodzené.
Ale že ten obrátený Šavol môže byť horlivejší Slovák ako ten
predošlý a ako iní, to pripúšťam. On konal a robil v záujme náro-
da a odrodilcom nebol. V politickom ohľade mi bol milší Dr. Bu-
day, ako on.

9. februára 1947, č. 6, str. 5 :

Uverejňujeme pokračovanie svedeckej výpovede arcibiskupa
Dr. Karola Kmetku v procese s Dr. Tisom pred Národným súdom v
Bratislave dňa 6. januára 1947.

Predseda: O Budayovi vieme, že veľmi ťažko niesol aj 14. marec.
Ide o politický smer. Buday zomrel veľmi rýchle a v horúčke roz-
prával, čo jeho dušu bolelo. To vieme dobre, tie výroky a myslím,
že i vám sú známe Budayho výroky. On držal skutočné presvedčenie
československé, hoci ho ľudáci prinútili na to, že zostal v
strane, ktorá zaujala nepriateľské stanovisko v tejto otázke.
Nebolo to azda preto, že Buday bol úprimnejší v tomto smere čes-
koslovenskom, štátnom, občianskom?

Svedok: Neviem, pripúšťam.

Mal Dr. Tiso súhlas Vatikánu?

Predseda: Potom bol zvolený za prezidenta. Žiadal povolenie, aby
si mohol podržať ten úrad. Vy ste žiadosť predložili niekam?

Svedok: Najprv žiadal povolenie, aby mohol prijať predsedníctvo
vlády, vtedy ešte nebol Slovenský štát. Vtedy bol ministerským
predsedom. Žiadosť bola predostretá. Z Ríma som dostal, myslím
telegraficky odpoveď od rektora československého kolégia, že
Tiso celkom spokojne môže úrad prijať.

Predseda: A potom, keď bol zvolený na prezidenta?

Svedok: Tam som bol prítomný, povolal nás. My sme tam prejavili
súhlas, či katolícki biskupi, či evanjelickí biskupi, všetci sme
prijali jeho voľbu s radosťou. Vtedy podal žiadosť, aby mohol
zaujať aj toto miesto, keď mu bolo povolené prijať ministerské
predsedníctvo. To je vyšší stupeň politickej moci. Jeho žiadosť
bola tiež predostretá. Odpoveď písomnú som nevedel v archíve
nájsť. Či preto, že pošta zle fungovala, či pre inú príčinu,
neviem. Možno, že to vybavili. Msgr. Forni, ktorý často chodil
ku mne, keď rozprával o slovenských veciach, dozaista mi povedal,
že môže aj tento úrad viesť, lebo keby som nebol mal uistenie,
nebol by som privolil. Na to sa neviem rozpamätať, či som to
Fornymu oznámil úradne. Vážnejšie v tej veci je, že svätá Stolica
ho uznala, že svojho zástupcu Msgr. Burzia sama poslala a s pre-
zidentom vyjednávala prostredníctvom svojho zástupcu.

Predseda: V akej hodnosti, s akým titulom bol poslaný zástupca
Vatikánu?

Svedok: Bol oficiálnym zástupcom.

Predseda: Bol legátom?

~~Svedok: Nunciom nebol. Ale keď si to Slovenský štát žiadal, aby~~
 aj Vatikán mal tu zástupcu, keď už 29 štátov tu malo svojho zástupcu, a keď aj veľké štáty uznávali Slovenský štát, napríklad Rusko, teda aj Vatikán poslal svojho zástupcu. Nedávno v tejto veci priniesli noviny v súvisi s vymenovaním nového arcibiskupa správu. O pomere k Československu napísali - a poznamenali to zaiste na pokyn z vyššej strany, lebo v takýchto veciach ani noviny nemôžu hocičo písať - že Svätá Stolica poslala vtedy svojho zástupcu aspoň do zbytku Republiky, čo v nej ostalo, keď Nemci vyhnali nuncia z Protektorátu, že aspoň s tou tretinou mohla udržiavať styky, nie ako s podmaneným vazalským štátom, ale so samostatným štátom, a tým uznávala indirektne Československú republiku. Toto sa teraz v novinách pripisovalo Svätej Stolicí k dobru. Bol som prekvapený, že túto enunuciáciu /t.j. výrok, vyhlásenie/ prijala aj vládna tlač.

Prečo zotrval Dr. Tiso v úrade?

Predseda: Prosím, tuná ste povedali, že známe ni je, že Dr. Tiso zotrval v úrade len preto, aby protislovenské tendencie boli znemožňované vo vedení Slovenského štátu.

Svedok: To je všeobecne známe, vtedy sa to hovorilo. Ale aj vtedy, aj teraz to isté hovoria, že po Salzburgu mohol sa zrieknuť, lebo tam bol urazený. To bol pokus na jeho odstránenie, aby sa do rúk nepovolných dostal Slovenský štát. On to neučinil. Niektorí hovoria, že je pravda, že to bolo preňho uponíženie. On to urobil v záujme Slovákov, lepšie, zvlášť keď prišla k uskutočňovaniu nacistická idea, proti ktorej sa vždy bránil. Viem, že pri hlavných bodoch vyhnanja Židov a Čechov povedal, keď som sa s ním stretol, že on prijal tú skutočnosť, ale s tým, že on bude rozhodovať, na ktorých Židov sa to nemá vzťahovať. To viem, že takto to vysvetľoval, že to prijal a nie tak, ako to rozkázal Hitler. Urobil lepšie, ako keby bol odovzdal vládu do rúk nejakého Nemca, alebo povedzme Tukovi, o ktorého zámeroch dobre vieme. Neviem, v ktorom roku to bolo, že už bolo všetko pripravené, aj so súhlasom Nemcov, aby maďarské vojsko vtrhlo na Slovensko a bol potrebný len súhlas armády a prezidenta, že len Dr. Tiso to prekazil s Čatlošom.

O vzniku Slovenského štátu.

Predseda: Prídeme ešte k tomu. Ja by som prosil, aby ste vysvetlili vaše vyhlásenie, ktoré ste povedali, že s veľkou radosťou ste mu dali privolenie k tomu, že ste s veľkou radosťou vítali jeho zvolenie a nastúpenie na prezidentské miesto. Ráďte nám objasniť, z akého hľadiska ste cítili túto radosť. Prečo ste sa tomu radovali?

Svedok: Vtedy dozaista viem, že som ho pozdravil v úrade ako každý. Prosím, predstavme si, že v štáte, keď nastúpi nový prezident, aký výraz môže použiť z tej či onej korporácie, kto víta prezidenta.

Predseda: Prosím, pán svedok, ráďte odpustiť, ja sa pýtam nie aký výraz ste použili, ale aby ste vysvetlili, z akého dôvodu vám to bolo radostné. Či ako cirkevnému hodnostárovi, alebo slovenskému politikovi a z akého hľadiska.

Svedok: Vtedy prosím môžem povedať, že Slovensko a Slováci v tom čase na 90 % s tým súhlasili, keď oznámili, že máme samostatný štát. Ja myslím, že bolo málo takých Slovákov, ktorí by boli povedali: Nám sa nepáči ten samostatný štát. My sme sa stali ne-

~~Svätoplukovi nezávislosť, teraz sme ju nadobudli. Nuž vtedy, keď som ho išiel pozdraviť, ja som to predčítal. A druhá radosť z toho, že záruku sme videli v osobe Tisovej, že je skutočne charakterný muž a že z cirkevných ohľadov nemusíme sa obávať hroziaceho nebezpečenstva zo strany nemeckého nacizmu. To bola druhá príčina, že nám bol milší Dr. Tiso ako hocikto iný.~~

Predseda: Vy hovoríte, že ste sa radovali preto, že sme mali samostatný štát. Bol skutočne samostatný?

Svedok: Nebol, to bolo to mínus málum. Keď porovnáme situáciu na Slovensku s Protektorátom, to bol rozdiel ohromný, neboli sme rozdelení. Ale to som videl, že z kroka na krok - to aj on uznával - že nie je celkom samostatný. Ale vtedy, keď sa to začalo, nemohli sme povedať, že to nechceme. Ak by v štáte volakto povedal, že neuznáva tento štát, urobil by sa s ním poriadok.

Predseda: Slovom, máme tomu rozumieť tak, že ste sa neradovali samostatnému štátu, ale tým výhodám, ktoré z toho boli. Teda on samostatný nebol, ako vieme dobre, že nebol samostatný štát, teda na tom fakte ste sa radovali, alebo tým spôsobom, ktoré pre nás z toho vyplývajú, teda to menšie zlo,

Svedok: Že sme nechceli roztrhnúť Československú republiku, to som dal najavo. Ale černo je, ako sa hovorí, keď Nenci nanútili Čechom protektorát, tak nanútili Slovákom samostatnosť. Chcete, nechcete, prijmite. Keď neprijmete, rozdelíme vás na tri čiastky.

Kňaz vo verejnom živote.

Predseda: Cirkev sama vystríhala, aby jej funkcionári nezaujímal úrady a tu predsa išlo o úrad, ktorý dostal katolícky kňaz. Ako ste sa dívali z tohto hľadiska na to?

Svedok: Aby sa kňazi nemiešali do hospodárskych vecí ako je zakladať družstvá, viesť ich. Cirkevné úrady len v mimoriadnych prípadoch dajú dovolenie, že tu kňaz môže prijať funkciu. Tak je to aj v politických veciach. Sú ťažkosti. Žiadosť musí byť odôvodnená. A dozaista v Ríme hľadajú nielen na dôvody ordináriusa, ale opýtajú sa aj na mienku nunciatúry. Nunciatúra má rôzne spojenie. Keď sa vidí, že každý alebo väčšina dôverníkov je za to, vtedy dajú povolenie.

Vatikán a proces s Dr. Tisom.

Predseda: Viete, aký postoj zaujímal Vatikán nedávno pred dvoma týždňami k tejto otázke?

Svedok: V akej veci?

Predseda: V otázke nielen československej, ale aj k otázke Dr. Tisu?

Svedok: To neviem, nedostal som správy.

Predseda: Čítate "Čas" ?

Svedok: "Čas" čítam.

Predseda: Aj "ČAS" mal o tom článok.

Svedok: Pre zlé tlačenie "Času" len titulky čítam.

Predseda: Je vám známe, ako sa díva Vatikán na veci Štepinaca a Dr. Tisu?

Svedok: Na to sa pamätám. Bol jeden článok, že to je iné. Že to je z ~~cirkevného stanoviska~~ a nie teda z politického. Ale prosím, takéto články s istou rezervou treba prijímať. Že či je to mienka Vatikánu, to je otázka, to treba brať s rezervou. Či skutočne tam sú tej mienky, žeby oni jednoducho seba dezavovať /odvolať, poprieť, zaprieť, nepriznať sa k dačomu-pozn./, nemyslím!

Predseda: Ako to vysvetlíte, že sa to zjavilo vo vatikánskych novinách?

Svedok: Nechodia mi tie noviny, nečítal som to tam. To je iné, keď sa povie, že je istý rozdiel medzi súdeným. Avšak to neznamena, že súhlasím s odsúdením Stepinaca ale by som súhlasil s odsúdením Tisu.

Predseda: To nie je tým povedané, ako sa správaj Vatikán k fóram cirkevným a ako hľadá na katolíckeho kňaza, ktorý vykonáva politickú funkciu.

Svedok: O tom neviem.

Vzťahy medzi Dr. Kmetkom a Dr. Tisom.

Predseda číta z výpovede arcibiskupa Dr. Kmetku, že vtedy, keď sa chýlila vojna ku koncu, Dr. Tiso ho navštívil, čo predtým nerobil. A potom sa pýta: Čomu to pripisujete?

Svedok: Čo bola príčina? Je pravda, že predtým ma nenavštívil. Ja vidím v tom starodávny antagonizmus, že on bol tuhým ľudákom, a ja som bol Čechoslovákom. On ku mne nemal politickú dôveru a málo kedy ma navštívil. A keď predseda prišiel ku mne v politických otázkach, to by vedel azda on povedať vlastnú príčinu.

Vyvážanie Židov.

Predseda číta: pri tejto príležitosti vyjadril nevôľu oproti nemeckému národnému socializmu.

Svedok: Prosím, to viem, to som skutočne vysvetlil, aj ako židovský kódex sa nás najviac týkal.

Predseda: Ráčte sa vyjadriť k tomu, čo ste počuli v cirkevných kruhoch v Nitre, že totiž Dr. Tiso mal tam povedať, že by bolo zle pre slovenský národ, keby Nemci vyhrali vojnu.

Svedok: Za svedka je zavolaný Jozef Brandík, ktorý mi to hovoril. K veci židovského kódexu svedok udáva: Je zistené, že vydanie židovského kódexu on ako prezident nepodpisal. Keď vyšiel kódex, slovenskí biskupi na svojej konferencii v Bratislave vydali memorandum ako protest proti zavedeniu kódexu, lebo sa protiví morálke. Zvlášť potom, keď sa začalo vyvážanie slovenských Židov do Nemecka, mal som príležitosť rozprávať sa v Nitre s obžalovaným. Povedal som mu: ako to môže vláda dovoliť, keď predseda sa všeobecne hovorí, že Židov vyvážajú na smrť.

Predseda: Nepamätáte sa, kedy ste sa o tom s ním rozprávali?

Svedok: To bolo vtedy, keď sa začali väčšie deportácie.

Predseda: Ony sa začali v apríli, máji 1942.

Svedok: Ja som sa to dozvedel od biskupa Dr. Buzalku, ktorému Židia referovali, že deportovaných vraždia.

Predseda: Viete niečo o memorande židovských rabínov?

Svedok: Viem, že dvaja nitrianski rabíni chodili na hrad do kancelárie, aj u mňa boli zo dva razy a dožadovali sa pre niektorých výnimiek. Žiadali tiež, aby sa deportácia zastavila. Židia aj mne

29.

~~povedali, že je to potrebné, aby Tiso ostal naďalej prezidentom,~~
lebo ak ~~on tam nebude,~~ všetci Židia zahynú do posledného. Na memo-
randum rabínov sa nepamätám.

Predseda: Teraz ráčte dokončiť o tom rozhovore, ktorý ste mali s obžalovaným, že ako môže vláda trpieť deportáciu.

Svedok: Tiso mi na otázku odpovedal: Mne to stačí, že mám uiste-
nie z nemeckej strany, že sa s nimi dobre zachádza, že sú tam
aplikovaní ako robotníci a keďže Slováci môžu chodiť do Nemecka
na prácu, prečo by to isté nemohli robiť Židia. Ja som nad tým
krútil hlavou, že to tak akceptuje, že verí nemeckým správam.

Predseda: Nepovedali ste mu, že sa s nimi tam zle zachádza?

Svedok: Povedal som mu, že mám o tom informácie. Nevieť či som mu
spomenul listy Dr. Buzalku. My sme v židovskej otázke podali na
vládu päť memoránd. On neveril, žeby sa s nimi zle zaobchádzalo,
bol presvedčený, že sa s nimi zachádza dobre.

16.2.1947, č. 7, str. 4 :

Dr. Tiso a evakuácia Slovenska.

Predseda: Potom ste ešte niečo povedali o istom nemeckom generálo-
vi, z ktorým prišiel aj Dr. Tiso. Tento nemecký generál žiadal,
aby bol vydaný pastiersky list proti komunistom.

Svedok: Áno, aj Tiso prišiel s tým nemeckým generálom a mne bolo
veľmi nápadné, že Tiso nepovedal ani slova, len mlčal, keď generál
tlmočil žiadosť.

Predseda: Vy tiež hovoríte, že na podnet biskupa Čárskeho štyria
biskupi žiadali Tisu, aby prekazil katastrofu celého národa, hro-
ziacu z evakuácie.

Svedok: Áno, okrem mňa to boli biskupi Dr. Buzalka, Dr. Nécsey a
Dr. Škrábik. Ja som tiež dostal od biskupa Čárskeho list, v ktorom
opisuje, čo sa robí so Slováckmi na východe pri evakuácii, že sa
podpaľujú dediny, a že by bolo potrebné zakročiť, aby sa to nerobi-
lo.

Áno, skutočne nemeckí vysokí dôstojníci tak hovorili, že sa to
chystá na celé Slovensko, že bude evakuácia. Ja hovorím, že keby
toto znamenalo zánik slovenského národa, že to by bola hanba, keby
sa to stalo vtedy, keď je hlavou štátu kňaz. Napísal som práve
preto v latinskej reči obžalovanému list: Žiadam vás, aby ste u
nemeckého vyslanectva, nemeckej vlády a vojenských vrchností túto
hroznú evakuáciu zamedzili. Ak to neviete presadiť, prosím, zriek-
nite sa.

Či príčinou toho, že evakuácia nebola vykonaná, bola interven-
cia, alebo to, že Nemci museli utekať a nemali čas na evakuáciu,
neviem. Dost' na tom, že on sa nezriekol funkcie. Keď sme počuli,
že hlavným bodom vojenských operácií pri Nitre má byť hrad, spo-
lu s nitrianskym mešťanostom sme podali žiadosť na nemecké vojen-
ské veliteľstvo, aby hrad neopevňovali takým spôsobom, že by sa
mohol stať terčom sovietskej armády. Na to sme dostali odpoveď,
že sa to robiť nebude, že sa urobí len to, čo je najpotrebnejšie.
Svoju žiadosť sme odôvodnili tým, že tam je najstarší kostol v ce-
lej strednej Európe a keby sa začal bombardovať, tak by bola táto
cenná pamiatka zničená.

Obžalovaný Dr. Tiso na list arcibiskupa Dr. Kmetku žiadal zria-
diť fórum, ktoré by malo určiť moment, kedy sa ma vzdať prezident-
skej funkcie.

~~Koľ predseda prečítal odpoveď Dr. Tisu na list arcibiskupa~~
Dr. Linczku, svedok udáva:

V liste sa kládla podmienka: ak neviete prekaziť evakuáciu Sloven-
ska, vzdajte sa. Ak v odpovedi Dr. Tiso rozumel také fórum, ktoré
vymenuje vláda a nie biskup, tak môj list zle chápal. My sme sa
v skutočnosti tešili, že sa tak nestalo. Ja som od Nemcov žiadal,
aby knazi, ktorí sú v pastoračii, nemuseli evakuovať, lebo Nemci
hovorili, že všetci musia ísť.

Na otázku predsedu, ako hľadá na Tisovu odpoveď, svedok odpo-
vedá: Pokladám ju za nejasnú a nedostatočnú, prípadne nevyhovujúcu.

Dr. Tiso a Maďari.

Obžalobca Dr. Šujan: Koncom prvej svetovej vojny a najmä koncom
roku 1918 boli v Maďarsku politické prúdy priaznivé pre katolícku
Cirkev, alebo nie? Nemyslím to z národného hľadiska, ale tak, či
koncom roku 1918 tie politické kruhy, ktoré boli v Maďarsku, teda
Károlyi, sociálna demokracia a potom komunisti, či tieto politické
prúdy boli priaznivé katolíckej Cirkvi?

Svedok: No, zaiste boli. Komunisti a Károlyi, a tie prúdy, čo pri-
šli, nemali už vplyv na Slovákov, lebo Slováci už patrili do Čes-
koslovenskej republiky.

Dr. Šujan: Nehrali tieto vplyvy určitú úlohu pri duševnom usporia-
daní a rozhodovaní obžalovaného Dr. Tisu, práve preto, že majúť
obavu pred týmito vplyvmi dal radšej prednosť Československej re-
publike?

Svedok: Ako som počul, bol najprv vojenským kurátorom, avšak tam
dlho nebol a žiadal biskupa Batthyányho, aby ho odtiaľ vyslobodil.
To sa aj stalo a on sa dostal do seminára, kde pôsobil v cirkevnom
duchu. U obžalovaného som vybadal, že sa staval proti Maďarom,
hoci viem, že keď bol v Budapešti eucharistický kongres a keď sme
cestovali späť, obžalovaného Tisu obkľúčili poprední maďarskí po-
litici, aby ho mohli získať pre autonómiu v maďarskom rámci. On
to zamietol.

Dr. Šujan: Tak neviete mi dať odpoveď, či politické prúdy v Maďar-
sku koncom roku 1918 hrali u obžalovaného takú úlohu, že by len
preto súhlasil s Československou republikou.

Svedok: Na to by mohol meritórne /podstatne, vecne, zásadne-pozn./
odpovedať len obžalovaný.

Prečo bol Dr. Tiso proti Sokolu?

Dr. Šujan: Poznali ste akciu Dr. Tisu proti Sokolu v Nitre?

Svedok: Neviem, že by bol robil nejakú akciu proti Sokolu. Založil
Orla, navádzal mládež, aby doňho vstupovala, ale nemyslím, že by
bol pozitívne pracoval proti Sokolu.

Dr. Šujan: A nepoznáte plagátovú akciu, ktorá sa viedla v Nitre
za Rozimovho riaditeľstva?

Svedok: Nie, na takú akciu sa nepamätám.

Dr. Šujan: Nepamätáte, aký bol pomer medzi Dr. Tisom a Rozimom?

Svedok: Viem, že nebol priateľský a príčinou bol, myslím, práve
Sokol, ktorý bol svojím smerom namierený proti Cirkvi.

Dr. Šujan: Čo ľudáci a najmä Dr. Tiso videli v Sokole? Videli v
ňom len český spolok, alebo aj spolok slovenský?

Svedok: Oba spolky, ako Sokol tak aj Orol, pokladali sa za česko-slovenské telocvičné spolky. Každý občan mal právo vstúpiť do jedného alebo do druhého, práve tak, ako sa neodsudzovalo, keď niekto vstúpil do jednej z desiatich politických strán.

Dr. Šujan: O to mi nejde. Mne ide o priamu odpoveď, o to, či ľudáci a Dr. Tiso videli v Sokole český spolok a preto agitovali proti Čechom.

Svedok: Nenapadali ho za to, že je český spolok, ale napadali ho za to, že je protikresťanský.

Dr. Šujan: Nikdy ste nepočuli, že v tej nitrianskej plagátovej akcii vydávali heslá ako napr.: "Von s Čechmi?" Neponosoval sa vám Rozimna niečo také?

Svedok: Ja som sa s Rozimom veľmi zriedka stretával a o nijakej plagátovej akcii sme spolu vôbec nehovorili.

Dr. Šujan: A keď Dr. Tiso odišiel z Nitry do Bánoviec, nepamätáte, že vás prišiel vtedy Rozim navštíviť?

Svedok: On bol u mňa zriedka kedy; viem, že raz ma bol navštívil aj s nejakým vyšším úradníkom z rezortu školstva, aby sa so mnou uzmieril.

Dr. Šujan: Nesúviselo to s tým, že obžalovaný Dr. Tiso práve vtedy odišiel z Nitry a Rozim sa chcel s vami uzmieriť?

Svedok: Nie, nešlo vtedy o túto vec, mali sme medzi sebou iné diferencie. Išlo totižto o to, že vtedy na nitrianskom gymnáziu vo vyšších triedach prepadla asi polovička klerikov, hoci sami profesori tvrdili, že sú to nadaní žiaci. Ja som túto vec pripomenul pri istej príležitosti ministrovi Bechynemu. Toto, že toľko klerikov prepadlo, som nepripisoval Rozimovi. Vec sa skutočne potom aj vyšetrila a všetkých týchto prepadnutých žiakov skúšali pred komisiou, ktorá samotná vyhlásila, že títo žiaci si nezaslúžili, aby prepadli. Potom neviem, či to bol príkaz zvrchu, ale prišiel ku mne Rozim s jedným vyšším úradníkom z rezortu školstva, aby sa so mnou pre tento konflikt zmierili. Avšak s Tisom to nebolo v nijakej súvislosti.

Prečo bol Dr. Tiso svojho času súdený?

Dr. Šujan: Pamätáte sa, pre aké výroky bol Tiso odsúdený?

Svedok: Mne neoznámili, že bol odsúdený. Počul som len toľko, že na nejakom zhromaždení hovoril proti Sokolu.

Dr. Šujan: Vy ste hovorili, že on neštval proti Čechom, ale zatiaľ bol Tiso súdený pre ten výrok, že Česi Slovákom berú reč. Že im berú vieru a že odstraňujú kríž. Nie je toto štvanie proti Čechom?

Svedok: Tu bola iná otázka, či on agitoval proti Sokolu preto, že bol český spolok, alebo preto, že mal náhľady proti Cirkvi. Ja som povedal, že Tiso agitoval proti Sokolu len preto, že bol založený proticirkevne.

Dr. Daxner: A vy ste súhlasili s tým jeho výrokom, že Česi berú Slovákom reč, vieru a odstraňujú kríže?

Svedok: To sa generalizovať nedá. Iste boli medzi Čechmi takí ľudia, ktorí by toho boli schopní, ale práve tak takíto ľudia boli medzi Slovákmí. V každom národe sú ľudia dobrí i zlí. On mal vtedy povedať, že niektorí Česi berú Slovákom reč, vieru atď. Bola to len jeho neobratnosť a zlé vyjadrenie sa, že to tak nešťastne povedal.

Dr. Kmetko a Hlinka.

Dr. Šujan: Boli ste pri tom, keď sa Hlinka rozčuloval pre odstránenie maďarských biskupov?

Svedok: Hovorilo sa prvý raz o tom v Trnave, že maďarskí biskupi budú odstránení. Vtedy tam bol prítomný aj Hlinka a on na to povedal, že sú to cirkevní hodnostári, a preto treba pokračovať obozretne. Či by bol proti tomu niečo robil, to neviem, alebo že by bol oduševnene stál za maďarských biskupov, to rozhodne nemyslím.

Dr. Šujan: Boli ste navštíviť Hlinku, keď bol uväznený v Mírove.

Svedok: Ako poslanec a člen strany mal som k nemu veľmi priateľský vzťah. A druhá vec bola tá, že strana sa chcela dozvedieť, ako s ním zachádzajú. Ja som si od Švehlu vyžiadal písomné povolenie, aby som ho mohol navštíviť a potešiť. Toto povolenie som dostal a pod dozorom riaditeľa väznice som sa s ním rozprával asi 20 minút. Povedal, že prekladá knihu "Apologetika", že s ním zaobchádzajú dobre, ba dokonca, že má tú istú stravu ako riaditeľ väznice. Len styk so svetom má vraj úplne znemožnený.

Pomer medzi Dr. Tisom a Dr. Tukom.

Dr. Šujan: Aký bol pomer medzi Dr. Tisom a Tukom?

Svedok: To ja nemôžem presne povedať. Avšak viem, že nemal v neho dôveru, najmä vtedy, keď zbadal, čo chcú Nemci robiť so Slováckmi. Bolo jasne vidieť, že Tukovi nedôveruje a nesympatizuje s ním.

Dr. Šujan: A keď potom Dr. Tiso nemal dôveru k nemu, prečo potom hlasoval za Tuku, keď sa mala Tukovi vysloviť nedôvera? Prečo nehlasoval proti nemu? Vtedy bol jediný Skyčák, ktorý otvorene vyslovil k Tukovi nedôveru.

Svedok: To mohla byť zlá taktika. Oni nikdy nemali dôveru k Tukovi. Keby boli mali zaujať otvorené stanovisko, boli by museli voliť medzi jedným alebo druhým. Keď som videl, že nechávajú v strane a dokonca vyslovujú dôveru takému človekovi, ktorý predtým Slovákom vôbec nebol, vtedy som celkom stratil dôveru k Hlinkovej ľudovej strane a pridržiaval som sa skôr strany československej ľudovej.

Dr. Tiso vo vláde ČSR.

Dr. Šujan: Ako ste si vysvetľovali Tisovu zmiernenosť po voľbách roku 1925?

Svedok: Tomu sa vtedy všetci tešili, hlavne preto, že aj československá vláda uznala ľudovú stranu za takú, ktorú treba pribrať do vlády.

Dr. Šujan: A počuli ste vtedy, že sa Dr. Tiso vyslovil, keď išiel do vlády, že ide do vnútornej hradby nepriateľa?

Svedok: Myslím, že to nebolo úprimné. Keď niekto povie "nepriateľ politický, štátny", to vyzerá zle, ale keď povie, že už ich budem poznať vo vnútorných hradbách, nevyzerá to na prvý pohľad tak hrozne.

Katolícka morálka a štát.

Dr. Šujan: Pamätáte sa, že v tom čase Dr. Tiso povedal, že nezabudnú na smernice katolíckej morálky? Ako dlho trvá táto povinnosť a v akých okolnostiach prestáva? Podľa vášho náhľadu prestáva niekedy táto katolícka morálka?

Svedok: Je ťažko dať na toto odpoveď, v akých okolnostiach je možné, aby podľa katolíckej morálky prestala lojalita k štátu. To sú otázky, ktoré sa vo svete nevyriešia azda nikdy. Keď napríklad sme boli v maďarskom štáte, všetci dobrí Slováci chceli sme sa od Maďarov oslobodiť a čakali sme, kedy na to príde príležitosť. Keď potom tá príležitosť skutočne prišla a hoci maďarský štát ešte trval a boli staré hranice, boli tu už legionári, ktorí proti nemu bojovali. Nebol vtedy nik, kto by bol poukazoval na kresťanskú morálku k maďarskému štátu a ani Slováci pre kresťanskú morálku neprestali proti Maďarom bojovať. To sú tie záhady čisto politického rázu a v praxi; najmä vo vojne sa povie, že zásady kresťanskej morálky teraz neplatia, lebo nie je pre ne vhodný čas.

Dr. Šujan: Avšak československý štát bol tiež štát nás Slovákov. Nemožno ho preto porovnávať s Rakúsko-Uhorskom.

Svedok: To je zásadne iná otázka, kým Rakúsko-Uhorsko bol štát umelý, zložený z národov násilne don zapojených, zatiaľ československá republika bol štát naturálny na národnom základe. Keď je niekto v naturálnom štáte a proti nemu bojuje, tak to už sa nezhoduje s kresťanskou morálkou.

Dr. Šujan: Tak boli tu také okolnosti, že podľa katolíckej morálky mohlo byť upustené od lojality k štátu i vtedy, keď bol naturálny?

Svedok: Ide tu o to, že svetské zákonodárstvo a súdnictvo nepripúšťa rozdiel medzi subjektívnou a objektívnou pravdou. Zákon, teda svetské súdnictvo, neuznáva neznalosť zákona. Keď niekto poruší zákon, je potrestaný, i keď nemal vedomie, že zákon porušil. Kresťanská morálka však hlása, že nás bude súdiť Boh. Keby však niekto porušil zákon Boží z nevedomosti, nemá hriech. Podľa toho sa dá povedať, že keby niekto mylne posudzoval nejaký zákon a podľa mylného náhľadu by si konal, napríklad vo vojne, pred Bohom nebude mať vinu, ale pred svetom áno.

Pribinove oslavy v Nitre

Dr. Šujan: Teraz by som chcel prikročiť k Pribinovým oslavám a prosím, pán svedok, aby ste nám povedali, ako sa zachoval obžalovaný Dr. Tiso, Mach aj tretí obžalovaný Ďurčanský a celá ľudová strana za týchto Pribinových osláv. Boli predporady aj v prítomnosti HSĽS /Hlinkova slovenská ľudová strana-pozn./ A vedeli, kto program zhotovoval?

Svedok: Program Pribinových osláv mal dve časti. Jednu časť, a to cirkevný program, zostavoval biskupský úrad. Druhú časť, svetský program, zhotovoval okresný náčelník v Nitre.

Dr. Šujan: A neviete o tom, že zástupcovia ľudovej strany boli pozvaní k náčelníkovi a tento program schválili?

Svedok: Ja som vtedy povedal Orszaghovi, že musí program dojednať aj s Hlinkom, lebo ináč bude blamáž. Ale viem, že nechceli Hlinku povolať na takú poradu, kde sa hovorilo o programe, lebo nechceli pripustiť najmä to, aby Hlinka rečnil. Preto boli vtedy tiež roztržky na Pribinových oslavách, keď nechceli udeliť slovo Hlinkovi, ktorý za slovenský národ toľko trpel.

Dr. Šujan: Ako ste vy pozerali z kresťanského hľadiska na ich počínanie v Nitre? Mohlo to osožiť československej republike?

Svedok: Ja sa na to dívam tak, že to nemalo význam medzinárodný, ani celoštátny. Mnohí si to tak predstavovali, že Pribinove slávnosti si vyárendovala agrárna strana, a keď sa potom nevydarili, mnohí politici, socialisti a národní socialisti tvrdili, že agrárna strana si to zavinila sama preto, že ich nezavovala na

tieto oslavy. A preto sa to tiež skončilo so škandálom. Viem, že cirkevná časť sa tiež tak skončila. S tým som, pravdaže, spokojný ~~nebol a aj som im povedal, že takéto výtržnosti nemali robiť pri cirkevných oslavách, ale v parlamente, najmä keď na týchto oslavách bolo veľa zahraničných hostí, a to svetských i vysoké cirkevné osobnosti. To som im vtedy veľmi zazlieval.~~

Zmluva medzi ČSR a Ruskom.

Dr. Šujan: Vedeli ste vy o tom, že Československá republika uzavrela v roku 1935 s Ruskom zmluvu, nejaké nebezpečenstvo bolševické pre Československú republiku?

Svedok: V tom nebolo nebezpečenstvo, lebo to bola vec úplne politická.

Dr. Šujan: Ako ste si potom vysvetlili, že ľudáci na piešťanskom zjazde sa prihlásili do bloku protikomunistických štátov na ujmu intencií svojho vlastného štátu.

Svedok: Ak by sa boli skutočne tak veľmi báli toho bolševického nebezpečenstva, prečo potom prijali ruského zástupcu za vyslanca. Pamätám, že pri veľkých oslavách Tukových, myslím, že to bolo z príležitosti udelenia čestného doktorátu univerzity, bol prítomný aj ruský delegát a dokonca neviem, či nepovedal nejaký prejav.

Americká cesta Dr. Tisu.

Dr. Šujan: Pamätáte sa na vyslanie Dr. Tisu do Ameriky za Spolok svätého Vojtecha? Malo toto poslanie cieľ politický alebo len náboženský?

Svedok: Isteže to využili aj na politické ciele, ako to robí každý politik. On tam rozširoval autonomistickú myšlienku, čo je pravdepodobné. Cirkevný spolok ho však nemohol vyslať s politickým poslaním.

23.2.1947, č. 8, str. 4 :

Encyklika o nacizme a komunizme.

Dr. Šujan: Viete o tom, že pápež Pius XI. predpovedal vo svojej encyklike pád nacizmu a komunizmu, lebo sú to sily, ktoré sa protivia prirodzenosti ľudskej?

Svedok: Ja viem len to, keď som bol u nebohého Pia XI., on nerozprával o nacizme, hovoril len s bolesťou o tom, že mnohé štáty uzavreli zmluvy a nedodržali ich.

Dr. Šujan: Ako ste si potom vysvetľovali, že Dr. Tiso a všetci ostatní už pred Mníchovom spolupracovali s Nemeckom a s Nemcami v Československu, o ktorých bolo známe, že sa stotožňujú s nacizmom.

Svedok: O tom neviem, lebo s Dr. Tisom sme nikdy nehovorili o politických veciach, pretože on ma pokladal za Čechoslováka.

Dr. Šujan: Ale vy ste museli sledovať situáciu vtedy a vidieť, že kým na jednej strane všetky vládne strany, ale aj komunisti, spojovali sa proti nemeckému nebezpečenstvu, zatiaľ na druhej strane ľudáci spolupracovali s Nemcami.

Svedok: Na to sa už celkom nepamätám, ale bolo to už v pohnutých časoch. V tých pápežských encyklikách odsudzovali sa dva smery, a to nacizmus a komunizmus. Sú katolícki veriaci, ktorí sú v komunistickej strane, a sú dobrí katolíci. Dostal som napr. žalobný list, že ich nechcú pripustiť ku sviatostiam. Mal by som ich za to

~~odsudzovo?? To je veľmi subjektívne. Ak je niekto presvedčený, že môže byť v komunistickej strane, ale pritom môže byť aj dobrým katolíkom a veriacim, nemôžem potom odsudzovať jeho politické presvedčenie. A práve tak, ak si niekto predstavoval nacizmus tak, že sa zrovnáva s kresťanskou morálkou, že v tomto nacizme dával na prvé miesto kresťanstvo a celý nacizmus tomuto prispôbil, tak som nemal právo povedať, že je to cigánstvo a nesprávne.~~

Prehováranie alebo tlak?

Dr. Šujan: Vy ste hovoril, že keď prišiel Buday z historického zasadnutia slovenského snemu, povedal vám, že ho prehovorili na to, aby bol za Slovenský štát? Ako ste tomu rozumeli? Kto ich prehováral?

Svedok: Nepamätám sa na to, že by ich bol niekto prehováral. Viem len, že z nemeckej strany bol tu určitý tlak.

Dr. Šujan: Nemyslel to Dr. Buday tak, že sa tak rozhodol pod dojmom reči Dr. Tisu?

Svedok: Nie.

Dr. Šujan: Dozvedeli ste sa o tom, že po 14. marci vzdialil sa z Bratislavy bez udania príčiny vatikánsky zástupca?

Svedok: Nie, o tom nič neviem.

Či to škodilo Cirkvi?

Dr. Šujan: Neboli obavy, že keď Dr. Tiso ako kňaz bude prezidentom, že to bude škodiť katolíckej Cirkvi? Pamätáte sa na konsekráciu biskupa Škrábika, ktorá bola predložená aj Dr. Tisovi a kde boli obavy, či nebude škodiť katolíckej Cirkvi, keď bude knaz prezidentom.

Svedok: My sme sa zaoberali inou otázkou, a to či nebude škodiť slovenskému národu a katolíckej Cirkvi, keď Tiso nebude prezidentom. My sme odhliadli od toho, či je knaz alebo nie, pozerali sme na jeho charakter.

Organizácie mládeže.

Dr. Šujan: Súhlasili ste s tým, aby sa zrušilo Združenie katolíckej mládeže a na Slovensku bola mládež organizovaná len v HM /Hlinkova mládež-pozn./

Svedok: Nie, s tým som nesúhlasil.

Dr. Šujan: Aké stanovisko zaujímal v tejto veci obžalovaný Dr. Tiso?

Svedok: Pamätám sa, že sa vyslovil, že Združenie katolíckej mládeže by malo ostať.

Dr. Šujan: Prečo bol potom generálny tajomník slovenskej katolíckej mládeže Čarnogurský u pápeža v Ríme v tejto veci?

Keď prišla otázka na to, prečo v Slovenskom štáte chceli mať všetku mládež združenú v jednotnej organizácii HM, svedok Dr. Kmetko hovorí, že cieľom každého štátu je združiť mládež do jednej organizácie. I v tomto režime združuje sa všetka mládež v jednej organizácii, a to v SSM /Sväz slovenskej mládeže-pozn./ a ten istý cieľ sledovali i ľudáci s HM.

Židovská otázka.

Obžalobca Dr. Šujan: Pán obžalovaný tvrdí, že o deportácii Židov ste vydali pastiersky list a on sa vraj správal vždy podľa tohto listu, ktorý riešil židovskú otázku.

Svedok Dr. Kmetko: Áno, ten pastiersky list bol nedávno uverejnený v Katolíckych novinách. V ňom sme sa otvorene stavali proti prenasledovaniu Židov. Bol vydaný roku 1943. Obávali sme sa, že vtedajšia vláda nepovolí tento list uverejniť a nemohol som dostať ani cenzúrne povolenie, aby som tento pastiersky list mohol dať vytlačiť. Vtedajší minister vnútra nechcel povoliť ani to, aby sa tento list v kostoloch prečítal. Na to išiel minister vnútra k prezidentovi republiky a rozprával s ním o tejto veci. Prezident prehovárал ministra vnútra, aby sa tento list mohol v kostoloch prečítať a aby s ním boli všetci veriaci oboznámení.

Dr. Šujan: Nám ide len o to, že sa obžalovaný odvolával na to, že židovskú otázku riešil podľa vášho pastierskeho listu. Teraz ide o to, kedy ste tento pastiersky list vydali?

Svedok: 8. marca 1943.

Dr. Šujan: Rozprával sa s vami obžalovaný počas deportovania? A pamätáte sa na jeho reč 16. augusta z Holiča, kde sa vyslovil, že všetko, čo sa robí proti židom, je kresťanské, lebo zbavovať sa nepriateľa je tiež kresťanské.

Svedok: O tom vôbec neviem, že by bol niečo také povedal.

Dr. Šujan: Boli by sa odtiaľto mohli vyvážať židia, keby sa obžalovaný Dr. Tiso bol býval postavil proti tomu?

Svedok: Mohlo sa stať, že by bol býval odstránený a dosadený na jeho miesto iný, ktorý by to bol vykonal ešte krutejšie ako on.

Dr. Šujan: Ale mohol si zachovať čisté svedomie?

Svedok: To je subjektívna otázka, či si myslel, že národu viac prospeje a tak isto viac prospeje i židom, keď on ostane.

Dr. Šujan: Ako sa k tejto otázke staval Vatikán?

Svedok: Pamätám sa, že mal odmietavé stanovisko.

Dr. Šujan: Bolo by možné vyvážať Židov, keby sa obžalovaný bol postavil proti tomu?

Svedok: Neviem určite povedať, ale je možné, že by bol býval odstravený a namiesto neho by to robil iný krutejším spôsobom ako sa to robilo.

Dr. Šujan: Bol by si zachoval čistotu morálky?

Svedok: Keď to robil v súhlase so svedomím, vtedy to robil správne a nezhrešil.

Dr. Šujan: Pamätáte sa na to, že Msgr. Burzio vyslovil ostro svoj náhľad proti vyvážaniu Židov?

Svedok: O tom som počul.

Dr. Šujan: Ako sa staval Vatikán k tejto veci.

Svedok: V Katolíckych novinách bolo čosi uverejnené.

Katolícki kňazi a HSĽS.

Dr. Šujan: Vy hovoríte vo svojej výpovedi, že obžalovaný na kňazskej konferencii, ktorá bola v Nitre 14. augusta 1943 povedal, že Slovak má sv. Cyrila a Metoda a nepotrebuje iných svätých?

Svedok: To je dnes lepšie, než keby povedal, že máme sv. Štefana a nepotrebuje sv. Cyrila a Metoda.

Dr. Šujan: Bol by mal Tisov režim oporu v národe, keby bol katolícky klérus proti tomuto režimu?

Svedok: Videli sme, aká populárna bola Hlinkova ľudová strana, že pri voľbách získala polovicu národa. Kňazi mali na národ veľký vplyv, ale že by boli mali rozhodný vplyv, o tom neviem. Či by bol mal tento režim oporu v národe i v týchto okolnostiach, to je problematické.

Dr. Šujan: Ako privítali katolícki biskupi zmenu režimu po 6. októbri? Ako sa mohlo stať, že sa po celom Slovensku vyzváňalo atď.?

Svedok: Že by sme boli zariadili vyzváňanie, o tom neviem. To azda niekto z horlivosti, že sa národ zjednotil.

Dr. Šujan: Mohlo to vyjsť aj od iného?

Svedok: To si neviem predstaviť, t.j. de jure nemohlo, de facto mohlo.

Dr. Šujan: Súhlasili ste s tým, alebo sa vás na súhlas nepýtali, že 1/8 župných predsedov HSĽS boli kňazi a že 1/8 okresných predsedov boli taktiež kňazi?

Svedok: Nepýtali sa.

Dr. Šujan: A na začiatku to bolo i v HG. Ani na to sa vás nepýtali?

Svedok: Nie.

Dr. Šujan: Viete niečo o tom, že proti HG sa vzopreli aj niektorí katolícki kňazi?

Svedok: Nielen kňazi, ale aj niektorí intelektuáli vystúpili z HG, lebo počuli, čo sa tam deje. To som počul.

Dr. Šujan: Čo ste povedali na to, keď ružomerský farár Dr. Ferienčík, ako nástupca Hlinkov na färe ďakoval v Slovenskom sneme Bohu za Hitlera a dával aj obžalovaný Boha do súvislosti s Hitlerom i vo svojich rečiach?

Svedok: Voľačo som počul, ale nič pozitívneho a konkrétneho.

Dr. Šujan: Keď ste to nevedeli, teraz to viete, že Dr. Ferienčík takúto reč povedal?

Svedok: To počujem prvý raz.

Dr. Šujan: Čo hovoríte teraz na to?

Svedok: Že to bola jeho vec.

Dr. Šujan: Bol biskup Dr. Buzalka vojenským vikárom s vaším súhlasom?

Svedok: Dostali sme pokyny, aby sme sa do tej veci nemiešali. To je vec Svätej Stolicy.

Dr. Šujan: Vedeli ste, že Vatikán je oficiálne zastúpený aj pri Londýnskej vláde?

Svedok: Nevedel.

Pastiersky list z roku 1939.

Dr. Šujan: Pamätáte sa na obsah pastierskeho listu z roku 1939 o voľbe Dr. Tisu za prezidenta?

Svedok: Vydali sme ho dosť neskoro, hoci nás viac ráz žiadali, aby sme sa vyslovili a bol nám predložený text, ktorý sme potom prijali a vydali ako pastiersky list.

Dr. Šujan: Pamätáte sa, čo ste tam písali?

Svedok: Vyslovili sme radosť, že máme svoj štát.

Dr. Šujan prečítal potom zakončenie pastierskeho listu, ktorý vydal biskupský zbor 24. októbra z príležitosti voľby prezidenta Slovenskej republiky. "Máme Slovenskú republiku. Modlíme sa za ňu a stavíme ju pod ochranu Trojjediného večného Boha, u ktorého nech oroduje Patrónka slovenského národa Sedembolestná Panna Mária, naši svätí patróni Cyril a Metód, Andrej a Benedikt i blahoslavení mučeníci košickí, a v tejto nádeji dávame v svojom arcibiskupskom liste požehnanie celému Slovensku a jeho prezidentovi, ministrom, všetkým predstaveným, všetkým ustanovizniám, v mene Boha Otca i Syna, i Ducha Svätého, ktorého požehnanie nech spočinie na nás."

Dr. Šujan: Pokladali ste vy, biskupi a klérus, Slovenský štát za útvar trvalý?

Svedok: Spočiatku, ako každý. Myslelo sa, že ak Nemci vyhrajú, azda bude trvať, hoci mnohí pochybovali, že by trval i vtedy, keď Nemci vyhrajú. Hovorilo sa, že nás presídlia a pod.

Dr. Daxner: Počuli ste aj o nejakom pláne o presídlení?

Svedok: Nuž, o tom sa hovorilo.

Dr. Šujan: Bol to stav žiadúci?

Svedok: Každý človek, kresťan či nekresťan, musí si ctiť a uznávať štát, v ktorom žije. Keď sme patrili štátu maďarskému, museli sme ho uznávať a podľa toho sa spravovať, keď prišla Československá republika, ctíli a uznávali sme i túto. Keď sa utvoril Slovenský štát, ktorý bol medzinárodne uznaný /medzi inými ho uznalo aj Rusko/, uznávali sme i tento.

Dr. Šujan: Vynútili na vás ten pastiersky list?

Svedok: Nie, nikto.

Dr. Šujan: Predtým ste povedali, že bol nadiktovaný.

Svedok: Vyprávalo sa, či by sme už nemali niečo vydať. Stáva sa, že niekto povie, že je poverený, aby list zostavil, alebo povie, že má koncept hotový.

Dr. Daxner: Vy ste nám povedali, že sa vám vytýkalo, že dosiaľ ste sa nevyjadrili o štáte.

Svedok: Nemyslím, že by to bolo vyšlo z vládnych kruhov.

Dr. Daxner: Kto vám doniesol ten text?

Svedok: To bolo, myslím, na konferencii v Žiline. Hovorilo sa, že dobre by bolo aby sme niečo vydali, že uznávame Slovenskú republiku tak, ako sme vydali pastiersky list aj za Československej republiky.

Dr. Daxner: Kto vám navrhol obsah tohto pastierskeho listu?

Svedok: Rozhodne to nebol Dr. Tiso ani nijaký laik-politik.

Dr. Daxner: Nepamätáte sa, kto to bol?

Svedok: Pamätám sa. Bol to jeden z biskupov. Nie je vám to cudzí človek.

Dr. Daxner: Viete meno toho biskupa?

Svedok: Neviem, či je to podstatné, aby ste ho vedeli.

Dr. Daxner: Len potom je ten údaj úplný.

Svedok: Tak sa pamätám, že ten text navrhol pán biskup Škrábik.

Dr. Šujan: Viete, že 28. septembra 1944, na sviatok sv. Václava, mal pápež v katedrále slávnostnú omšu a prejav, v ktorom sa obracal k československému ľudu?

Svedok: Neviem.

2.3.1947, č. 9, str. 4 :

Obžalobca Dr. Šujan: Vyžiadali si poslanci Slovenského snemu-knazi- súhlas na to, aby mohli byť poslancami?

Svedok Dr. Kmeťko: Ja sa tak pamätám, že si vyžiadali. Len potom, keď bol tento počet vysoký, znížili sme ho tým, že sme pripustili z každej diecézy iba jedného.

Dr. Šujan: Čí orgán boli Katolícke noviny?

Svedok: Predtým- to neviem.

Dr. Šujan: Nebol to biskupský orgán?

Svedok: Možno. Neviem.

Obžalobca: Dr. Šujan prečítal potom článok, uverejnený 7. novembra 1940 v "Katolíckych novinách" o postoji slovenského katolíckeho knazstva k slovenskému štátu.

Dr. Daxner: Pamätáte sa na to?

Svedok: Nepamätám sa.

Dr. Daxner: Stotožňujete sa s tým?

Svedok: Isté je, že v týchto veciach sa preháňa. Ak to napísal niektorý kňaz, nemožno za to odsudzovať celé slovenské katolícke knazstvo.

Dr. Šujan: Skladali slovenskí biskupi sľub za prvej ČSR?

Svedok: Nepamätám sa.

Dr. Šujan: Ani sa nepamätáte, že ste sám takýto sľub skladali?

Svedok: Neviem. Možno, že som zložil. Ale na to sa nepamätám.

Dr. Šujan: Zložili všetci slovenskí biskupi sľub vernosti ČSR teraz?

Svedok: Okrem prešovského biskupa Gojdiča nikto.

Dr. Šujan: Kto vymyslel pozdrav "Na stráž" ? Vedeli ste, že na dedinách boli naši katolícki ľudia prenasledovaní, že povedali "Pochválen" a nie "Na stráž" ?

Svedok: Neviem.

Dr. Šujan: Kto to vymyslel, neviete?

Svedok: Nebolo to výmyslom katolíckeho kňaza. Nemyslím že by katolícky kňaz dal prednosť svetskému pozdravu pred kresťanským.

Dr. Šujan: Bol to Dr. Körper.

Čo bolo lepšie.

Dr. Šujan: Čo dal slovenský štát národu zo stránky mravnej? Bol to nejaký prínos?

Svedok: Po prvé to, čo povedal Hlinka. Je to akási všeobecná medzinárodná zásada. Možno si predstaviť taký národ, ktorý by si nežiadal samostatnosť? Možno si predstaviť takého chudobného človeka, ktorý nechce mať samostatný domček a chce byť závislý od iného? Na to každý povie, že nie je možné predstaviť si taký národ, alebo takého človeka.

Dr. Šujan: Ale tá nezávislosť bola závislosť.

Svedok: Ale bola desať ráz lepšia ako protektorát.

Dr. Šujan: Viete o tom, že sa Dr. Tiso zhováral po potlačení povstania s banskobystrickým biskupom Dr. Škrábikom?

Svedok: Neviem o tom.

Peklo nie, ale očistec.

Dr. Šujan: Zavraždila Červená armáda niektorého slovenského kňaza?

Svedok: Vyprávalo sa o tom, že kdesi na Liptove.

Dr. Šujan: Zistilo sa to?

Svedok: To som len čítal.

Dr. Šujan: Či viete, že hitlerovci zavraždili niektorých katolíckych kňazov?

Svedok: Keby ste pripomenuli, rozepamätal by som sa.

Dr. Šujan: V banskobystrickej diecéze kňaza Veselého.

Svedok: Áno.

Dr. Šujan: Ako sa zachovali príslušníci Červenej armády vôbec k Cirkvi?

Svedok: Počas bojov ani jedna bojová stránka nebrala na to ohľad.

Dr. Šujan: Ide o to, že keď prišli do Nitry príslušníci Červenej armády, ako sa správali? A či neznesvätili kostoly? Nepočuli ste o tom?

Svedok: Nie.

Dr. Šujan: Splnili sa teda predpoklady o bolševickom pekle? Že príde bolševické peklo, keď bude Nemecko porazené, ako to hlásal Dr. Tiso?

Svedok: Nevidím, že by tu bolo peklo. Lebo chodí sa do kostola. Ešte aj komunisti chodia na spoveď, a to im nikto nezabránuje. Za bojov prišiel ku mne v Nitre istý Rus, ktorý ma v mene veliteľstva uistil, že sa s katolíckou Cirkvou nič nestane a povedal, že všetky naše inštitúcie nám ostanú. My sme to všetko stratili. Stratili sme internáty, stratili sme školy. Toto ešte nie je peklo, to môže byť očistec.

Biskupi a súdenie Dr. Tisu.

Dr. Šujan: Žiadali ste Vatikán o pomoc pre Dr. Tisu, aby nebol súdený?

Svedok: Nie aby nebol súdený, ale aby nebol odsúdený. To je, prosím, veľký rozdiel. Žiadali sme, aby nebol odsúdený na smrť. To sme žiadali, to priznávam. Celý národ by nás mohol odsúdiť, najmä mňa, ktorý som duchovným otcom obžalovaného, že sa vôbec o neho nestarame. To bolo na Svätolukovi druhé kľesá.

Dr. Beďrna /ktorý na krátky čas zastupoval Dr. Laxnera/: Keď ste podali túto žiadosť?

Svedok: To bolo vtedy, keď sme podali takúto žiadosť aj vláde.

Dr. Šujan: Protestovali ste aj u SNR /Slovenská národná rada-pozn./ v tomto smere?

Svedok: Pred rokom sme podali žiadosť, aby bolo s ním mierne zachádzané a bol mierne súdený. To je pravda.

Stanovisko k ČSR.

Dr. Šujan: Vy ste odsúdili smer HSĽS už na začiatku ČSR, lebo ste videli, že nespeje k dobrým koncom. Ako ste mohli po Mníchove spustiť tolko z týchto svojich lepších zásad ohľadne ČSR?

Svedok: Jedine možný útvar, v ktorom slovenský národ môže žiť a pokojne sa vyvíjať je Československá republika. Ale keby bola aj teoretická možnosť samostatnosti Slovenska, mohli by sme byť samostatní. Hovorím, ak je to možné, sme za to. Ak to je nemožné, sme všetci za ČSR.

Evakuácia Slovenska.

Dr. Šujan: Vedeli ste o tom, že na strednom Slovensku sa evakuovali celé dediny, najmä v okolí Banskej Bystrice?

Svedok: O Svätom Beňadiku viem. Možno, že som to počul. Pán biskup Čársky spomínal vo svojom pastierskom liste, že tam to išlo krute a volal k záchrane ostatného Slovenska, lebo hrozí katastrofa slovenského národa.

Dr. Šujan: Keď bol vydaný židovský kódex, obžalovaný ho nepodpísal. Ako je možné, že takéto dôležité veci vyšli bez podpisu prezidenta?

Svedok: To je vec vysoko štátnická, ktorá sa ma netýkala. Ak nepodpísal, teším sa tomu.

Obžalobca Dr. Rašla: Boli proti obžalovanému Dr. Tisovi podané zo strany cirkevnej vrchovosti námietky proti účasti Slovenska na vojne proti Poľsku, alebo proti ZSSR?

Svedok: Tieto veci išli veľmi rapídne, nikto sa nás na to nepýtal.

Dr. Rašla: Vy ste poslali obžalovanému list, kde ste mu podmienene dávali sa rozhodnúť o vzdaní sa. Nepovažujete za neuposlúchnutie tejto rady ten fakt, že obžalovaný tu pred súdom vyhlásil, že bol prezidentom Slovenskej republiky až do 26. októbra 1946, čiže z toho vyplýva, že neuznával tie skutočnosti, ktoré by mu bránili byť prezidentom. To bola podmienenečná rada, alebo podmienka. Nastala táto podmienka do dnešného dňa alebo nie.

Svedok: Takáto podmienka nenastala. Ale či sa považoval za prezidenta, to bolo bezpredmetné, lebo už bola evakuácia a Slovensko bolo oslobodené a už to nemalo význam.

Dr. Rašla: Voľba obžalovaného v októbri 1939 za prezidenta Slovenskej republiky bola pozdravená a schválená. Videli ste v tejto jeho funkcii viac, ako je funkcia predsedu vlády? Z toho vyplýva, že mal väčší vplyv?

Svedok: Áno.

Dr. Rašla: Predniesli ste, že na Slovensku Nemci násilne prevádzali evakuáciu a hrozili zastrelením každému, kto neuposlúchne. Odkiaľ ste mali takéto informácie?

Svedok: Od pána biskupa Čárskeho, ktorý vydal o tom pastiersky list, uverejnený aj v Slováku.

Dr. Rašla: Je možné, že keď máte informácie z tohto prameňa, že tieto informácie dostal aj obžalovaný?

Svedok: Musel vedieť o tom.

Prejav slovenského povedomia.

Obhajca Dr. Žabkay: Mohli by ste nám ako kňaz za Uhorsko a ako človek, ktorý pocítil na vlastnej koži perzekúciu, povedať, či sa pokladalo vtedy za prejav slovenského národného povedomia, keď primiciant vydal obrázky so slovenským textom?

Svedok: Rozhodne. Ak niekto vydal obrázky z maďarským textom v slovenskej farnosti, rozhodne bol maďarského zmýšľania. Ale keď niekto v slovenskej farnosti rozdával obrázky so slovenským textom, bol to prejav národného povedomia.

Dr. Žabkay: Keď obžalovaný Dr. Tiso vydával obrázky so slovenským textom roku 1910, považovali by ste to za prejav slovenského povedomia?

Svedok: Áno, považoval by som.

Rozličné otázky obhajcu.

Dr. Žabkay: Považovali ste dohodu zo 6. októbra za počiatok zániku ČSR alebo za pokus o záchranu Republiky?

Svedok: Na koniec vývoja HSĽS dosiahla vrchol svojich túžob a na schôdzke poslancov sa vyhlásilo, že ďalej nejde.

Dr. Žabkay: Povedal vám obžalovaný Dr. Tiso o Salzburgu, o jeho povahe a ako to znášal vo všeobecnosti a osobne?

Svedok: Myslím, že hovoril, že sa poddá, alebo bude koniec.

Dr. Žabkay: Povedal vám, že to znáša osobne veľmi ťažko?

Svedok: Áno, na to sa pamätám.

Dr. Žabkay: Hovorili ste, že vás navštívili dvaja židovskí rabíni. Nehovorili vám, že by bolo dobré, aby obžalovaný zastával túto funkciu aj naďalej?

Svedok: To povedali dole v kancelárii, ale u mňa len to, aby ich Cirkev bránila a aby sa ich zastávala.

Dr. Žabkay: Máte vedomosť o tom, že prostredníctvom úradu vašej diecézy bolo vybavených viac výnimiek Židom?

Svedok: Áno, vždy sme to robili prostredníctvom istého profesora teológie.

Dr. Žabkay: Ktorý to bol?

Svedok: Dr. Ivan Murín.

Dr. Žabkay: Povedal vám obžalovaný o vplyve Dr. Tuku a jeho spôsoboch, ktorými vynucoval svoje plány?

Svedok: Už bolo všetko prichystané. Dr. Tiso to s Čatlošom prekazil.

Dr. Žabkay: Dostali ste nejaké úradné správy z Vatikánu o tom, aký má Vatikán vzťah k tomuto procesu?

Svedok: Nič som nedostal.

Dr. Žabkay: Len čo ste sa dočítali z novín?

Svedok: Áno.

Dr. Žabkay: Čítali ste noviny aj z viacerých smerov, provnávali ste ich a nenašli ste nijaký rozpor?

Svedok: Tieto správy som prijímal s rezervou.

Vzrast slovenského národného sebavedomia.

Dr. Žabkay: Ste toho názoru, že činnosť obžalovaného znamená zvýšenie slovenského národného sebavedomia, akokoľvek sa udalosti vyvíjali?

Svedok: Slovenské národné sebavedomie dozaista vzrástlo, hoci nebol na to dostatočný podklad.

Obhajca Dr. Grečo: Nehovoril obžalovaný Dr. Tiso, keď sa už videlo, že Nemci vojnu prehrávajú, či chce odísť do emigrácie, alebo nie.

Svedok: Neviem, že by to bol povedal.

Dr. Grečo: Nepovedal, že keby vedel, že v budúcom Československu bude taká sloboda ako predtým, že by neemigroval?

Svedok: Áno, to povedal.

Dr. Grečo: Podľa vášho názoru bola po 14. marci 1939 vhodnejšia osoba k vedeniu slovenského národa, ako Dr. Tiso?

Svedok: On svojim kňazským poslaním, svojou učenosťou a rečnickým talentom bol považovaný za prvého rečníka Slovenskej republiky. Zaslúžil si skutočne, aby sa ním stal. Môžem povedať, že u nás mnohí mu závideli. My sme vedeli, čo na neho čaká. Keby sa bol zriekol vtedy, keď vyšiel židovský kódex, bol by býval šťastlivý národ a dokonca aj on.

Dr. Tiso: V súvislosti so SKM a HM som sa odvolával na to, že biskupský zbor je tej mienky, že nemajú byť nijaké rozdiely medzi SKM a HM. Kňazi sa pýtali, či majú rozlišovať HM alebo SKM, povedali sme im, že nezakazujeme, aby pôsobili v HM, že ich povinnosťou ako kňazov je účinkovanie v SKM.

Dr. Šujan: Dostali ste od pápeža odpovede na váš zákrok, ktorý ste tam poslali?

Svedok: Nijakú odpoveď.

Na návrh obžaloby, ku ktorému sa pripojila aj obhajoba, bol svedok arcibiskup Dr. Karol Kmetko prisahaný.

27.4.1947, č. 17, str. 3 :

 článok: Dr. Jozefa Tisu odsúdili a popravili.

Posledné chvíle Dr. Tisu- čo hovorí Vatikán?

Podľa úradnej správy v piatok 18. apríla o 5,30 hod. bol vykonaný trest smrti povrazom nad Dr. Jozefom Tisom, ktorého odsúdil Národný súd v Bratislave. Menovaný žiadal udelenie milosti, ktorá mu udelená nebola a v dôsledku toho rozsudok Národného súdu bol vykonaný.

Vo štvrtok oznámili Dr. Tisovi rozhodnutie o zamietnutí žiadosti o milosť. Dr. Tiso prijal správu pokojne. Potom prijal návštevy svojich príbuzných, s ktorými sa rozlúčil. Odsúdený nespál celú noc, ktorú strávil v prítomnosti kňaza kapucínskej rehole a modlil sa s ním. Na popravu išiel odsúdený pokojne a modlil sa. Pri výkone popravy sa stále modlil a odpovedal latinsky na modlitby kňaza. Prítomní lekári konštatovali smrť za 7 minút.

Podľa ďalšej úradnej správy pochovali Dr. Tisu podľa obradov katolíckej Cirkvi 19. apríla 1947.

Vatikánsky časopis "Osservatore Romano" o prípade Dr. Tisu píše okrem iného toto :

"Podľa vyhlásení povolaných miest na Slovensku a inde panoval náhľad, že ak bývalý prezident slovenského štátu bude odsúdený k trestu smrti, nebude rozsudok vykonaný. Nech už je vykonanie rozsudku spravodlivým potrestaním vinníka, ako to tvrdí jedna strana, alebo politickou pomstou, ako to tvrdí druhá strana, isté je, že udelenie milosti bolo by účinnejšie prispelo na posilnenie zväzkov medzi Čechmi a Slovákmi. Národ je už presýtený vojnou, nenávisťou a rozkolom. No vykonanie rozsudku značne oslabilo príležitosť k uspokojeniu myslí v Československej republike".

Takto uvádza stanovisko vatikánskeho časopisu "Osservatore Romano" brnenský denník ľudovej strany "Národní obroda" z 22. apríla t.r. Podobnú správu prináša aj pražský denník ľudovej strany "Lidová demokracie" vo svojom čísle z toho istého dňa. Tieto správy o článku vatikánskeho časopisu "Osservatore Romano" priniesla z Vatikánskeho mesta tlačová agentúra Associated Press.

- o -

"Dosiaľ nás nepriateľ rozdeľoval a delil na robotníkov, roľníkov, katolíkov, evanjelikov, ale pýtam sa, či náš každodenný chlieb nie je jednako ohrozený? Dosiaľ sme boli jednotní iba v tom, že sme rovnako všetci Slováci nemali prácu. A k tejto jednote biedy musí prísť teraz národné zjednotenie v boji. Slovenská história je dokladom, že aj v minulosti chceli nás deliť, ale nedali sme sa. Krásnym znakom toho je doba Moyzesova a Kuzmányho a takým znakom musí doba Hlinkova a Rázusa. Chceli nám nahovoriť, že v politike nemôže spolupracovať katolík s evanjelikom. Odkazujeme im, že je to lož a omyl. Povinnosťou evanjelikov je zomknúť sa ešte užšie okolo svojich vodcov, ktorí bojujú za národ. Neprišli sme do Zvolena /16.10.1932-pozn./ hrať sa na slepú babu. Musíme si tu povedať všetko otvorene, a preto otvorene vyhlasujem, že katolíci i evanjelici združujeme sa dnšným dňom v politike... Popri katolíckom univerzalizme a katolíckom idealizme môže sa v politike dobre uplatniť evanjelický individualizmus a realizmus. Keď sa tieto vlastnosti spoja, tak náš spoločný front nepremôžu ani pekelné brány. Katolíci-luďáci a evanjelici-národnári musíme spolupracovať a nie jeden druhému odorávať. Nezabúdajme, že sa spájame k politike národnej a tu sa nemôže spájať s katolíkmi iných národností" Dr. J. Tiso, "Slovák", 1932, č. 237.

"Apelujeme na všetkých Slovákov, aby v záujme zaistenia historického postavenia slovenského národa pestovali vzájomnú jednotnosť a svornosť, aby sa nedali rozoštvávať na konfesionálne a triedne skupiny, lež aby spojenými silami, pod spoločnou slovenkou trikolórou pracovali sústavne, vždy a všade za zaistenie práv slovenského národa, za zachovanie jeho charakteru a tradícií" Dr. J. Tiso, "Slovák-týždenník", 1933, č. 2.

"Žijeme v historických časoch a pred históriou národa budeme zodpovední za to, či sme obstáli na svojom mieste. Prekonali sme už kus práce, čaká nás budúcnosť a ďalší boj. Podmienkou víťazstva je disciplinovaná svornosť, povedomá jednotnosť v túžbach, snahách a prácach za jednotné autonómne Slovensko". Dr. J. Tiso, "Slovák", 1933, č. 1.

"V národnej politike bližší nám musia byť slovenskí evanjelici, ako českí katolíci. Táto spolupráca s evanjelikmi, ako to vyhlásil predseda Hlinka, nečiní sa na úkor nášho katolicizmu". Dr. J. Tiso, "Slovák", 1933, č. 114.

"Keby úradnému politickému kurzu, podporovanému tak výdatne centralistickými stranami, bolo bývalo záležalo na Slovensku, keby si vedúce politické kruhy boli všimli výstrahy Slovenskej ľudovej strany, dnes nielen vnútropolitická situácia republiky nebola by taká, aká je, ale ani politická situácia zahraničná nemusela by mať katastrofálne následky". Dr. J. Tiso, "Slovák", 1933, č. 125.

Na rok 1933 pripadli oslavy 1100-ročného jubilea posvätenia prvého kresťanského kostola na území Slovenska. Z prejavu:

"...pamiatku slovenského kniežata Pribinu a prvého slovenského kresťanského kostola na území slovenskom slovenský národ oslavuje pod svojím menom, pod svojimi farbami, pod vedením svojich slovenských vodcov v duchu slovenskom a kresťanskom, lebo pre národ, ktorý si je vedomý svojej tisícročnej minulosti, dôstojná je len takáto oslava. Prečo? Preto, lebo verní sme svojej histórii, ktorej sa slovenský národ nikdy nespreneveril a počas ktorej tisícročnej histórie slovenský národ svoju národnú samobytnosť a svojráznosť vždy verne zachoval. Táto história je nám svedkom, že od zavedenia kresťanstva do našej krajiny Pribinom slovenský národ bol a ostal vždy verný kresťanstvu; ale vieme, a ú silnú čiaru reprezentuje v tomto kresťanstve tradícia, úcta k minulosti a stavba na minulosti... Pribinove slávnosti, odhaľujúce nám tisícročnú minulosť svojráznej slovenskej histórie, s touto devízou pľšťajú národ slovenský na životnú púť: Verný kresťanstvu, pestuj si národný charakter, aby si zachoval dedičstvo otcov!" Dr. J. Tiso, "Slovák", 1933, č. 181.

"Klaňajúc sa pamiatke Pribinovej, pokladáme za potrebné verejne poukázať, že slovenský národ nikdy nikoho nepoveril, nikomu nedal splnomocnenie na to, aby sa mohol zrieknuť národnej samobytnosti, národnej suverenity, vyjadrenej v samourčovacom práve, uznanom celým vzdelaným svetom. Z tohto miesta vyhlasujeme, že každého, kto opovrhuje slovenskou národnou samobytnosťou, pokladáme za ničomníka a ničomník je i ten, kto nám akýmkoľvek spôsobom prekáža byť samostatným národom." dtto., Slovák, 1933, č. 182.

"Sme národ slovenský, etnický, samostatný, svojrázny, samobytný a tohto stanoviska a tejto zásady a tohto politického programu nezriekame sa ani vtedy, keby si niekto myslel, že nás preto možno natiahnúť do pôsobnosti paragrafu o rozpúšťaní strán! Sme národ slovenský, svojrázny a samobytný a na tomto si musíme budovať svoj politický program i v praktickom živote..." Dr. J. Tiso, Slovák, 1933, č. 214.

"Jednota krvi, jednota územia, jednota reči, jednota mravu, duchovná jednota kultúry a vedomie spoločného osudu sú už dnes zakorenené v povedomí každého Slováka. A toto povedomie nás oddeľuje od hociktorého iného národa. Sme teda samostatným národom a na základe samostatnosti národa budujeme svoju politiku". dtto.

Náš program je: ZA BOHA ZA NÁROD. Bojujeme za uznanie národa, suverénneho nielen politicky, ale i etnicky. Práca za Boha vyjadrená je v programe kultúrnom, mravnom, etnickom. Bojujeme za kresťanskú spravodlivosť vo verejnom živote vôbec." Dr. J. Tiso, "Slovák", 1934, č. 113.

"Ako platí piate Božie prikázanie na jednotlivca, tak platí to "nezabiješ" i na celý slovenský národ. Kto mu prekáža žiť samobytným životom a neuznáva ho za národ, hreší proti piatemu prikázaniu." "...Máme Pittsburskú dohodu, podpísanú prezidentom Masarykom, ale keby náhodou nebolo tejto zmenky, keby náhodou americkí bratia neboli dosť obozretní a neutvorili Pittsburskú dohodu, slovenský národ i vtedy má právo na autonómiu..." dtto., č. 234.

Časopis "Premeny" z 18.3.1981 na str. 29-31 uverejnil článok "Cesta menšieho zla a protižidovská politika slovenského štátu" od autora Ladislava Lipschera, ktorý roku 1980 vydal v Nemecku knihu s podobným názvom "Die Juden im slowakischen Staat 1939-1945".

Nechceme vyvolávať nijaké polemiky, ale v záujme pravdy pokladáme za povinnosť odpovedať autorovi na niektoré jeho tvrdenia v spomenutom článku, namierené proti slovenským biskupom a proti Vatikánu. Lipscher píše :

"Katolícky episkopát síce nemlčal, ale jeho uverejnené stanovisko sa nedá kvalifikovať ako odsúdenie deportácií /Židov/. V ňom sa omieľajú staré, historickej pravde nezodpovedajúce osočovania, ako napr. že Židia neuznali Vykupiteľa a ho ukrižovali. Cirkev preto nemá námietky proti opatreniam štátnej moci, ktoré sú namierené proti škodlivému vplyvu Židov. Kruhy protižidovských štváčov prijali zverejnené vyhlásenie s veľkým uspokojením a považovali to za súhlas s ich rozhodnutím previesť deportácie. Slovenskí biskupi nevyriekli k deportácii hlavné 'non licet'. Zabudli pripomenúť, že porušenie každého prirodzeného zákona vedie skôr alebo neskôr k záhube spoločného poriadku - tak ako to stálo, síce trochu oneskorene, v pastierskom liste katolíckeho episkopátu z 8.3.1943. Kritika postoja najvyšších slovenských katolíckych hodnostárov neznamená vonkoncom, žeby v lone Cirkvi neboli sily, ktoré Židom pomáhali. Boli to však v prevažnej miere farári malých slovenských mestečiek a dedín. Uverejnené stanovisko katolíckeho episkopátu k židovskej otázke nepredstavovalo pritom slovenskú osobitosť. Zodpovedalo vtedajšiemu postoju Vatikánu k protižidovským opatreniam vôbec." /str. 32-33/.

Pri čítaní týchto slov Lipschera a textu vyhlásení slovenských biskupov máme dojem, že autor alebo nečítal všetky vyhlásenia slovenských biskupov, alebo ich čítal, ale nie "sine ira et studio". Vedecká práca vyžaduje interpretovať historické dokumenty "sine ira et studio" - bez zaujatosti. Nemáme poruke text slovenských biskupov, uverejnený v Katolíckych novinách 26.4.1942. Poznáme však posolstvo biskupa Jána Vojtaššáka k jeho veriacim z 15.4.1942, uverejnené v Cirkevnom obežníku. V posolstve čítame :

"V poslednom čase v súvis s protižidovskými opatreniami na Slovensku v novinách, v rozhlase a vo verejnosti vôbec, častejšie sa spomína postoj katolíckej cirkevnej vrchnosti k tejto otázke. Odznali útoky na cirkevných činiteľov, že pripúšťajú Židov hromadne ku krstu, že v prospech Židov zakročili u vlády. Z inej strany zas bolo vyhlásené, že cirkevné kruhy sa stotožňujú s pokračovaním vlády v otázke odstraňovania Židov z verejného života a vystahovania Židov zo Slovenska.

Keď vláda začala vyvážať Židov a šírili sa o tom rozličné neuveriteľné zvesti, zase bolo počuť hlasy, ako vraj môžu biskupi a kňazi nechať bez slova také neludskosti.

Tieto rozličné protichodné chýry nútia kompetentných cirkevných činiteľov, aby na uspokojenie katolíckej verejnosti učinili toto vyhlásenie :

1. Židia neboli vôbec hromadne krstení katolícky i duchovnými. Niekoľkí Židia pod tlakom pomerov hlásili sa síce do Cirkvi, ale keď sa im vysvetlili a určili podmienky prijatia, odstúpili.

Cirkev zásadne nikoho nemôže odmietnuť, keď úprimne žiada o krst, veď Kristus Pán založil svoju Cirkev pre všetky národy a pre všetkých ľudí. Cirkev Kristova je katolícka, všeobecná, a preto jej

povinnosťou je hlásať pravdu Kristovu všetkým. Pravdaže, sviatosť krstu môže len tým udeliť, ktorí s úprimným, čistým úmyslom a z vnútorného presvedčenia chcú sa stať jej členmi. Aby sa Cirkev o tom mohla presvedčiť, predpisuje všetkým, ktorí sa hlásia o krst v dospelom veku, dlhšiu dobu prípravy, tzv. katechumenát, ktorý v zmysle nariadenia biskupov Slovenska musí trvať viac /3 - 6 / mesiacov podľa inteligencie a nábožnosti katechumenov. Až po takejto príprave môže duchovný pokrstiť dotyčného, ale len so zvláštnym povolením biskupského ordinariátu. Biskupi stále pripomínajú duchovným, žiadajúcim o povolenie udeliť krst Židom, že sú pred Bohom zodpovední za to, či dotyčný Žid je dokonale pripravený, či má čistý náboženský úmysel a či ho nevedie túžba získať si dočasné, politické alebo hmotné výhody.

2. Týmto je určené naše stanovisko k pokrsteným Židom. Niektorí Židia ešte vždy sa dali pokrstiť, keď im z toho neplynula nijaká výhoda, ba naopak, prenasledovanie zo strany ostatných Židov, často i kliatba a vydedenie. Takýto Žid prijatím krstu pretrhol všetky väzby viactisícročnej tradície a chcel sa úprimne včleniť do kresťanskej spoločnosti. Sú medzi nimi aj takí, ktorí sa narodili z kresťanských rodičov a nemajú so židovstvom nič spoločné. Žijú pokresťansky a plnia svoje náboženské povinnosti.

Takýchto Židov považujeme za svojich veriacich práve tak ako ostatných a je našou povinnosťou zastáť sa ich. V záujme týchto pokrstených a náboženskej povinnosti si plniacich Židov sme zakročovali a neprestaneme žiadať, aby boli oslobodení spod ustanovení židovského kódexu a aby neboli odvedení zo Slovenska.

Pri riešení tejto ťažkej /židovskej/ otázky neslobodno však zabúdať, že Židia sú ľudia, a preto má sa s nimi ľudsky zachádzať. Treba najmä o to dbať, aby nebol narušený platný právny poriadok a nebol porušený prirodzené a božské zákony. Je prirodzené právo každého človeka, aby si čestnou prácou nadobudol osobný majetok a používal ho podľa zásad kresťanskej mravouky. Je taktiež prirodzeným právom každého človeka, aby si založil rodinu. Nemožno teda súhlasiť, ba treba pozdvihnúť varovný hlas proti takým opatreniam, ktoré násilne siahajú na súkromný, čestne nadobudnutý majetok jednotlivcov alebo navždy násilne trhajú rodinné väzby.

Považovali sme za potrebné toto vyhlásiť, aby katolícka verejnosť poznala stanovisko cirkevných kruhov a aby naši veriaci mali jasný náhľad pri rozličných, často nie práve dobromyselných chýroch o postoji cirkevných činiteľov v židovskej otázke". /Diec. obehník z 15. apríla 1942, citované z diela: Vincet Tatranský, Biskup Ján Vojtaššák, str. 201-203/.

21. marca 1943 slovenskí biskupi vydali spoločný pastiersky list, ktorý sa čítal vo všetkých kostoloch. Z neho uvedieme dôležitejšie state :

"Medzi problémami dneška otázka židovská neprestáva zaujímať a znepokojuvať mnohých veriacich, hoci úradné stanovisko cirkevné jasne sme vyložili v Katolíckych novinách dňa 26. apríla 1942.

Správny postup pri riešení každej otázky je ten, ktorý je usmerňovaný prirodzeným a zjaveným právom Božím... No tak isto prirodzeným právom každého jednotlivca bez ohľadu na národnú príslušnosť je, že nikoho nemožno stíhať a trestať bez dostatočnej príčiny, ktoré treba v každom jednotlivom prípade dokazovať podľa platných zákonov noriem. Ak sa previní jeden alebo aj viac členov niektorého národa, potažne národnostnej skupiny a menšiny, z toho ešte nenásleduje, že tým istým priestupkom možno obviniť celý národ, potažne národnostnú skupinu a menšinu. Prirodzenoprávna zásada žiada skúmať

prečin alebo zločin v každom jednotlivom prípade a podľa toho i trestať.

Chrániť navyonok tieto prirodzenoprávne normy má za povinnosť i štátna moc, a i ona má sa podľa nich spravovať.

Z toho plynie, že uvedené prirodzenoprávne normy neslobodno nikdy narušiť, lebo prestúpenie každého prirodzeného zákona prv alebo neskôr prináša záhubu spoločenskému poriadku a blahobytu.

Ne slobodno svojvoľne narušovať ani platný právny poriadok, lebo kto tak koná, podtla nielen korene štátnej a národnej existencie, ale zapríčiňuje bezprávie a rozsievá neistotu.

Vedomí svojej zodpovednosti pred Bohom a svojej povinnosti chrániť prirodzené a zjavené normy Božie, musíme pozdvihnúť svoj rozhodný a varovný hlas proti opatreniam, ktorými sa masove, bez náležitých zistení viny každého jednotlivca, postihujú naši spoluveriaci a iní naši občania na ich osobnej, rodinnej a majetkovej slobode. Pre každého občana, ale najmä pre každého držiteľa a vykonávateľa verejnej moci platí jasné a nedvojzmyselné ustanovenie Ústavy nášho štátu: 'Všetci obyvatelia bez rozdielu pôvodu, národnosti, náboženstva a povolania požívajú ochranu života, slobody a majetku' /§ 81 Úst. zák. 185/939 Slov. z./.

Majmä na pamäti slov Svätého písma: 'Čo nechcete, aby ľudia činili vám, nečiňte ani vy im'".

V spomenutom vyhlásení, uverejnenom v Katolíckych novinách, jasne sme vyložili svoje stanovisko v otázke krstu Židov. Povoľovali sme a budeme povoľovať kresť každému, o kom príslušný duchovný výš svedectvo, že sa chce stať úprimne pravým kresťanom, berúc na seba všetky mravné a náboženské povinnosti, ktoré Cirkvi svojím veriacim naskladá. Stalo sa, že pokrstenie niektorého Žida vyvolalo nelibosť u niektorých veriacich, a to obyčajne pre oprávnenú kritiku predchádzajúceho života dotyčného novokresťana. Tu nám treba poukázať na nekonečné milosrdenstvo Božie, ktoré odpustilo poklesky hriechnej Magdalény, otvorilo nebesá pre kajúceho lotra, prijalo za apoštola mýtnika Matúša, ochotné je odpustiť každému jeho hriechy, ak sa chce polepšiť a nový mravný život viesť.

Práve ten bývalý mýtnik Matúš zachoval nám tie poučné slová Pánova: "Nesúďte, aby ste neboli súdení, a akou mierou budete merať, takou nameria sa vám. A čo vidíš smieťku v oku svojmu bratovi, kým brvno v svojom oku nevidíš?" /Mt 7, 1-3/. Toto pripomíname tým, ktorí sa vyslovili, že vraj nepôjdu do kostola, keď tam bude ten alebo onen; ktorí odpudzujú konvertitov, miesto toho, aby ich s láskou prijali, ich vo viere a v kresťanských mravoch a príkladom potvrdzovali. Ak žiadame uznanie občianskych práv a ochranu štátnej moci pre každého občana bez rozdielu pôvodu a národnosti, kým sa jeho osobná vina nedokáže, ešte zvrchovanejšou mierou žiadame uznať všetky práva kresťana pre každého, kto sviatosť krstu obsiahol. Až vtedy slobodno niekomu odopierať právo kresťanské a občianske, keď svojím správaním si ten trest zaslúži.

Toto sú zásady, ktoré sme ústne i písomne nesčíselnekrát hlásali a zastávali. Prizvukovať ich musíme teraz znovu, keď sa verejnosť dozvedá o chystaných opatreniach, týmito zásadami sa protiviacich. /Z pastierskeho listu slovenských biskupov zo dňa 8. marca 1943, citované v diele Vincent Tatranský, Biskup Ján Vojtaššák, Cleveland, 1977, str. 203-206/.

Autorovi, ktorý kritizuje aj postoj Vatikánu k židovskej otázke, odporúčame prečítať si najnovšiu knihu katolíckeho historika Dereka Holmesa, Pápežstvo v modernej dobe, v ktorej na základe faktov sa vyvracajú ohovácky, podľa ktorých pápež Pius XII. sa nečinne díval

na deportáciu Židov. Na priamy pokyn Pia XII. vyše polovice rímskych Židov našla úkryt v katolíckych cirkevných ústredných, o čom vydali svedectvo tí, ktorí prežili vojnu. Pápež Piov XII. treba dať zásluhu na zachránení najmenej 400 000 Židov od deportácie. Je tiež pravdou, že nemecký veľvyslanec pri Vatikáne barón von Weiszäcker, vedel o týchto zákrokoch pápeža a ich vo svojich depešiach do Berlína kryl "diplomatickými nepravdami".

O tejto veci píšeme nie kvôli polemike, ale v záujme pravdy na obranu slovenských biskupov. Nezáujem si sám môže urobiť uzáver, či slovenskí biskupi iba "omieľali" osočovanie proti Židom, alebo sa skutočne zasadili za ich práva.

Posol BSJ.

- o -

"Nemusí byť človek profesionálnym politikom, aby vedel, že v republike je dnes jeden problém, ktorý robí dnešnej koalícii veľkú starosť. Je to otázka nemecká. Naši nemeckí spoluobčania, či vládni alebo opoziční, vedeli si to tak zariadiť, aby nemecký problém jestvoval a aby tento problém stál v strede politických záujmov. Ako ďaleko sme to priviedli my Slováci? Slovenský problém nejestvuje: toto je heslo dnešnej koalície a našich centralistických Slovákov v nej. Následkom toho prišlo v politike k zanedbávaniu slovenských záujmov na celej čiare. A to pohodlne a dôsledne. Ale nás, slovenských autonomistov, ktorí sme sa snažili pri každej príležitosti upozorňovať na slovenský problém a chceli sme v záujme štátu vyriešiť naliehavé otázky, biľagovali ako rozvratníkov" "Paučení tvrdými skutočnosťami od prevratu, vidíme, že podľa stanov svoje neúspechy a depauperizáciu /zbavenie chudoby-pozn./ Slovenska môžeme pripisovať svojej politickej roztrieštenosti. Podtínali sme si nohy vzájomne pri voľbách, bili sa Slováci pri voľbách, išli sme vždy jeden proti druhému a dosiahli sme to, že krvácame všetci a bedárom je už celé Slovensko. Kto bude zodpovedný za tento krutý osud Slovenska pred dejinami? Len naši centralisti, ktorým bol milší úsmev Prahy ako úpenlivé prosby rodných bratov, ktorí zaslepení leskom vlády nevideli úpadok mravov, chudobnenie všetkých vrstiev a demoralizovanie i toho najzdravšieho jadra národa..." Dr. J. Tiso, "Slovák", 1935, č. 58.

"Autonomisticky hlasovalo takmer 1 milión voličov na Slovensku. Naproti tomu centralisticky hlasovalo len 566 tisíc hlasov a som presvedčený, že i z týchto veľká čiastka čo najúprimnejšie odmieta centralizmus." Dr. J. Tiso, "Slovák", 1935, č. 149.

"Voľby na Slovensku diali sa v znamení otrúb, cukru, svetrov a batoviek, to azda už len nebudete popierať? Preto dávam za pravdu Dr. Kramárovi a pripojujem sa k nemu, keď hovorím: Obávam sa o budúcnosť nášho štátu, lebo vy demoralizujete duše, charakter národa a demoralizujete pevnosť presvedčenia ľudu! A myslím, že nijaký štátnik nemôže si namýšľať, že by mohol na demoralizovaných národov udržať štát!" Dr. J. Tiso, "Slovák", 1935, č. 150.

"Sledujte dejiny slovenského národa, čítajte prejavy jeho pevcov, básnikov, pozorujte životné zámery slovenského snaženia a uvidíte, že táto láska k svojej žiari zo všetkých týchto prejavov, a že snom najlepších synov slovenského národa bola vždy jednota národa. Nežiadal cudzieho, nikdy na nikoho nežiaril, len svoje chcel mať, vždy v pokoji a bezvýhradne. Preto pestoval Slovák vždy až náboženskú úctu k dedičstvu otcov, voči ktorému preukazoval tým väčšiu pietu, čím väčší si bol toho vedomý, že nielen vlastným pričinením dostáva do vena ten či onen poklad svojho národného života." Dr. J. Tiso, "Slovák", 1935, č. 278.

Svedectvo evanjelického biskupa Ruppelta o Dr. Jozefovi Tisovi.

V archívoch anglického Ministerstva zahraničia je správa britského konzula v Bratislave J.A. Cranta o rozhovore, ktorý mal s Fedorom Ruppeltom, biskupom evanjelickej cirkvi na Slovensku o poprave prezidenta Slovenskej republiky, Dr. Jozefa Tisu. Správa má dátum 18. júna 1947, dva mesiace po poprave Dr. Jozefa Tisu. Znie nasledovne :

Vážený pane.

1. Včera som mal rozhovor s evanjelickým biskupom Ruppeltom o následkoch Tisovej popravy. Ako iste viete, Ruppelt je mužom pevného slovenského čítania a rezolútnych názorov. Je to človek dobre oboznámený s miestnymi pomermi a jeho hlas má veľkú váhu. Preto si myslím, že Vás bude zaujímať, čo mi povedal.
2. Ruppelt pokladá popravu Dr. Tisu za chybu najvyššieho stupňa. Keby to bolo záviselo od neho, on by bol vykázal Tisu do nejakého kláštora, alebo poslal do nejakého slušného väzenia, kde by riziko zneužitia jeho mena bolo omnoho menšie, ako je súčasné riziko, že sa z neho stane marťár. Tisova poprava prehlbila a pririekla medzi evanjelikmi a katolíkmi na Slovensku a medzi Slovákmi Čechmi v Republike. Tribunál, ktorý ho odsúdil, bol konfesiónálne prevažne evanjelický a politicky prevažne komunistický, takže evanjelici a komunisti sú dnes objektami ľudového rozhorčenia. Ruppelt sa tiež domnieva, že ako následok Tisovej popravy komunisti stratili medzi slovenským voličstvom veľa pôdy.
3. Tisov "Posledný odkaz", ktorý som citoval v celosti vo svojej depeši č. 24, je podľa všetkého autentický. Biskup Ruppelt ho tiež dostal. Katolícky kňaz v susednej farnosti mu povedal, že Tisov spovedník osobne prevzal tento "odkaz" od Tisu krátko pred popravou. Túto informáciu má onen katolícky kňaz priamo od Tisovho spovedníka, ktorý prepašoval "odkaz" z väznice. Je vari zaujímavé, že vice-konzul Singleton má kópiu, ktorá je datovaná o 1,30 hodine ráno, zatiaľ čo moja kópia nesie dátum 3. hodiny ráno. Predpokladám, že "odkaz" sa rozširuje vo viac než jednej verzii, pokiaľ ide o hodinu, ale texty sú totožné.
4. V tomto "odkaze" ja vidím jednoznačnú ambíciu po mučeníckej korune. Poukázal som biskupovi, že stanovisko Vatikánu, ako ho ja chápem, nepodporuje takéto tendencie a že sa teda nenazdávam, že prísna disciplína rímskej hierarchie sa nebude tejto línie pridržať. Biskup odpovedal, že aj keď oficiálna vatikánska politika je taká, ako som naznačil, "Osservatore Romano" vo svojom komentári vyslovilo iný názor. A okrem toho ako mnohé kanonizačné procesy z minulosti dosvedčujú - ľudové čítanie prekonáva a j oficiálne stanoviská Ríma. Biskup hovorí, že by ho neprekvapilo, keby v priebehu niekoľkých desaťročí Tiso bol kanonizovaný ako mučeník.
5. Domnieval som sa, že Tisova obľúbenosť medzi ľudom pramenila z toho, že bol kňaz, a z jeho údajnej služby národu. Biskup mi však poskytol aj iný dôvod, ktorý sa vari vyplatí tu reprodukovať.

Pod maďarskou korunou monarchia bola odiata hlbokou mystickou záležitosťou a zaostatý slovenský sedliacky ľud hľadel na ňu priam s poverčivou bázňou. Keď sa vytvorila prvá republika, táto úcta sa preniesla na prezidenta slovenského štátu, ktorému sa dostalo uznania od mnohých cudzích krajín. Toto čítanie bolo také silné, že Slováci by sa boli postavili proti tomu, keby predsedovia bánk a všetkých spoločností sa dali titulovať ako "prezident". Tento titul bol vyhradený jedine pre hlavu štátu, ktorá potom stála nad zákonom a nebola schopná dopustiť sa niečoho zlého. Tiso bol teda nositeľom

týchto mystických vlastností v očiach svojich /už nie zaostalých/ rodákov, a preto jeho poprava a odsúdenie boli pre nich o to krutejším údelom. Biskup Ruppelt mi hovoril, že celé dve hodiny sa pokúšal vysvetliť tieto veci Dr. Benešovi pred Tisovou popravou a že jeho kolega, biskup z Liptovského Svätého Mikuláša, sa usiloval o to isté. Ale Dr. Beneš nevedel alebo nechcel pochopiť.

6. Nakoniec som sa pýtal biskupa, ako on zmýšľa o Tisovi. Povedal mi, že Tisova obrana bola podobná obrane mašála Petaina a to celkom oprávnené. Niet pochybnosti o tom, že vyhlásením Slovenského štátu slovenský národ bol zachránený pred rozdeleníím medzi Nemecko, Maďarsko a Poľsko; a až do slovenského povstania Slovensko - či sa už pokladá za bábkový štát alebo nie - bolo skutočne oázou pokoja a hojnosti uprostred rozvírenej Európy. Tisovi sa zazlieva, že sa nezapojil do povstania. Ale keby to bol urobil, Nemci by istotne boli spustošili celú krajinu, zmasakrovali obyvateľstvo a zničili Slovensko. Stalo sa však, že povstanie bolo rýchlo potlačené a Tisov kurz i naďalej udržiaval Slovensko nedotknuté nemeckým pustošením. Dnešný materiálny blahobyť Slovenska je v oveľa väčšej miere dielom Dr. Tisu. Biskup mi tiež zdôraznil skutočnosť, že pod Tisovou vládou neboli vynesený ani jeden-jediný trest smrti.

7. Zaznamenávam tieto názory pre ich vlastnú subjektívnu hodnotu. O Ruppeltovi sa tu hovorí ako o "slovenskom Niemollerovi" a ako viete, aj on bol za slovenského štátu väznený. Jeho názory mohli byť omnoho tvrdsie, a práve preto som naklonený počúvať, čo hovorí.

Váš poslušný služobník, J.A. Grant, konzul v Bratislave.

- o -

Čím hluchšia bola Praha k slovenským požiadavkám, tým väčšími vzrastal oheň rodolásky na Slovensku. Mocnou posilou preň boli aj oslavy Ľ. Štúra z príležitosti postavenia jeho pomníka v Bánovciach, ktoré ideologicky a politicky Strana dôkladne využila. Z prejavu:

"I keby sme inšie nerobili, len že veľkým ideálom národným nedáme zapadnúť do zabudnutia, ale prenášame ich z minulosti do prítomnosti a tak spájame prítomnosť s minulosťou, dávajúc tým organický základ vývinu budúcnosti, vykonali by sme veci národnej služby neoceniteľnú, lebo len takto organicky spojená prítomnosť s minulosťou je schopná zaistiť zdravý vývoj do budúcnosti. Ale stavaním pomníkov veľkým synom národa robíme viac: do kameňa nápadnou viditeľnosťou tesáme históriu národa, aby ju poznával svet a s ňou sa šírilo presvedčenie, že národ slovenský bol včera i dávno pred sto a sto rokmi a že je zdravého zrna i dnes, lebo stojí na tých prirodzených základoch bytia, na základoch sebavedomia národného a írečitej slovenskej reči, ako nástroja prejavovania svojej národnej samobytnosti, netreba sa teda báť o jeho budúcnosť.

Veľký Štúr povedal: "Nazpät' cesta nemožná, napred sa ísť musí!" Národ, ktorý raz už vystúpil na javisko dejín, deklarujúc svoju národnú samobytnosť, nemôže ísť nazpät' do ničoty, len napred ísť môže vo vývine svojej samobytnosti, alebo zahynie nevšímavosťou svojich synov, zaneďbajúc boj a prácu za národ. Národ slovenský však žije a žiť bude, lebo okolo pamiatky jeho minulosti združuje sa oduševnená prítomnosť, stavajúca tejže minulosti pomníky, čím dokazuje, že nič nie je ďalej od nás, ako nevšímavosť voči existencným otázkam národa, za ktoré je ochotná bojovať i pracovať; nielen v minulosti sa kochať, nielen na minulé zásluhy sa odvolávať, lež ísť chrabro i trnistou cestou za najvyšším ideálom života - za budúcnosťou národa!" Dr.J.Tiso v "Slovák"-u, 1936, č. 198.

K e ě s a m i s r d c e r o z h o v o r i l o .

Kedysi dávno, pred dvatisíc rokmi otriasla srdcami ľudskými skutočnosť. Do duší pravdu hľadajúcich a pravdu milujúcich vryl sa nezabudnuteľný paradoxný výrok: "Nenachádzam nijakej viny na nom, preto ho dám zbičovať". Ba viac: "Ukrižuj Ho!" Potupné drevo kríža stalo sa obetným oltárom. Hrozná udalosť, ale vykvitla z nej radosť; zasieva hrozbu, ale vzišla z nej dôvera. V tej istej temnej noci, temnejšej nad skutok, zaznel sladko-prenikajúci výkrik: "Otče, odpusť im, lebo nevedia, čo činia!" Nebo sa zatemnilo, opona chrámová sa pretrhla, hroby sa otvárali, mŕtvi z hrobov vstávali, skaly sa pukali, zem sa zachvela... Len tie ľudské srdcia, tvrdé ľudské srdcia, nepochopili vinu svojho skutku.

Zúriло peklo nad vetou: "a brány pekelné ju nepremôžu" - a udiera hodina prvého storočia, semeno mučeníkov rastie. Udiera hodina druhého storočia, semeno vzrastá v kmeň. Udiera hodina tretieho storočia, štvrtého... dvadsiateho storočia a šumot lístia tatranských lesov opakuje dojímavú pieseň: "Hodný je učeník svojho Majstra!"

Píše sa rok 1947. Slovenská deva z podtatranských hôr snivo pozerá do mora minulosti. Len nedávno sa tešila z vlastného domova, len nedávno spokojne spievala najkrajšie piesne svojmu otcovi... A dnes... Dnes zbiera drobné kvietky nezabudnuteľnej lásky, aby z nich uvila veniec svojmu drahému Otčovi. Ako? Ako je možné, že by jej bol osud vyrval z rúk Otca, odňal jej ho, živiteľa, keď má toľko zdatných synov?! Áno, lebo krivda za stôl sadla a pravda u dvier žobre.

Ako to bolo, nech aspoň v spomienkách spojíme sa s Ním, my, ktorí ho milujeme, ktorí ho uznávame za svojho. Bolo to 15. apríla 1947. Hoci rozsudok bol dávno pripravený, urobilo sa niekoľko formalít. A potom - hrozná skutočnosť! Vztyčenie zástav, aby aj takto bolo naznačené, vraj: "V mene republiky a slovenského národa" Ó národ slovenský, či sa ťa kedy niekto pýtal na tvoj úsudok? Či to bola tvoja vôľa? Povedz, či ti nezapchali ústa vtedy, keď si chcel v boji volať nie, nechceš, nesúhlasíš! Či ti srdce nekrváca, či neplačeš? Tvoje srdce onemelo, tvoj vzdych zachytili tiché doliny. Ó, lesy slovenské, či ste nekvílili i vy, keď na vás spočínúť malo srdce, ktoré vás žehnalo?! A predsa: učičíkaná nádej otvárala oči, hľadala zachytiť aspoň prvé slovo povzbudzujúcej odvety. Kolená sa zohýbali k modlitbám, ruky sa spínali a pery šeptali odhodlane: Otče, odpusť. Otče, nie moja, ale Tvoja vôľa nech sa stane. Keď je možné, odvráť tento kalich...

Zasvitlo nové ráno, ktoré prebudilo krv slovenskej svojetí. Darmo prichádzajú prosby k ľudským srdciam. Kto bije, chce vidieť svoju obeť pri svojich nohách. Darmo prichádza vlastná sestra a ponúka život za svojho brata. Čiesi srdce je tvrdé, tvrdsie ako skaly Golgotského vrchu. Rozsudok odznel a je neodvratný. Obeť však ostáva spokojná, tichá, dôstojná. Ten, ktorý sa tešil depri-movaniu, zostáva udivený. Áno, čuduje sa, či niekto môže tak spokojne hľadiť potupnej smrti do očí. Áno, môže ten, ktorého svedomie je čisté a čisté je i u nášho Otca!

Každému je dovolené povedať pred smrťou svoje žiadosti. I tu sa dáva možnosť vyjadriť, ale už dávno je rozhodnuté ani túto poslednú vôľu nevyplniť. Chceš vedieť, ako málo si žiada? Iba toľko:

1. Pohreb, ako sa sluší knazovi,
2. miesto odpočinku: bývalé pôsobište Bánovce nad Bebravou,
3. rozlúčka s rodinou.

Iba posledná sa mu splnila, aj to obmedzene.

Hodiny ubiehajú jedna za druhou a prichádza posledná noc. 6, posledná noc, aká si hrozná pre tých, ktorí majú čierne svedomie! Tí však, ktorých svedomie je čisté, dokážu byť i myslieť s úsmevom na hodinu stretnutia so svojim kňazom. Ba čo viac, rodina prichádza skormútená a on ju povzbudzuje, teší, ba rozpráva ešte i rozprávky. To dokáže len svätec!

Ešte sa otvárajú dvere a vstupuje prekvapený Páter Hilarius. Odzníe pozdrav: Pokoj Pánov s Tebou! Nastáva kňazský odkaz národu, požehnanie a priateľský rozhovor, informácie o stave svojich bratov...

Vzrušenie po stretnutí vytlačilo slzy z oka. Onemelé ústa bezradne hľadajú oporu v kríži, ktorý Otec zvierá vo svojich rukách. Tu Otec milo pohľadí svojho duchovného syna a brata, dodá mu odvahy a modlí sa; v modlitbe plynú hodiny. A srdce šľachetné vracia sa k svojmu národu, o ktorom je presvedčený, že ho miluje: a prichádza osudná chvíľa...

Štyri hodiny ráno, 18. apríla 1947. Posledné :Introibo ad altare Dei...

Kto len môže, ponáhľa sa byť prítomný na poslednej obete. Slzy sa kotúľajú tvármi a srdce v nemoi bôli mlčí... A On je dôstojný! Prichádza chvíľa premenenia. Najsvätejšiu Sviatosť dvíha vo svojich rukách a drží ju pozdvihnutú. Tak dlho, ako len vládze. Ešte dlhšie, ako pred obetovaním. Okolo kľačiaci strnule pozerajú, vypuknú v hlasitý plač a tým ho preberú z rozhovoru so svojim Učiteľom. Ešte: Ite missa est.

Posledné požehnanie a potom, potom odkaz tebe: "Pozdravujem môj národ slovenský, žehnám ho, nech neplače za mnou, nech sa modlí za mňa". "Verím, že zomriem ako mučeník za svoj národ, za svoju slovenskú vlasť a za katolícke idey. Som nevinný a preto smelo môžem hľadiť smrti do očí. Považujem to za milosť, že smiem takto skončiť, lebo z neba budem Vám môcť takto vymáhať viac, ako tu na zemi. Nech ťa, národ môj slovenský, žehná Boh Otec, Syn a Duch Svätý. Amen."

Posledné kroky na nádvorí. Srdce je spokojné, oči prezrádzajú odhodlanie, vztyčená hlava uráža tých, ktorí by ho radšej videli skormúteného. Ale nie! Obet je napodiv pokojná a dôstojná. Ešte raz zaznie ortiel smrti. Letmý úsmev po tvári odsúdeného a pokojne pristupuje k osudnému drevu. Kňaz sa predmodlieva latinsky a on odpovedá. Tu pristupuje kat, chce mu zviazať ruky. Otec sa hrdo vzpriami a rozhodne sa postaví: "Nedotýkajte sa týchto rúk, lebo sú sväté! Pred chvíľou som v nich držal Krista, preto na ne nepatria okovy, lebo sú sväté: Dovolil som všeličo, ale ruky moje sú čisté, preto v nich do poslednej minúty budem držať Kríž!"

A tvrdý kat sa stiahol a ruky nechal voľné. Na to mu zviazal nohy. Keď už povraz zovrel jeho hrdlo, pozrel uprene k nebu a zimomriavky prešli prítomných, keď počuli jeho posledné slová: "Bože, odpusť im, lebo nevedia, čo činia!"

Ešte si sám zasekol zuby, aby ani jeho telo nebolo zohavené, krčovite dal požehnanie všetkým a v minúte stratil vedomie... Krížik mu vypadol na zem, pulz mu bil ešte sedem minút... Po pol hodine ho zvesili a išli sa pýtať do Prahy telefónom, čo majú robiť s telom. Odpoveď znela: Do Brna, do krematória! Na zaslepenie očí na cintoríne boli vyhrabané tri jamy.

Večer od 16. hodiny sa schádzali ľudia s vencami a preto prišli "bratia" Česi na konoch a rozhánali ich. Asi 800 ľudí sa do 23. hodiny v noci modlilo litánie hlasite a iné modlitby. V skutočnosti

však telo nášho ~~drahého-nebohého~~ bolo ~~prevezené~~ do Brna na spálenie. Na cintorín doniesli o 2. hodine v noci inú truhlu. Bálavčania, ktorí žiadali jeho telo, dostali na posmech prázdnu truhlu.

Kde hľadájú šiesti kati záchranu? Svedomie má oči všade a Božie mlyny nemú pomaly, ale isto... A píše sa ďalej rok 1947...

Kde u nás krišťa kľačí moja matka, to Ty, ó domovina sladká!

- o -

Samo Tomášik: H Y M N A

Hej, Slováci! ešte naša slovenská reč žije,
dokiaľ naše verné srdce za náš národ bije:
žije, žije duch slovenský, bude žiť na veky,
hrom a peklo, marne vaše proti nám sú vzteky!

Jazyka dar zveril nám Boh, Boh náš hromovládny,
nesmie nám ho teda vyrvať na tom svete žiadny;
i nechče je koľko ľudí, tolko čertov v svete:
Boh je s nami: kto proti nám, toho parom zmetie.

I nechče sa aj nad nami hrozná búra vznesie,
skala puká, dúb sa láme a zem nech sa trasie,
my stojíme stále pevne ako múry hradné -
čierna zem pohltí toho, kto odstúpi zradne!

Tichomír Milkin : B O Ž E , Č O Š , R Á Č I L ...
/Hymnická pieseň/

Bože, čo si ráčil slovenskému ľudu
po mnohoročnom hroznom utrpení
láskavo vrátiť otcovskú zas hrudu,
aby ťil na noj jarne pozbavený.
Zdobený vencom slobody, cti, práva:
nech sa Ti za to večná vďaka vzdáva,
nech sa Ti za to večná vďaka vzdáva!

Za mrav a vieru, za otčinu drahú,
do chlapa všetci chytme ostré zbroje,
hrdinsky v odpor postavne sa vrahu
ochrániť matky, ženy, deti svoje!
Slovensko naše a slovenskú čelaď,
Bože náš veľký, žehnať, zachráň, zveľaď!
Bože náš veľký, žehnať, zachráň, zveľaď!

Viliam Paulíny Tóth : S L O V E N Č I N A M O J A .

Slovenčina moja, krásne ty zvuky máš,
Tatransko vzbudzuješ, život mu dáš.

Slovenčina moja, dcéra Tatier tichá,
za tvojimi zvukmi Kriván vzdychá.

Slovenčina moja! Reč zápalu plná,
krásne tvoje zvuky nadrá vlnia.

Slovenčina moja, je život a viera,
Slovák len s ňou žije a umiera.

- o -

POĎAKOVANIE :

Za inšpiráciu k zostaveniu tohto "Zápisníka" ďakujem Jánovi K. Roháčovi, P. Šimčíkovi a ostatným, ktorí v "Smere", orgáne stredo-slovenského KV KSS v r. 1986 publikujú na pokračovanie články na tému "Klerikalizmus a ideologický boj".